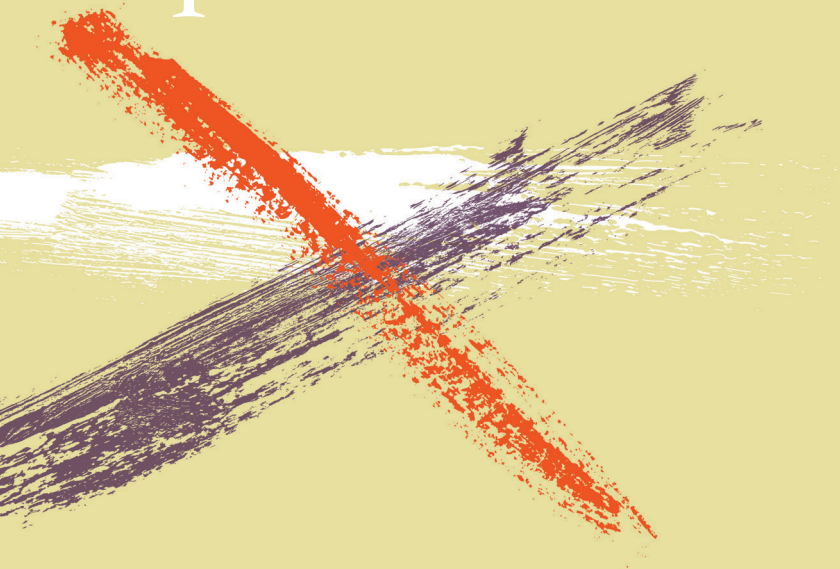

Marek Káčer

Leges

Argumentačné fauly v práve

teoretik

ARGUMENTAČNÉ FAULY V PRÁVE

Marek Káčer

Leges

Vzor citace:

Káčer, M. *Argumentačné fauly v práve*. Praha: Leges, 2022. 110 s.

Recenzenti:

doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.

doc. JUDr. Martin Hapla, Ph.D.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Káčer, Marek, 1983–

Argumentačné fauly v práve / Marek Káčer. – Vydání první. – Praha : Leges, 2022. – 110 stran. – (Teoretik)

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-661-3 (brožováno)

* 34:162 * (048.8)

– právní argumentace

– monografie

34 – Právo [16]

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2022 jako svou 862. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk Tiskárna PROTISK, s. r. o., České Budějovice

www.knihyleges.cz

© Marek Káčer, 2022

ISBN 978-80-7502-661-3

OBSAH

Úvod	11
1. Argumentácia ako spoločenská udalosť	15
Úloha logiky	15
Pragmatický obrat	18
Konverzačná spolupráca	20
Typy dialógov	22
Dialógy o práve	24
2. Obvyklí podozriví	28
<i>Secundum quid</i>	28
<i>Argumentum ad verecundiam</i>	31
<i>Argumentum ad hominem</i>	37
<i>Argumentum ad ignorantiam</i>	48
<i>Argumentum ad populum</i>	55
Sugestívne otázky a spol.	66
Šikmá plocha	75
Odvodzovanie noriem z faktov	84
Argumentácia v kruhu (<i>petitio principii</i>)	91
Záver	101
Literatúra	103

PREDHOVOR

Právo je chrbticou spoločnosti, vďaka nemu dokáže spoločnosť stáť, ísť vpred i vzad. Keď Émile Durkheim skúmal, či v minulosti ľudia voči sebe prechovávali spoločenskú solidaritu, hľadal ju v práve, ktoré regulovalo ich vzájomné vzťahy. Zakladateľ modernej sociológie si totiž myslel, že právo je organizovanou formou spoločenského života v tej „najstabilnejšej a najpresnejšej“ podobe.¹

Z toho, samozrejme, nevyplýva, že všetko, čo je legálne, je automaticky aj morálne. Právo je nástrojom, pomocou ktorého si štát, slovami iného nemej významného sociológa, „nárokuje monopol legitímnej fyzickej moci“.² Na uhájenie tohto monopolu nestačí mať väznice a guľomety, potrebné je, aby právo prikazovalo, kto, kedy a ako má tieto neživé predmety používať.³

Právo teda slúži nielen ako médium morálnych hodnôt, ale aj ako prostriedok sociálnej kontroly. To z neho robí trvalý stredobod spoločenského záujmu a politických konfliktov. Prirodzene, v tomto kontexte sa právo stáva predmetom nielen interpretácií, ale aj dezinterpretácií, jeho normy sa v praxi nielen používajú, ale aj zneužívajú.

Táto útlá kniha má ambíciu načrtnúť kontúry hraničného pásma medzi korektnou a nekorektnou právnou argumentáciou. Robí to pomocou analýzy vybraných deviatich argumentačných faulov, ktoré sú zasadené do konverzačného kontextu spojeného s tvorbou alebo aplikáciou práva. Hoci je zoznam rečníckych faulov, ktorý sa traduje vo všeobecnej teórii argumentácie, podstatne širší,⁴ tento text sleduje skôr metodologické ako encyklopedické ciele. Výber rečníckych ťahov prezentovaných v tejto knihe nie je navrhnutý tak, aby čitateľa povrchno zoznámil s čo najväčším počtom systematicky utriedených faulov, ale tak, aby mu postupne priblížil pravidlá dobrej právnej argumentácie.

Ambíciu textu je sprostredkovať spojenie medzi tým, ako sa o argumentácii uvažuje v rámci všeobecnej teórie argumentácie a tým, ako sa argumentu-

---

¹ DURKHEIM, É. *Spoločenská dŕba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 62.

² WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 2009, s. 244.

³ KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick – London: Transaction Publishers, 2006, s. 190.

⁴ John Woods rozlišuje napríklad až 18 faulov. Pozri bližšie WOODS, J. *The Death of Arguments. Fallacies in Agent-Based Reasoning*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004, s. 4 – 5.

je v súdnom a legislatívnom procese. Toto spojenie by malo byť obojstranne výhodnou transakciou. Rozdelenie rečníckych rolí v tom-ktorom type dialógu, kritériá dôkaznej a tematickej relevancie argumentu či optimálna distribúcia dôkazného bremena, to všetko sú otázky, pri riešení ktorých plynie inšpirácia nielen smerom od neformálnej logiky a rétoriky k právu, ale aj naopak.

Táto kniha je výstupom projektu s registrovým číslom APVV-19-0090 a názvom Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu. Ďakujem recenzentom za pripomienky k jej textu.

mk

O AUTOROVI

Marek Káčer pôsobí ako vedecký pracovník na Ústave štátu a práva Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Vo svojej práci rozoberá filozofické otázky normativity, argumentácie, demokracie a právneho štátu. Vo vydavateľstve Leges mu vyšla monografia venovaná precedenčnému právu na európskom kontinente (*Prečo zotrvať pri rozhodnutí*, 2013), kontextuálnym predpokladom výkladu práva (*Na okraji krajnej núdze*, 2015), kritike teórie materiálneho jadra ústavy (*Materiálne jadro v slovenskom ústavnóm práve*, 2019, v spoluautorstve) a obhajobe represie nenávisťných prejavov (*Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*, 2021, v spoluautorstve).

ÚVOD

Starý známy vtip hovorí, že na jeden právny problém majú dvaja právnici tri právne názory. Je síce pravda, že právo niekedy ponúka veľkorysý priestor pre voľné uváženie, to však neznamená, že každý právny názor je rovnako kvalitný a že v argumentácii pred súdom sa nevyskytujú aj právne omyly.

Ba čo viac, právnici sú nielen tvory omylné, ale občas aj zákerné. Chýb v úsudku či v obhajobe právneho stanoviska sa dopúšťajú nielen z nepozornosti a zaujatosti, ale aj z dychtivosti po víťazstve v spore. Ak chcú totiž vyhrať za každú cenu, nezdráhajú sa použiť rečnícke úskoky v podobe klamlivých argumentov. V tomto prípade nejde o porušenie pravidiel správneho usudzovania, ale pravidiel *fair play*, takže skôr ako o chybách či omyloch je príliehavejšie hovoriť o *fauloch* (*fallacies*).

Množina argumentačných faulov je veľmi pestrá, takže vždy bude existovať riziko, že ak o nej povieme niečo všeobecné, nebude to vystihovať všetky jej prvky. Takto treba čítať aj nasledujúcu charakteristiku: Argumentačný faul je klamlivým rečníckym útokom, ktorý sa na prvý pohľad javí, že poráža alebo aspoň výrazne oslabuje oponenta v diskusii, hoci v skutočnosti to tak nie je. Ako si ukážeme neskôr, faul môže byť klamlivý viacerými spôsobmi. Faulovaním rečník napríklad vytvára zdanie, že predniesol platný a relevantný argument, alebo že legitímne presunul dôkazné bremeno na oponenta, aj keď k ničomu takému nedošlo.

Odlíšenie faulu od obvyčajnej argumentačnej chyby nie je celkom jednoduché. Faul väčšinou oslabuje pozíciu oponenta, zatiaľ čo chyba zaťažuje rečníka, ktorý ju urobil.⁵ Faulovať sa však dá aj neúmyselne,⁶ napríklad keď z korelácie chybné usudzujeme na kauzalitu, čím neférovu podporíme vlastný záver. Niektorí teoretici pri vymedzovaní faulov zdôrazňujú, že ide o osobitne závažný systémový nedostatok,⁷ pre iných je zasa dôležitá frekvencia ich výskytu: faul je vraj taký argumentačný poklesok, ktorý sa v praxi vyskytuje často.⁸ Uvedená pojmová neujasnenosť naznačuje, že hranica medzi faulom

---

⁵ WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 15.

⁶ TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 16.

⁷ WALTON, D. *op. cit.*, s. 15, 287.

⁸ JOHNSON, R. H. The Blaze of her Splendors: Suggestions About Revitalizing Fallacy Theory. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary*

a obyčajnou chybou je skôr terminologickou konvenciou ako odrazom nejakej skrytej podstaty veci. Túto konvenciu zrejme založil už Aristoteles, keď ako prvý vyrátal zoznam trinástich sofistických refutácií, rečníckych faulov,⁹ z ktorých sa počas stáročí vykľul „gang osemnástich“, ako tento výpočet vtipne nazývajú niektorí súčasní autori.¹⁰

Akoby to nebolo dosť zamotané už teraz, nie všetky argumentačné fauly sa priamo týkajú procesu argumentácie, teda odôvodňovania záveru z vopred daných premís. Fauly sa totiž páchajú už v procese zberu informácií, ktoré potrebujeme na to, aby sme premisy argumentu vyplnili určitým obsahom. Ak napríklad považujeme určitú informáciu za pravdivú len a len preto, že ju predniesla expertná autorita, môžeme sa dopustiť faulu známeho ako *argumentum ad verecundiam*. Veľa príležitostí na neférové útoky ponúka aj kladenie otázok.¹¹ Ak sa oponenta spýtate, či už konečne prestal týrať svoju manželku, vyvoláte tým zdanie, že je tyran bez ohľadu na to, ako na otázku odpovie. A to všetko bez vyslovenia jediného argumentu!

Ako vidieť z týchto príkladov, písanie o argumentačných fauloch je multiodborový žáner. Čo to o fauloch nájdeme v učebniciach logiky¹² či príručkách kritického myslenia.¹³ Komplexnejšie spracovanie ponúkajú texty z neformálnej logiky¹⁴ či teórie argumentácie,¹⁵ ktoré sa na fauly pozerajú nielen cez prizmu správneho logického usudzovania, ale aj cez prizmu zaužívaných pravidiel dialógu. Argumentácia sa totiž odohráva v rámci medziľudskej komunikácie, ide o sociálnu interakciu, ktorá sa riadi celým súborom zväčša implicitných konvencií.

Readings. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 116, 118. GOVIER, T. Reply to Massey. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 172 – 173.

⁹ ARISTOTLE: On Sophistical Refutations. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 21 a nasl.

¹⁰ WOODS, J. *The Death of Arguments. Fallacies in Agent-Based Reasoning*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004, s. 4 a nasl.

¹¹ WALTON, D. *op. cit.*, s. 74. Porovnaj BACHMAN, J. Appeal to Authority. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 277.

¹² COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 99 a nasl.

¹³ MARKOŠ, J. *Sila rozumu v bláznivej dobe. Manuál kritického myslenia*. Bratislava: N Press, 2019, s. 134 – 144.

¹⁴ WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

¹⁵ EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. London – New York: Routledge, 2016.

Navyše o fauly sa tradične zaujíma aj rétorika ako umenie presvedčania. V tomto odbore sa rečnícke vystúpenia rámcujú aj ako manipulatívne techniky, ktorých cieľom je získať súhlas obecnstva bez ohľadu na pravdu a spravodlivosť. Rečník, ktorý chce mať v tomto umení úspech, hľadá poučenie nielen v logike, ale aj v psychológii. To, prirodzene, mení aj pohľad na samotné fauly: Z hľadiska rétoriky nemusí byť dôležité to, či má rečnícke vystúpenie podobu platného logického úsudku a či je férové voči oponentovi, ale to, či ide o strategicky vhodný ťah na víťazstvo v spore. Faulom preto nemôže byť úskok, ktorý rečníka k tomuto víťazstvu priblíži. A že sa pritom zabúda na pravdu? To zástancom rétoriky nevádi, pretože „pravda je pochybný ideál – taký, ktorý oprávňuje dogmatizmus a posilňuje fanatizmus“.¹⁶

Takéto chápané nazeranie na fauly však nie je typické len pre rétoriku. V posledných štyroch-piatich dekádach sa v odbornej literatúre čoraz častejšie hovorí o tom, že argumenty, ktoré sa tradične radili do zoznamu faulov, môžu predstavovať legitímny spôsob konverzačnej interakcie. Konštruktívnemu dialógu totiž vôbec neprospeje, ak si rečníci vzájomne nálepkujú svoje argumenty učenými latinskými frázami v domnienke, že sa tým usvedčujú z podvodu.¹⁷ Niektoré argumenty patriace do „*gangu osemnástich*“ sú skôr argumentačným *typom* ako *faulom*. Nejde o *a priori* zlé ťahy v diskusii, ide o ťahy, ktoré k zlému použitiu iba inklinujú.

Identifikácia faulov by teda mala spočívať v dvoch krokoch: Najskôr určíme, či rečnícke vystúpenie vykazuje všeobecné znaky niektorého z argumentačných typov, ktoré sú tradične nálepkované ako „fauly“, následne zistujeme, či existujú kontextuálne dôvody, ktoré použitie takéhoto typu interakcie ospravedlňujú. O faul pôjde až vtedy, keď takéto dôvody nenájdeme.¹⁸ Ak napríklad niekto v diskusii požaduje, aby sme akceptovali jeho návrh, pretože v opačnom prípade sa nám pokúsi ublížiť, pôjde o známy argument *palicou*, *argumentum ad baculum*. Aj napriek tomuto stigmatizujúcemu označeniu však stále nemusí ísť o faul.¹⁹ Predstavme si, že takto argumentuje šéf odboru, ktorý pri rokovaní o kolektívnej zmluve s manažérmi ziskového podniku navrhuje pod hrozbou štrajku zvýšiť zamestnancom mzdy aspoň vo výške

¹⁶ WILLARD, Ch. A. Failures of Relevance: A Rhetorical View. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 150.

¹⁷ Porovnaj HITCHCOCK, D. Do the Fallacies Have a Place in the Teaching of Reasoning Skills or Critical Thinking? In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 326.

¹⁸ Porovnaj BLAIR, J. A. The Place of Teaching Informal Fallacies in Teaching Reasoning Skills or Critical Thinking. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 333.

¹⁹ WALTON, D. *op. cit.*, s. 127.

inflácie. Takáto vyjednávací taktika môže byť azda ostrá, nie je však neférová. Teda aj keď ide o *argumentum ad baculum*, nejde o faul.

Táto kniha má dve hlavné kapitoly. V tej prvej, všeobecnej si najskôr objasníme, aká je úloha logiky pri identifikácii argumentačných faulov. Hoci je logika užitočným nástrojom analýzy, pri komplexnom hodnotení argumentácie spravidla využívame celé spektrum intelektuálnych kompetencií. Je to z toho dôvodu, že argumentácia je nielen spôsobom myslenia, ale aj spôsobom konania. Následne si preto ukážeme, že argumentácia sa okrem zákonov logiky riadi aj špecifickými konverzačnými pravidlami, ktoré stoja a padajú na ochote rečníkov spolupracovať. Keďže tieto konverzačné pravidlá nemusia mať univerzálnu platnosť, v nasledujúcej časti si načrtne typológiu dialógov, v rámci ktorej si ukážeme, že to, čo je faulom v jednom dialógu, môže byť legitímnym rečníckym ťahom v dialógu druhom. V závere prvej kapitoly si priblížime špecifiká dialógov typických pre legislatívny a súdny proces. V druhej, osobitnej kapitole si postupne predstavíme deväť argumentačných faulov. Veľká časť súčasnej teórie argumentácie sa prikláňa k názoru, že rečnícke ťahy, ktoré sa zvyčajne označujú ako „fauly“, môžu mať aj legitímne použitie. Tohto postrehu sa držíme aj v tejto knihe: pri expozícii jednotlivých faulov preto vysvetľujeme nielen to, prečo majú takú zlú povest, ale aj to, kedy a prečo ich možno použiť ako platné, relevantné a férové argumenty.

1. ARGUMENTÁCIA AKO SPOLOČENSKÁ UDALOSŤ

Úloha logiky

Už od Aristotela sa v logických skúmaníach všeobecne prijímala definícia, podľa ktorej argumentačným faulom je argument, ktorý sa zdá byť platný, hoci nie je.²⁰ Podľa tejto tradície faulom mohol byť len taký argument, v ktorom rečník použil platné premisy, no na ich základe dospel k neplatnému záveru. Neplatný záver je to isté ako nedokázaný záver, takže z logického hľadiska ide o spoľahlivý znak rečníckeho neúspechu.

Peknú ilustráciu, ako nám pri analýze argumentácie pomáha logika, ponúka britský filozof Richard Whately. Predstavme si občana, ako lamentuje nad tým, že jeho vlasť sa nachádza v nebezpečenstve, z čoho následne usúdi, že v nej vládne tyranská vláda. Z logického hľadiska ide o argument so zamlčanou premisou (*enthymeme*), ktorú by sme mali doplniť. Ponúkajú sa nám dve možnosti: Buď občan predpokladá, že každá krajina, ktorá je v nebezpečenstve, má tyranskú vládu, alebo že každá krajina s tyranskou vládou sa nachádza v nebezpečenstve. Prvý predpoklad je zjavne neplatný, zatiaľ čo druhý platný je, no nevyplýva z neho to, čo chcel občan dokázať.²¹ V tomto prípade by mal totiž jeho úsudok neplatnú logickú formu:

Ak má krajina tyranskú vládu, nachádza sa v nebezpečenstve.	$p \rightarrow q$
Moja vlasť sa nachádza v nebezpečenstve.	q
<hr/>	
Moja vlasť má tyranskú vládu.	p

Krajina sa, samozrejme, môže dostať do nebezpečenstva aj bez toho, aby jej vládli tyrani, napríklad keď jej vyschnú zdroje pitnej vody, takže logická forma uvedeného argumentu – obrátená implikácia – nie je platným spôsobom usudzovania.²²

Na tomto klasickom príklade si môžeme všimnúť, že logická analýza nám pri hodnotení argumentácie asistuje dvoma spôsobmi. Okrem toho, že nám

²⁰ HAMBLIN, C. L. *Fallacies*. London: Methuen & Co Ltd., 1970, s. 12. HANSEN, H. V., PINTO, R. S. Introduction. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 15.

²¹ WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 71.

²² Zoznam neplatných logických foriem pozri napr. v TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 41 a nasl.

pomáha identifikovať argumenty s neplatnou logickou štruktúrou, nám zároveň pomáha vybrať a formulovať jednotlivé časti argumentácie – zamlčané premisy – ktorých platnosť môžeme ďalej skúmať mimologickými metódami. Keď budeme o chvíľku rozprávať o tom, že fauly sa vyskytujú aj mimo procesu logického usudzovania, napr. pri overovaní platnosti jednotlivých premís, spomeňme si, že je to logika, ktorá nám pomáha tieto premisy preparovať.

Bol to práve Whately, ktorý v prvej polovici 19. storočia začal uvažovať aj o takých argumentačných fauloch, v ktorých nebol problém s logickým vyplývaním záveru, ale s platnosťou samotných premís, prípadne s relevanciou argumentu vo vzťahu k téme dialógu.²³ Týmto krokom započal rozchod so zaužívanou tradíciou, pretože od tohto okamihu bolo jasné, že faulom môže byť aj logicky bezchybný argument a že logika na identifikáciu faulov nemusí stačiť.

Typickým príkladom logicky bezchybného faulu je argumentácia v kruhu, resp. *petitio principii*, keď rečník obhajuje záver odkazom na premisu, ktorá inými slovami hovorí to isté. Z logického hľadiska ide o tautológiu, teda platný argument v podobe $a = a$. V praxi sa však rečník takouto argumentáciou môže dopustiť faulu, konkrétne, ak ňou zakrýva skutočnosť, že nezvláda uniesť dôkazné bremeno. Distribúcia tohto bremena však nie je otázkou logiky, ale otázkou zabehnutých pravidiel dialógu.

Logika nemá jediné slovo pri hľadaní faulov aj preto, že v každodennej argumentačnej praxi naprieč celou spoločnosťou sa všeobecne akceptujú aj induktívne závery, teda tvrdenia typu „rotvajler je nebezpečný pes“. Tieto závery nie sú logicky (deduktívne) platné, možno k nim nájsť protipríklady, no aj napriek tomu ich ľudia nepovažujú za fauly. Naopak, sú ochotní na ich základe usmerňovať svoje správanie, formulovať zákony, reformovať inštitúcie, vyrábať lieky či vesmírne rakety a pod. Akceptácia induktívnych záverov v praxi teda vytvára na teóriu tlak, aby zmenila svoj tradičný prístup k hodnoteniu argumentácie: Namiesto platnosti argumentu by sa mala zaujímať o jeho udržateľnosť, namiesto istoty záveru o jeho pravdepodobnosť.²⁴ Teóriu, ktorá sa tomuto tlaku vzpiera, označujú niektorí autori za obyčajný „deduktívny šovinizmus“.²⁵

---

²³ WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 73.

²⁴ Porovnaj GOVIER, T. Reply to Massey. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 178.

²⁵ JOHNSON, R. H. The Blaze of her Slendors: Suggeston About Revitalizing Fallacy Theory. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 111.

Napokon sama logika je na identifikáciu argumentačných faulov krátka už len preto, že jej musí predchádzať pretlmočenie argumentácie z prirodzeného jazyka do jazyka logického kalkulu. To pritom nemusí byť také jednoduché, akoby sa na prvý pohľad zdalo. V prvom rade musíme totiž zistiť, či určité rečnícke vystúpenie vôbec možno uchopiť ako argumentáciu, alebo ide len o vznesenie nároku na našu pozornosť.²⁶ V prejave preto treba hľadať vety, ktoré by mohli predstavovať logické závery, a k nim treba následne priradiť príslušné premisy. Problém spočíva v tom, že závery argumentu môžu byť zamlčané, čo niektorí autori dokonca odporúčajú ako rečnícky či stylistický trik vhodný na zvýšenie zaangažovanosti publika.²⁷ Ako sme videli pred chvíľou, zamlčané bývajú aj premisy, čo pre komunikáciu v prirodzenom jazyku nie je nič nezvyčajné.²⁸ Preklad rečníckeho vystúpenia do logického zápisu teda nie je mechanickým úkonom na spôsob malej násobilky. Ide o komplexnú hermeneutickú operáciu, pomocou ktorej interpret rekonštruuje komunikované myšlienky v čo najpriaznivejšom svetle.²⁹ A to by sa mu mnohokrát nemuselo podariť, ak by mu chýbala dobromyselnosť.³⁰

Pre komplexné hodnotenie argumentácie potrebujeme teda široký vejár intelektuálnych a osobnostných kompetencií. Výstižne to zhrňa uznávaný teoretik argumentácie Douglas Walton:

„Uplatňovanie kritických pravidiel dobrej argumentácie na argumentačný diskurz o kontroverzných otázkach v prirodzenom jazyku je z väčšej časti bytostne pragmatickým úsilím. Je to práca, ktorá si vyžaduje mnoho z tradičných zručností spojených s humanitnými vedami: empatiu, kritický pohľad, pochopenie pre zvláštnosti jazyka, schopnosť vyrovnáť sa s nejasnosťami a nejednoznačnosťami, vyvážené rozpoznávanie silnejších a slabších stránok argumentu, aj takých, ktoré sú horšie než úplne dobré či lepšie než úplne zlé, starostlivé váženie dôkazov v prospech určitého tvrdenia, zručnosť v identifikácii záverov a vytriedovaní hlavnej línie argumentácie od masy verbálneho balastu a po-

²⁶ Porovnaj WILLARD, Ch. A. Failures of Relevance: A Rhetorical View. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 155.

²⁷ SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa*. 2. sv. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, s. 86. Porovnaj ARISTOTELES. *Rétorika*. Praha: Petr Rezek, 2010, s. 30 (1357a, riadok 20).

²⁸ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 241 – 243.

²⁹ Porovnaj WALTON, D. *op. cit.*, s. 142, 167, 330. et passim.

³⁰ Niektorí autori sú dokonca presvedčení, že argumenty prirodzeného jazyka sa nedajú prepísať do logického zápisu bez toho, aby bol tento jazyk zmrzačený k nepoznaniu. Pozri WOODS, J. Fearful Symmetry. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 193.

*streh potrebný na spochybňovanie tvrdení založených na expertnej znalosti v špecializovaných odboroch.*³¹

Posudzovanie argumentácie je však *bytostne* pragmatickým úsilím nie kvôli pestrému zoznamu zručností, ktoré pri ňom využívame, ale kvôli tomu, že sama argumentácia okrem toho, že je určitým spôsobom myslenia, je zároveň aj určitým spôsobom konania. A faulov pri argumentácii sa väčšinou dopúšťame tým, ako konáme, nie tým, ako myslíme.

Pragmatický obrat

Pragmatickú povahu argumentácie si najlepšie uvedomíme, keď nahliadneme, že argumentácia vždy prebieha v nejakom spoločenskom kontexte, že jednotlivé argumenty „*čerpajú výživu z konverzačných štruktúr a získavajú význam z úmyslov rečníkov*“.³² Napríklad už len samotným tvrdením oznamovacej vety v dialógu s druhým preberá rečník na seba určitý balík záväzkov: záväzok dané tvrdenie zdôvodniť, ak sa stane predmetom sporu, záväzok akceptovať jeho zrejme dôsledky alebo záväzok neprotirečiť mu.³³ Hrubé porušenie týchto záväzkov môže viesť k predčasnemu ukončeniu argumentácie, pretože príslušný dialóg môže stratiť zmysel. Skúsme príklad:

Predstavte si, že diskutujete so slovenským pravicovým extrémistom, ktorý tvrdí, že slovenský národ by mal oslavovať výročie vzniku vojnového slovenského štátu, pretože jeho zriadením Slováci po dlhých storočiach útlaku konečne získali samostatnosť. Na tento argument reagujete námietkou, že nie je čo oslavovať, pretože išlo o fašistický štát, ktorý transportoval viac ako 70 000 vlastných židovských občanov do koncentračných táborov.³⁴ Na uistenie oponenta dodáte, že sebaurčenie národa nie je takou dôležitou hodnotou, aby legitimizovalo napomáhanie ku genocíde. Na túto námietku však extrémista reaguje, že k transportom bol slovenský štát donútený hitlerovským Nemeckom, takže za ne nenesie žiadnu zodpovednosť. Vy však zbys-tríte pozornosť a extrémistovi zaoponujete touto otázkou: Ako môžeš považovať vznik vojnového slovenského štátu za prejav samostatnosti národa, ak

---

³¹ WALTON, D. *op. cit.*, s. XI.

³² WILLARD, Ch. A. Failures of Relevance: A Rhetorical View. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 151.

³³ Porovnaj HAMBLIN, C. L. *Fallacies*. London: Methuen & Co Ltd., 1970, s. 257.

³⁴ MAKYNA, P. 25. marec 1942 – 1. transport slovenských Židov do vyhladzovacieho tábora. *Ústav pamäti národa* [online]. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/sk/25-marec-1942-%E2%80%93-1-transport-slovenskych-zidov-do-vyhladzovacieho-tabora/>

zároveň tvrdíš, že tento štát musel asistovať pri genocíde vlastných občanov len preto, že si to želala cudzia mocnosť?³⁵

Čo sa v tomto dialógu odohralo? Argumentom, že vojnový slovenský štát bol prejavom národnej samostatnosti, prijal extrémista na seba záväzok akceptovať dôsledky, ktoré z tohto argumentu vyplývajú, napr. že vojnový štát v podstatných otázkach rozhodoval podľa vôle svojich občanov, a nie podľa vôle cudzích tyranov. Potvrdením, že vojnový štát vyvážal vlastných občanov do koncentračných táborov pod Hitlerovým tlakom, však extrémista svoj záväzok porušil a dostal sa do protirečenia. Keďže bol na tento argumentačný prešlap upozornený, vznikol mu záväzok dané protirečenie vysvetliť. Ak by vysvetlenie odmietol poskytnúť, išlo by o vážny zásah do priebehu dialógu a vyvstala by otázka, či má zmysel v ňom pokračovať. Z dvojice tvrdení, ktoré sú v logickom spore, totiž vyplýva čokoľvek,³⁶ takže pokiaľ sa tento spor nedá lokalizovať iba na určitú parciálnu oblasť témy, diskusia prestane byť zaujímavá i užitočná. Ibaže by išlo o terapeutický rozhovor s psychológom, interview do novín, diskusiu v rámci focusovej skupiny a pod. K rôznym typom dialógov a rôznorodosti ich konverzačných pravidiel sa však ešte dostaneme.

Teraz si všimnime, že konverzačné záväzky, na ktoré sme sústredili pozornosť, nemajú morálnu ani právnu povahu. Spor, ktorý zabrzdil dialóg, nebol sporom v hodnotových otázkach, ale sporom v tvrdeniach, ktoré zastával jeden a ten istý rečník. Iste, môžeme povedať, že tento spor má pôvod v logike, resp. v jazyku, keďže jeho predmetom sú významy slovných výrazov „samostatnosť národa“ a „donútenie hitlerovským Nemeckom“ vzťahované na jeden a ten istý štátny útvar v tom istom čase. To, prečo je tento spor prekážkou v plynulom pokračovaní dialógu, však spočíva niekde inde, nie v pravidlách regulujúcich významy slov, ale v pravidlách regulujúcich, ako sa má alebo nemá diskutovať. Až na základe týchto konverzačných pravidiel môžeme od extrémistu požadovať, aby dané protirečenie vysvetlil, inak pokračovanie v diskusii stratí zmysel. Dôvod, pre ktorý môže diskusia skončiť, teda nespočíva primárne v tom, že sa rečník mýli, ale v tom, že odmieta hrať podľa pravidiel hry, že odmieta spolupracovať.

Pravidlá, o ktorých je reč, upravujú rôzne otázky dialógu. Určujú napríklad, prečo sa ten-ktorý dialóg vedie, kto má do neho prístup, kedy má kto

³⁵ Námet k tomuto dialógu som prevzal z meme obrázka neznámeho autora, ku ktorému som nebol schopný nájsť zdroj.

³⁶ PEREGRIN, J., VLASÁKOVÁ, M. *Filosofie logiky*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2017, s. 309.

hovorí, ktoré z rečnických ťahov sú neprípustné, kto má dôkazné bremeno, kedy a ako sa dialóg končí a pod. Tieto pravidlá vytvárajú kontext každého rozhovoru – aj toho nezázivného o počasí – a vďaka nim je rozprávanie sa s druhými zmysluplnou ľudskou aktivitou.

Konverzačná spolupráca

Viac svetla do povahy a spôsobu fungovania konverzačných pravidiel pri-niesol Herbert Paul Grice. Tento britský filozof jazyka tvrdí, že konverzá-cia nie je sériou nesúvisiacich poznámok, ale „*kooperatívnou snahou*“ vyme-dzenou spoločným účelom, ktorý aspoň do určitej miery uznávajú všetci jej účastníci. Grice je presvedčený, že tento účel od účastníkov konverzácie vy-žaduje, aby do nej prispievali iba určitým spôsobom a v určitom štádiu.³⁷ Sám autor tento **kooperačný princíp** rozmieňa na súbor konkrétnejších ma-xím: *Prispôsob informatívnosť svojho príspevku účelu konverzácie. Snaž sa, aby bol pravdivý. Nehovor to, o čom si presvedčený, že je nepravda. Nehovor to, k čomu ti chýba dostatočný dôkaz. Buď relevantný. Vyjadruj sa čisto, naj-mä sa vyhýbaj nejasným a viacvýznamovým výrazom a zároveň buď stručný a usporiadaný.*³⁸

Prirodzene, rôzni autori ponúkajú rôzne výpočty konverzačných pravi-diel.³⁹ Tie napokon možno formulovať aj s dôrazom na špecifickú povahu toho-ktorého dialógu,⁴⁰ pričom vylúčená nie je ani ich čiastočná kodifiká-cia. Podstatnejšie však je, že veľká časť súčasných teoretikov argumentácie sa zhoduje na tom, že argumentačné fauly môžu spočívať nielen v poruše-ní pravidiel logiky (formálne fauly), ale aj a najmä v porušení konverzačných pravidiel (neformálne fauly). Ilustrujme si to na príklade známeho argumen-

---

³⁷ GRICE, H. P. Logic and Conversation. In: COLE et al. *Syntax and semantics 3: Speech arts*. Elsevier, 1975, s. 45.

³⁸ Ibidem, s. 45 – 46. Zaujímavé je sledovať, odkiaľ Grice čerpá istotu, že ľudia sa týmito maximami budú v praxi riadiť. Autor ponúka na túto otázku podľa jeho vlastných slov „*nudnú, ale bezpochyby do určitej miery adekvátnu odpoveď*“, ktorá znie takto: „*Je to skrátka všeobecne uznávaný empirický fakt, že ľudia sa SPRÁVAJÚ týmito spôsobmi, že sa to tak naučili robiť v detstve, že zvyk takto sa správať nestratili a že by to od nich skutočne chcelo poriadnu dávku námahy, aby sa od neho radikálne odchýlili. Napríklad je oveľa jednoduchšie povedať pravdu, ako si vymýšľať ľži.*“ Ibidem, s. 48

³⁹ WALTON, D. *op. cit.*, s. 16 – 17. EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. London – New York: Routledge, 2016, Kapitola 19.

⁴⁰ HAMBLIN, C. L. *Fallacies*. London: Methuen & Co Ltd., 1970, s. 260 a nasl.

tu *ad hominem*, ktorý je jedným z najčastejších prostriedkov faulovania vo verejnej debате.

Milan Mazurek, poslanec slovenského parlamentu za krajne pravicovú stranu, predniesol v celoštátnom rozhlasovom vysielaní protirómsky prejav, za čo bol obžalovaný z hanobenia národa, rasy a presvedčenia. Do súdneho procesu bol prizvaný súdny znalec, ktorý potvrdil, že Mazurekov prejav mohol „vo frustrovanej spoločnosti, akou je slovenská“ skutočne vyvolať nenávisť voči dotknutému etniku. Na ústnom pojednávaní položil obžalovaný poslanec znalcovi sériu konfrontačných otázok, v ktorých sa ho pýtal na jeho etnickú a náboženskú príslušnosť a na skutočnosť, či cíti nejakú „spojitosť so skupinami osôb, ktoré sa vraj stali terčom nenávisťi alebo násillia“ v Nemecku počas 30. a 40. rokov minulého storočia. Hoci znalec priamu spojitosť s prenasledovanými skupinami poprel, obžalovaný aj tak dospel k záveru, „že pán znalec je Žid, a preto svoj znalecký posudok vykonával so zaujatím voči mne“.⁴¹

Obžalovaný poslanec si takouto impertinentnou obhajobou veľmi nepomohol (bol právoplatne odsúdený), pomohol však nám pri vysvetľovaní toho, prečo *ad hominem* argumentácia zvádza k faulovaniu. Všimnime si, že Mazurek sa snažil spochybníť znalecký posudok, no nie vecnou polemikou s jeho zisteniami, ale útokom na osobu, ktorá ho predniesla. Namiesto otázky, či reči o „cigánskych asociáloch“ môžu na Slovensku zvýšiť nevráživosť voči Rómom, chcel obžalovaný docieľiť, aby súd riešil otázku, či konkrétny súdny znalec je alebo nie je Žid. Takáto stratégia je faulovaním, pretože odchyľuje pozornosť od pôvodnej témy argumentácie, čo je v rozpore s Griceho maximou, aby účastníci konverzácie rozprávali k veci, aby boli relevantní. Teda aj keby sa obžalovanému podarilo preukázať, že prizvaný znalec bol Židom, nijako by to neriešilo otázku, či sa vo svojom posudku mýlil alebo nie. Neskôr si ukážeme, že existujú aj legitímne spôsoby *ad hominem* argumentácie, keďže väzba medzi obsahom rečnickeho vystúpenia a osobou rečníka môže byť oveľa užšia, ale nepredbiehajme.

Na tomto mieste ešte chvíľu ostaneme pri problematike relevancie, pretože nedostatok relevancie je veľmi častým symptómom vypovedania konverzačnej spolupráce, a teda aj mnohých neformálnych argumentačných faulov. Relevancia vyjadruje mieru, ktorou určitý konverzačný príspevok zapadá do obsahu a kontextu prebiehajúcej konverzácie. V zásade možno rozlíšiť me-

⁴¹ VRAŽDA, D. Mazurek sa na súde pýtal znalca na pôvod a tvrdil, že je zaujatý, lebo je Žid. *Denník N* [online]. 27. 2. 2018 [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1042909/mazurek-sa-na-sude-pytal-znalca-na-povod-a-tvrdil-ze-je-zaujaty-lebo-je-zid/>

dzi tematickou a dôkaznou relevanciou.⁴² Tá prvá vyjadruje mieru, s ktorou určitý príspevok zapadá do témy konverzácie. Tematicky irelevantné bolo napr. Mazurekovo tvrdenie, že súdny znalec je židovskej národnosti, keďže toto tvrdenie ani vzdialene nesúviselo s aktuálne preberanou témou súdneho pojednávania. Dôkazná relevancia vyjadruje spôsobilosť premisy, resp. argumentu dokázať platnosť určitého záveru. Groteskný príklad dôkaznej irelevancie opäť ponúka obžalovaný poslanec: Svoj záver o tom, že súdny znalec je Žid, totiž oprel o inak pravdivú premisu, podľa ktorej znalec v minulosti študoval na Stredoeurópskej univerzite v Budapešti, ktorú sponzoroval židovský finančník George Soros.⁴³ Táto škola však nikdy neprijímala študentov podľa toho, či sú židovskej národnosti, takže daná premisa nemá silu dokázať to, čo od nej obžalovaný očakával.

V literatúre sa vyskytuje aj širší pojem tzv. dialektickej relevancie. Tá označuje celkovú responzívnosť rečníka na výzvy dialógu. Responzívny rečník by mal napríklad odpovedať na položené otázky či vznesené námietky, prípadne riadne vysvetliť, prečo na ne reagovať odmieta. Navyše s argumentmi oponenta by mal zaobchádzať tak, ako boli skutočne zamýšľané v danom kontexte, nielen tak, ako to pripúšťa ich doslovný výklad.⁴⁴ Z globálneho hľadiska je dialekticky relevantný len taký konverzačný ťah, ktorý prispieva k naplneniu účelu daného dialógu.⁴⁵ Ten však závisí od toho, do akého typu konkrétneho dialógu spadá.

Typy dialógov

Doteraz sme uvažovali o konverzačných pravidlách, akoby mali univerzálnu pôsobnosť a platili naprieč všetkými druhmi verbálnej interakcie medzi ľuďmi. Do istej miery je to spôsobené tým, že pri vysvetľovaní čiastkových problémov pracuje teória argumentácie s paradigmatickým modelom konverzácie v podobe dišputy, teda debaty či dialógu na kontroverznú tému, kde jedna strana argumentuje za a druhá proti, pričom o výsledku rozhoduje ne-

---

⁴² WALTON, D. *op. cit.*, s. 103.

⁴³ VRAŽDA, D. Mazurek sa na súde pytal znalca na pôvod a tvrdil, že je zaujatý, lebo je Žid. *Denník N* [online]. 27. 2. 2018 [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1042909/mazurek-sa-na-sude-pytal-znalca-na-povod-a-tvrdil-ze-je-zaujaty-lebo-je-zid/>

⁴⁴ TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 23 – 24. Dialektickú relevanciu v podobnom zmysle napokon rozlišuje aj Walton. Pozri bližšie WALTON, D. N. *The New Dialectic: Conversational Contexts of Argument*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 1998, s. 34 – 36.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 34.

závislý arbiter. Ide o konverzačný formát, ktorý používali stredoveké univerzity – zjavne inšpirované súdnym procesom – na testovanie vedomostí svojich študentov.⁴⁶

Naša predstava argumentácie by však bola skreslená, ak by vychádzala z predpokladu, že k zastávaniu argumentov dochádza iba v jednom univerzálnom konverzačnom modeli. Jednotlivé konverzácie sa totiž od seba môžu odlišovať tak veľmi, že to, čo sa v jednej považuje za platný rečnícky ťah, sa v druhej hodnotí ako faul. Preto je pre nás užitočné zoznámiť sa s typológiou dialógov, ktorá nám túto rozmanitosť v rýchlosti priblíži.

Modernú klasifikáciu slovných výmen ponúkol Douglas Walton, ktorý rozlíšil týchto šesť základných typov dialógov:

- dialóg zameraný na presvedčanie,
- dialóg zameraný na získavanie informácií,
- negociácia,
- vyšetrovací dialóg,
- eristický dialóg a
- deliberácia.⁴⁷

V presvedčovacom dialógu je úlohou rečníka presvedčiť oponenta o platnosti určitého záveru, avšak len s použitím takých premís, ktoré akceptoval sám oponent. Účelom dialógu zameraného na získavanie informácií je presun informácie z jedného rečníka na druhého, ako je to v prípade interview alebo konzultácie. Účelom negociácie je dosiahnuť dohodu strán s protichodnými záujmami pomocou ich postupného prispôsobovania sa, ako napríklad pri rokovaní o obchodnej zmluve. Účastníci vyšetrovacieho dialógu sa v kooperácii snažia dokázať platnosť určitého záveru podľa zaužívaných štandardov dokazovania. Ide o dialóg využívaný vo výskumných kolektívoch a v rôznych vyšetrovacích komisiách. Eristický dialóg je verbálnym súbojom, v ktorom sa jeden rečník snaží vyhrať nad druhým bez ohľadu na pravdu, čoho príkladom je aj súkromná hádka. Hoci vystúpenia účastníkov hádky sú často dialekticky irelevantné, nelogické a neférové, hádka môže byť konštruktívna vďaka svojmu katarznému efektu, ktorý sa dostavuje ako vedľajší účinok uvoľnenia potláčaných emócií a myšlienok. Deliberácia je rozpravou medzi aktérmi, ktorí sa rozhodujú, aký variant správania by mali zvoliť v ur-

⁴⁶ Porovnaj RESCHER, N. *Dialectics. A Controversy-Oriented Approach to the Theory of Knowledge*. Albany: State University of New York Press, 1977, s. 1.

⁴⁷ WALTON, D. N. *The New Dialectic: Conversational Contexts of Argument*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 1998, s. 31 a nasl.

čítej situácii.⁴⁸ Ideálnym príkladom deliberácie je zhromaždenie obyvateľov obce (*town hall meeting*), na ktorom občania medzi sebou diskutujú, ako by mali vyriešiť praktický problém, ktorý ich trápi.⁴⁹

Waltonov výpočet nie je vyčerpávajúci, navyše jedna a tá istá konverzácia môže spadať do viacerých typov súčasne, prípadne môže zmutovať z jedného typu na druhý. Aj napriek tomu je táto typológia prínosná, pretože nám pomáha pochopiť, ako veľmi vplýva pragmatické pozadie konverzácie na hodnotenie prednesených argumentov.

Napríklad v dialógu zameranom na presvedčanie je bežnou rečníckou stratégiou argumentácia *ex concessis*, v rámci ktorej rečník stavia svoje závery na tom, čo v dialógu pripustil sám oponent. Ide o osobitnú verziu argumentu *ad hominem*, pretože dokazovaný záver sa viaže na osobu oponenta bez ohľadu na to, či je vecne správny. Je zrejmé, že vo vyšetrovacom dialógu by bolo použitie tohto typu argumentu faulom, keďže v tomto konverzačnom formáte nejde o presvedčanie oponentov, ale o hľadanie objektívnej pravdy. Vo vyšetrovacom dialógu nemožno argumentovať ani *ad baculum*, hoci v úvode sme si ukázali, že takáto argumentácia môže byť prípustná v rámci negociácie. Pre negociáciu je typické, že jej účastníci odôvodňujú svoje návrhy jednoduchým odkazom na vlastné egoistické záujmy, takáto stratégia by však v ostatných typoch dialógov veľmi neobstála. Teda vyjmúc slovnú výmenu v rámci hádky a niekedy aj v rámci deliberácie, ako si o chvíľu ukážeme pri analýze legislatívnej rozpravy. Pripomeňme si však, že určité prelínanie sa dialogických typov nepopiera, ale naopak potvrdzuje základnú pointu uvedenej typológie: Kvalita našej argumentácie závisí nielen od toho, čo hovoríme, ale aj od toho, kedy, kde, komu a s akým úmyslom hovoríme. Z tohto dôvodu ešte predtým, než prejdeme k samotnému predstaveniu najčastejších faulov v právnej argumentácii, si v stručnosti zhrnieme základné charakteristiky dialógov, v ktorých táto argumentácia prebieha.

Dialógy o práve

O práve sa zvykne diskutovať v dvoch formalizovaných procesoch: v legislatívnom a súdnom. Legislatívny proces má podobu deliberácie, ktorej účelom je prijať zákon, teda súbor všeobecne záväzných pravidiel platiacich smerom do budúcnosti. Rozprava prebieha na pôde kolektívneho orgánu s relatív-

---

⁴⁸ WALTON, D. N. *The New Dialectic: Conversational Contexts of Argument*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 1998, s. 31 – 34.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 151.

ne vysokým počtom vzájomne rovných členov, z ktorých jeden rozpravu riadi. Zákon sa prijíma väčšinovým hlasovaním, pričom dynamika skupinovej interakcie má podobu verejnej súťaže predstáv o dobrom usporiadaní spoločnosti. Keďže tie sú z povahy veci subjektívne, k formovaniu potrebnej väčšiny dochádza na základe negociácie alebo presvedčania.

Legislatívna deliberácia sa riadi buď „*racionalitou trhu*“, alebo „*racionalitou fóra*“.⁵⁰ V prvom prípade je deliberácia nástrojom agregácie záujmov väčšiny, v druhom prípade slúži na hľadanie hodnotovo najlepšieho riešenia.⁵¹ Negociácia teda viac svedčí trhu, zatiaľ čo presvedčanie fóru. K zmiešavaniu týchto dvoch typov dialógov dochádza aj preto, že návrhy zákonov, o ktorých prínose či škodlivosti sa poslanci a poslankyne verejne presvedčajú v poslaneckých laviciach, boli ešte predtým predmetom neverejného vyjednávania v kabinete, na koalícnej rade či poslaneckom klube. V legislatívnej rozprave preto možno použiť takmer akýkoľvek praktický argument – odkaz na prospešnosť určitého cieľa, na hodnoty, väčšinové preferencie či vkus. Ideálom deliberácie riadenej racionalitou fóra je prijatie návrhu zákona, s ktorým by mohol súhlasiť každý rozumný človek.⁵² Naopak, pre deliberáciu ovládanú racionalitou trhu sú typické argumenty vyvierajúce z kolektívneho egoizmu, napr. v podobe nacionalizmu alebo straníckych záujmov.

Právna argumentácia je však argumentácia právom, a nie argumentácia o práve, preto sa vyskytuje skôr v súdnom procese ako v tom legislatívnom. Hoci sú tieto procesy funkčne prepojené – v jednom sa aplikuje to, čo sa v druhom tvorí – navzájom sa od seba výrazne odlišujú nielen v organizácii, ale aj v kritériách prípustnosti argumentácie. Súdny proces má podobu adjudikácie, ktorej účelom je autoritatívne uplatniť zákon na konkrétny prípad z minulosti. Súdne pojednávanie má formát klasickej dišputy, ide o spor medzi stranou za a stranou proti, ktorý rozhoduje nezávislý arbiter na základe relatívne objektívnych kritérií. Pozície rečníkov sa kategoricky vylučujú, takže výhra jednej strany znamená prehru tej druhej. To vyúsťuje do zaujímavého paradoxu: Na jednej strane je právo „*argumentačnou disciplínou*“, pre ktorú je charakteristická spornosť právnych záverov.⁵³ Tá je navyše posilnená aj kontradiktórnym nastavením súdneho procesu, kde sa právne závery pro-

⁵⁰ PROCHÁZKA, R. *Dobrá vôľa, spravodlivý rozum: Hodnoty a princípy v súdnej praxi*. Bratislava: Kalligram, 2005 s. 61.

⁵¹ Porovnaj ibidem.

⁵² Idealizáciu tejto stratégie ponúka Rawls vo svojom koncepte závoja nevedomosti. Pozri RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 92 a nasl.

⁵³ Porovnaj MACCORMICK, N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 14 – 15.

cesných strán vzájomne vylučujú. Z pohľadu sudcu však toto sugestívne bud/ alebo znamená, že každý jeden prípad musí mať jediné správne riešenie.⁵⁴ Povinnosťou sudcu je toto riešenie nájsť a odôvodniť, pričom povinnosťou zúčastnených strán je bezpodmienečne sa mu podriaďiť.

Predmetom súdneho pojednávania sú dve odlišné, no vzájomne závislé otázky: otázka faktu, teda ako sa odohral skutkový stav prípadu a otázka práva, teda ako vyložiť právo, ktoré sa na daný prípad vzťahuje. Skutkové otázky sú predmetom súdneho dokazovania, teda empirického skúmania, právne otázky sú predmetom hermeneutickej úvahy. Vo vzťahu k dokazovaniu môže byť postavenie procesných strán symetrické a asymetrické. Asymetria je typická pre trestný proces, ktorý zvyhodňuje dôkazné postavenie obžalovaného prostredníctvom prezumpcie neviny a zásady *in dubio pro reo*.⁵⁵ Odpovede na právne otázky začínajú odkazom na oficiálny prameň práva, najčastejšie je to citácia zákona, prípadne citácia alebo parafráza precedensu. Ak v právnej argumentácii takýto odkaz chýba, právnik tým dramaticky znižuje šancu, že v súdnom spore vyhrá. Ak nie je celkom zrejmé, či konkrétny skutkový stav spadá pod všeobecné znenie právnej normy, nastupuje vlastný výklad práva. V porovnaní s odpoveďami na skutkové otázky je výsledok výkladu práva v oveľa väčšej miere závislý od právnej filozofie, ktorú ten-ktorý právnik zastáva. Preto je zoznam rôznych teórií výkladu a aplikácie práva taký dlhý: textualizmus, intencionalizmus, purposivizmus, pragmatizmus, minimalizmus, originalizmus, evolutívny koštitucionalizmus, jusnaturalizmus...

Táto teoretická pestrosť však má svoje vysvetlenie: Interpretácia práva na rozdiel od dokazovania nemá za úlohu čo najvernejšie zachytiť objektívnu realitu, ale nájsť odpoveď na otázku, čo sa má robiť podľa práva.⁵⁶ Táto odpoveď závisí nielen od sémantiky vykladaných výrazov, ale aj od hodnotovej perspektívy, cez ktorú interpret nahliada na poslanie práva. A tú si zväčša vyberá na základe svojho postoja k spoločenskej zmene a k delbe moci medzi parlamentom a súdmi. Je poslaním práva uchovávať dedičstvo predkov, alebo kráčať podľa pulzu doby? Má právo slúžiť výlučne vôli parlamentu, alebo ho smú súdy od tejto služby výnimočne oslobodiť? Na tieto otázky neexistujú objektívne platné odpovede a aj preto spory o výklad práva robia zo súdneho pojednávania presvedčovací dialóg. A v takomto dialógu často vyhráva nie

---

⁵⁴ DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 139.

⁵⁵ Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 83.

⁵⁶ Porovnaj DWORKIN, D. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge (Mass.) – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011, s. 152 – 156.

ten, koho dôvody majú väčšiu váhu, ale ten, koho rétorika má väčšiu hĺbku. Jeden výrazný rečnícky talent na ústavnom súde môže zmeniť paradigmu, cez ktorú na právo pozerá celá generácia právnikov a právničiek.

2. OBVYKLÍ PODOZRIVÍ

V tejto časti knihy si predstavíme sériu faulov, ktoré sa bežne vyskytujú v konverzačných kontextoch spojených s tvorbou a aplikáciou práva. Hoci tento výpočet nie je kompletný ani systematický, jeho ambíciou je ponúknuť návod, ako konštruovať dobré právne argumenty, resp. argumenty o práve. Prosím, zoznámte sa s členmi gangu:

Secundum quid

Argumentačný postup označovaný ako *secundum quid* je osobitným typom unáhlejnej generalizácie.⁵⁷ Rečník sa jej dopustí vtedy, keď svoj záver opiera o premisu, ktorú formuluje ako všeobecne platnú, hoci tá platí iba s určitými zamlčanými podmienkami, prípadne z nej existujú odôvodnené výnimky. Napríklad svojho priateľa môžem presvedčať, aby so mnou navštívil kúpalisko, pretože „dnes je teplota vzduchu nad 30 °C, čo je ideálny čas na kúpanie“. Aj keď na prvý pohľad znie môj návrh celkom presvedčivo, v skutočnosti je optimálny čas na návštevu kúpaliska závislý od celého radu zamlčaných faktorov. Ak priateľ napríklad odvetí, že na dnes hlásia búrky, z kúpania zrejme nič nebude.

Tento jednoduchý príklad zároveň ilustruje, že *secundum quid* nemusí byť nevyhnutne argumentačným faulom. Ak by som vedel o nepriaznivej predpovedi počasia alebo zbadal búrkové mraky valiace sa mojim smerom, návštevu kúpaliska by som nenavrhol. Zároveň som však stále presvedčený, že letné horúčavy sú ideálne na pobyt pri vode. V každodenných konverzáciách i v praktickom myslení sa bežne spoliehame na zovšeobecňujúce tvrdenia, aj keď sme si dobre vedomí, že z nich existuje celý rad výnimiek, resp. že sú podmienené celým radom kvalifikačných podmienok. Komunikácia v prirodzenom jazyku by bola veľmi ťažkopádna, ak by sme sa tieto výnimky a podmienky snažili explicitne vyrátať vždy vtedy, keď sa na ne spoliehame. Pre krátkosť času či slabú pozornosť poslucháča by sme sa často ani nestihli dostať k pointe nášho vystúpenia. Je to až konverzačný kontext, ktorý nám dokáže napovedať, či je potrebné naše generalizácie bližšie kvalifikovať.

---

⁵⁷ TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 154.

Takým kontextom môže byť napríklad dišputa s rečníkom, o ktorom je známe, že svojich oponentov rád ťahá za slovíčka. Ako eristický trik totiž môže zámerne zdôrazňovať doslovnú všeobecnosť nášho tvrdenia, zneužívajúc fakt, že jeho bližšiu kvalifikáciu sme implicitne brali ako samozrejmu vec ústretového výkladu. Napríklad v debata o povinnom nosení rúšok plánujeme tvrdiť, že v boji proti nebezpečným chorobám je niekedy legitímne obmedziť slobodu ľudí príkazom nosiť rúška. Anticipujeme však, že náš protivník nás bude chcieť na základe tejto premisy dotlačiť k záveru, že rúška by mali povinne nosiť aj ľudia s cirhózou pečene, čo je absurdný záver. Preto radšej upravíme náš pôvodný argument tak, že ho zúžime iba na nákazlivé choroby prenášané vzduchom.

Nie je náhoda, že v našom zozname faulov sa *secundum quid* nachádza hneď na prvom mieste. Násť vhodnú formuláciu určitej generalizácie je totiž ústredným problémom právneho myslenia. Právo moderného štátu má primárne podobu racionálnych pravidiel, teda zafixovaných generalizácií opodstatnených nejakým praktickým účelom.⁵⁸ Ak je účelom zákonodarcu zvýšiť bezpečnosť premávky na cestách, jeho pravidlá budú vychádzať z generalizácií, ktoré popisujú, čo túto bezpečnosť znižuje a čo zvyšuje. Ak je nebezpečná rýchla jazda, zákonodarca ju môže od určitého limitu zakázať, podobne aj šoférovanie s cigaretou alebo mobilom v ruke. Ak bezpečnosť jazdy zvyšuje používanie bezpečnostných pásov, zákonodarca ho môže naopak prikázať.

Dlhodobo diskutovaným problémom v teórii práva je otázka, ako rozhodovať prípady, ktoré zákonodarca vo svojom pravidle explicitne nezachytil, hoci vzhľadom na jeho účel ich zachytiť mal (*underinclusiveness*) alebo prípady, ktoré síce v pravidle explicitne zachytené sú, no vzhľadom na jeho účel zachytené byť nemali (*overinclusiveness*).⁵⁹ Notoricky známou ilustráciou druhého problému je zákaz vstupu vozidiel do parku a otázka, či na jeho základe možno do parku odoprieť vstup aj kolobežkárom či smetiarskemu autu.⁶⁰ Spoliehal sa autor zákazu na ústretový výklad strážnika parku, ktorý predsa musí vedieť, že do parku má vpustiť aj šoféra záchranky či traktorovej kosačky? Alebo si problematickosť svojho príliš všeobecného zákazu ani neuvedomoval? A smieme si vôbec dovoliť opravovať chyby po zákonodarcovi,

⁵⁸ SCHAUER, F. *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 17 – 37.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 31 – 33.

⁶⁰ Pozri bližšie HART, H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*. 1958, vol. 71, no. 4, s. 607 a nasl. FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*. 1958, vol. 71, no. 4, s. 662 a nasl.

alebo musíme jeho zákony bezvýhradne rešpektovať také, aké sú? Ak chyby opravovať smieme, tak všetky či len niektoré? Môže ich opraviť aj bežný človek, keď rozmýšľa, ako má zákon dodržiavať, alebo ich môže opraviť až súd, keď zákon autoritatívne aplikuje? To sú otázky, na ktoré neexistujú jednoduché odpovede.

Taký strážnik parku si môže trúfnuť zaimprovizovať, pretože pri kontrole zákazu vstupu vozidiel do parku nejde až o tak veľa a postupnou spätnou väzbou sa dostane k zoznamu akceptovateľných výnimiek. V inej situácii sa však nachádzali strážmajstri, ktorí v prvých týždňoch pandémie COVID-19 kontrolovali telesnú teplotu ľudí vstupujúcich do niektorých verejných budov. Zákaz vstupu, ktorý sa týkal každého s teplotou nad 37,5 °C bol bezpochyby príliš všeobecný, pretože obmedzoval slobodu pohybu aj tých, ktorí vírus neprenášali. Pri nedostatku rýchlych a spoľahlivých diagnostických metód a pri všeobecnej nezalosti spôsobu, ako sa daný vírus v populácii šíri, si však strážnici nemohli dovoliť vpúšťať do budov ľudí so zvýšenou teplotou, aj keď v niektorých prípadoch mohli veriť, že tento telesný symptóm vyvolalo niečo celkom iné ako pandemické ochorenie. V danej situácii – na rozdiel od strážnika v parku – bola korekcia prílišnej všeobecnosti pravidla spojená s príliš vysokým rizikom príliš negatívnych následkov. Niekedy je teda lepšie *secundum quid* neopravovať.

Pre úplnosť dodajme, že vhodné generalizácie hľadajú nielen zákonodarcovia pri formulovaní zákonov, ale aj sudcovia pri formulovaní dôvodov svojich rozhodnutí. Ak totiž skutkový stav nespadá priamo pod text pravidiel, alebo sa súd hodlá od týchto pravidiel odchyliť, mal by pre svoj verdikt uviesť dôvody, ktoré sa vzťahujú nielen na jedinečnú situáciu aktuálneho prípadu, ale aj na všetky prípady toho istého druhu. Takýmto spôsobom súd vyvracia podozrenie zo svojvôle a zároveň vytvára predpoklady pre vznik precedentného práva. Dobré odôvodnená výnimka z pravidla teda nie je nič iné ako len dodatočné spresnenie jeho znenia, najmä podmienok jeho uplatnenia.⁶¹ Faulovania v podobe *secundum quid* sa môžu súdy dopustiť práve pri plnení tejto dôležitej úlohy.

To sa napríklad stalo slovenskému ústavnému súdu, keď zrušil Špeciálny súd SR so sídlom v Pezinku. Zrušený súd mal ústrednú územnú kompetenciu na trestanie niektorých závažných druhov trestnej činnosti a zároveň trestných činov spáchaných vybranými druhmi verejných činiteľov. Ústavnému súdu sa nepáčila práve osobitná personálna pôsobnosť, ktorú považoval

---

⁶¹ Porovnaj HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 52.

za rozpornú s princípmi právneho štátu, keďže podľa jeho názoru išlo o znak mimoriadneho súdnictva.⁶² Takéto vymedzenie nosného dôvodu rozhodnutia však bolo príliš všeobecné, pretože osobitná personálna pôsobnosť orgánov je relatívne bežná a v princípe neproblematická. Paradoxom je, že v čase rozhodovania prípadu mal takto vymedzenú kompetenciu aj sám ústavný súd, ktorý bol ako jediný oprávnený rozhodovať o ústavnej obžalobe prezidenta či o prípustnosti rozhodovania o väzbe v prípade obvinených sudcov. Ústavný súd sa aj pokúsil o bližšiu kvalifikáciu sporného dôvodu, keď personálnu pôsobnosť vymedzil ako typický znak feudálneho súdnictva, v ktorom mal každý osobitný spoločenský stav svoj vlastný súd.⁶³ Takáto kvalifikácia sa však nevzťahovala na rozhodovaný prípad, pretože zatiaľ čo v stredoveku bola osobitná personálna kompetencia súdov odrazom privilégií určitých skupín spoločnosti, osobitná personálna kompetencia Špeciálneho súdu SR mala zefektívniť vyvodzovanie trestnej zodpovednosti niektorých verejných činiteľov. Pri eliminácii faulu *secundum quid* treba teda dávať pozor, aby sa navrhované zúženie premisy skutočne týkalo záveru, ktorý chceme dokázať.

Argumentum ad verecundiam

V konverzácii s druhými sa nám niekedy stáva, že narazíme na tému, o ktorej nie sme schopní kvalifikovanie rozprávať. Preto sa namiesto predstierania kompetencie môžeme rozhodnúť, že svoj úsudok podriadime autorite expertov. Určitú premisu teda môžeme postulovať ako pravdivú alebo udržateľnú len preto, že ju za takú považuje nejaký odborník.⁶⁴ Toto je argument z authority, resp. argument z epistemickej skromnosti.

Hoci má tento argument povest' faulu, za určitých okolností môže byť tou najlepšou stratégiou, ako sa vyrovnáť s vlastnou nevedomosťou, a to nielen v konverzácii s druhými, ale aj pri vnútornom zvažovaní vlastných alternatív správania. Keďže ľudské poznanie behom storočí narástlo do rozmerov, ktoré sa nedajú obsiahnuť v jednej myšli, kriticky rozmyšľajúci človek nemá problém akceptovať, že nie je vševedúci. Z toho však nevyhnutne vyplýva, že ak sa chce riadiť aktuálnym poznaním, musí sa v niektorých veciach spoľahnúť

⁶² Nález ÚS SR sp. zn. PL ÚS 17/08, s. 92.

⁶³ Ibidem, s. 91.

⁶⁴ Ide o stratégiu založenú na induktívne platnom úsudku. Pozri bližšie SALMON, W. C. *Logic*. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1973, s. 92.

na expertízu druhých. Či už je to pri liečení boľavého kolena, alebo pri písaní projektu dizertačnej práce.⁶⁵

Principiálnym omylom súčasnej digitálnej epochy je skôr opačný postoj, nie epistemická skromnosť, ale prehnané epistemické sebavedomie. Internetové prehliadače ponúkajú nominálne odpovede na akékoľvek otázky, čo v mnohých ľuďoch vzbudzuje zdanie, že sa nepotrebnú spoliehať na rady odborníkov, prípadne že na každý problém existujú rôzne odborné názory, ktoré si vzájomne protirečia. Moderné informačné technológie tak spôsobili, že ku každej pravde sa dá nájsť nejaká alternatívna pravda, čo len podnecuje všeobecnú skepsu k expertíze.

Posun od epistemickej skromnosti k sebavedomiu bol zrejme spôsobený nielen rozšírením informačných technológií, ale aj štrukturálnou premenou stavovskej spoločnosti na spoločnosť rovnostársku. Keď John Locke v neskorom 17. storočí popisoval argument *ad verecundiam*, hovoril o pridrievaní sa názorov mužov s reputáciou, ktorú získali svojimi „zásluhami, učenosťou, slávou, mocou či inak“.⁶⁶ Z tohto výpočtu je zjavné, že autorita, ktorú mal Locke na mysli, nemala čisto epistemickú povahu. Jej rešpektovanie nebolo len akousi heuristickou stratégiou, ako sa vyrovnáť s vlastnou nevedomosťou, išlo aj o prejav slušného správania, o preukazovanie úcty spoločensky vyššie postaveným ľuďom, ktorí boli nositeľmi tradície. Na margo odmietania takýchto autorít Locke poznamenáva: „Ak si človek vytvorí vlastný názor, ktorého sa pridrieva proti živému prúdu minulosti, považuje sa to za drzosť.“⁶⁷ V demokracii, ktorá dáva dôraz na rovnosť a pokrok, však pôsobí takýto bontón príliš prísne. Mať vlastný názor a mať možnosť ho verejne vysloviť, je predsa základným ľudským právom, nie bezočivosťou.

V každom prípade východiskom z bludiska, v ktorom je každý odborníkom na všetko, nie je väčšia nedôvera voči expertom, ale väčšia opatrnosť pri ich výbere. Faulu *ad verecundiam* sa dopúšťame nie vtedy, keď vkladáme dôveru do rúk odbornej autority, ale vtedy: **a)** keď to robíme pri nevhodnej

---

⁶⁵ Dokonca aj vo vlastnom odbore sa vedec často spolieha na poznatky získané jeho kolegami, pretože by bolo preňho veľmi nepraktické, aby replikoval každý výskum vo vlastnej réžii. TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 128.

⁶⁶ LOCKE, J. Four Sorts of Arguments. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 55.

⁶⁷ *Ibidem*.

príležitosti, **b)** keď si túto autoritu vyberáme na základe nesprávnych kritérií alebo **c)** keď jej dôverujeme celkom slepo.⁶⁸

Ad a) Principiálne je odkaz na autoritu namieste len vtedy, keď formulujeme znenie premís nášho argumentu, nie však vtedy, keď z týchto premís vyvodzujeme záver. Formulácia premís je vecou adekvátnej informovanosti, pričom informácie môžeme čerpať z vlastného pozorovania či z rôznych externých zdrojov vrátane odborných autorít.⁶⁹ Naopak vyvodzovanie záverov z premís je objektívnou myšlienkovou operáciou platnou nezávisle od osoby, ktorá ju robí. Logický kalkul vo forme *modus ponens* prednesený Albertom Einsteinom nie je o nič viac platný ako kalkul tej istej formy prednesený neznámym žiakom základnej školy.

Toto principiálne stanovisko však nemusí platiť v prípade úsudkov vyjadrených v prirodzenom jazyku. Ako sme tvrdili už predtým, niekedy sa dajú výrazy prirodzeného jazyka logicky interpretovať rôznymi spôsobmi, takže udržateľnosť úsudku vyjadreného v tomto jazyku sa môže rôzniť. Pri hodnotení udržateľnosti úsudku v prirodzenom jazyku tak môže zohrávať úlohu aj to, akú skúsenosť s daným jazykom má osoba, ktorá tento úsudok robí.

Študent práva môže napríklad uvažovať nad tým, či sa má eutanázia na žiadosť nevyliciteľne chorého trpiaceho pacienta právne kvalifikovať ako trestný čin účasti na samovražde,⁷⁰ alebo ako trestný čin úkladnej vraždy.⁷¹ Obidva úsudky majú platnú formu *modus ponens*, obidva vychádzajú z rovnakého súboru faktov, lenže rozdiel v ich záveroch môže pre obžalovaného predstavovať až 22 rokov pobytu vo väzení. Keďže študent si nie je istý a zároveň chce minimalizovať riziko omylu, radšej sa bude riadiť úsudkom uznávaného profesora trestného práva ako úsudkom svojho spolužiaka. To je dôvod, pre ktorý sa právnici pri písaní žalôb či odôvodňovaní súdnych rozhodnutí niekedy odvolávajú aj na právnické komentáre a učebnice.

⁶⁸ Porovnaj napr. GOVIER, T. *A Practical Study of Argument*. Enhanced 7th ed. Boston: Clark Baxter, 2014, s. 126. TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 135 – 136. WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 218.

⁶⁹ Porovnaj BACHMAN, J. Appeal to Authority. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 274 a nasl.

⁷⁰ § 154 ods. 1 zák. č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) stanovuje: „Kto iného pohne k samovražde alebo inému k samovražde pomáha, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

⁷¹ § 144 ods. 1 Trestného zákona stanovuje: „Kto iného úmyselne usmrtí s vopred uváženou pohnútkou, potrestá sa odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov.“

Vlastná nevedomosť je ďalším faktorom, ktorý spoluurčuje, či je príležitost na použitie argumentu *ad verecundiam* vhodná. Ak má byť totiž argument z autority dobrou rečníckou stratégiou, je potrebné nielen to, aby odkazoval na skutočného experta v danom odbore, ale aj to, aby sa ho dovoľával rečník, ktorému daná expertíza chýba.⁷² Iste, profesor môže konzultovať s profesorom, lenže názor profesora ako kolegu má oveľa nižšiu argumentačnú váhu ako názor profesora ako učiteľa. V prvom prípade ide skôr o podnet na zamyslenie alebo podporný argument, zatiaľ čo v druhom o autoritatívne zasvätenie do odboru.

Navyše v právnických odboroch to komplikuje aj normatívna dimenzia práva. Určitý právny názor by mal totiž platiť nie(len) preto, že ho zastávajú ostatní právnici, ale (aj) preto, že je inherentne správny.⁷³ Pre životaschopnosť práva je dôležité, aby túto normatívnu perspektívu zastávali najmä sudcovia vrcholových súdov, ktorí sú poslednými garantmi zákonitosti a ústavnosti. Ak teda ústavný sudca zastáva určitý právny názor v kľúčovej ústavnoprávnej otázke len preto, že takýto názor zastáva jeho kolega, prípadne jeho obľúbený profesor, potom sedí na zlej stoličke. On je ten, kto má odobrovať a meniť trendy, nie ich bezducho kopírovať.

Ad b) Aby mal argument z autority váhu, osoba, na ktorej názory sa odvolávame, musí byť expertom v odbore, do ktorého tieto názory vecne spadajú. Napríklad ak by sme si názor na globálne otepľovanie vytvárali podľa toho, čo si o ňom myslí Václav Klaus, dopustili by sme sa faulu, pretože Klausovou odbornou špecializáciou nie je klimatológia, ale ekonómia. Veľmi podobne priznanie speváčky Lucie Bílej o tom, že COVID-19 je len „*blbá chrípka*“,⁷⁴ nie je argumentom v debata o nebezpečnosti daného ochorenia, ale len námetom na stĺpček v bulvári. Zaujímavosťou je, že medzi ľuďmi, ktorí COVID-19 zľahčovali, boli aj lekári, no zväčša len tí, ktorí sa tomuto problému profesionálne nevenovali, napr. výživoví poradcovia, zubári či onkológovia.⁷⁵ To, ako veľmi bola v tejto debata okrem lekárskeho diplomu

---

⁷² Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 214.

⁷³ Porovnaj ENG, S. *Analysis of Dis/Agreement – with Particular Reference to Law and Legal Theory*. Dordrecht: Kluwer, 2013, 313 a nasl.

⁷⁴ Video zverejnené na facebookovom účte s názvom Lucie Bílá zo 17. 9. 2020 [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/watch/?v=2232383046892110>

⁷⁵ HORÁK, O. Epidemiológ, zubár, spevák či dietológ. Kto je a kto nie je odborníkom na koronu. *Denník N* [online]. 23. 9. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2051853/epidemiolog-zubar-spevak-ci-dietolog-kto-je-a-kto-nie-je-odbornik-na-koronu/>

potrebná aj príslušná špecializácia, trefne vyjadril biológ Vojtěch Novotný: „Je úplne v poriadku nechať kardiológa poradiť epidemiológom a virológom, ako na COVID-19, za predpokladu, že on ich potom na oplátku nechá skúsiť opraviť chlopňu u nejakého svojho pacienta.“⁷⁶ Aj v právnych vedách má špecializácia vplyv na spoľahlivosť expertných výkonov, no v menšej miere ako v medicíne. Kovaný trestný právnik zrejme nie je najlepšou voľbou na zastupovanie pri rozvoде, no z povahy veci to nedokáže pokaziť tak, ako to môže pokaziť oftalmológ pri operácii mozgu.

Pri výbere expertnej autority okrem špecializácie hrajú úlohu aj indikátory kvality, ako je napríklad skúsenosť s výskumnými projektmi, citovanosť publikácií či celková povest v odbornej komunite. Technicky vzaté, argument z autority je vždy subjektívny, pretože aj tá najväčšia autorita sa môže myliť. Avšak to, aké kritériá rečník pri výbere autority používa, je celkom spoľahlivým znakom, či mu v debate ide o hľadanie pravdy, resp. o obhajobu objektívne platných záverov. Ak si rečník autoritu vyberá podľa odborovej relevancie a kvality, ide mu o pravdu. Ak si ju vyberá len podľa toho, či mu potvrdí jeho vopred vytvorený názor, ide mu o presviedčanie či propagandu. Faul v podobe argumentu *ad verecundiam* je oveľa pravdepodobnejší v druhom prípade.

Pripomeňme si však, že kvalifikovanie rečníckeho ťahu ako faulu závisí od celého radu pravidiel, ktorými sa ten-ktorý dialóg riadi. Ako už vieme, nie všetky dialógy sú zamerané na odhaľovanie pravdy a nie vždy sa úspech rečníka meria podľa toho, koľko pravdy odhalil. Napríklad pri hodnotení rečníckych výkonov advokátov v súdnom konaní by sme nemali prehliadať, že ich základným poslaním je účinná obhajoba ich klientov. Niet pochyb, že advokát by fauloval, ak by v rámci dokazovania navrhoval vypočut' súdneho znalca z vecne irelevantného odboru, napríklad pyrotechnika na preskúmanie nábojnice z miesta činu. Dopustí sa však advokát faulu, ak si z dvoch vecne relevantných znaleckých posudkov vyberie ten, ktorý je pre jeho klienta priaznivejší, aj keď má jeho autor menšie odborné renomé v porovnaní s autorom druhého posudku? V tomto prípade zrejme o faul nepôjde, pretože zaujatosť, s ktorou advokát znalca vyberal, priamo vyplýva z jeho zákonného poslania.

Ad c) Aj keď nám experti pomáhajú nájsť cestu von z vlastnej nevedomosti, neznamená to, že musíme nekriticky akceptovať každý ich expertný ná-

⁷⁶ Status zverejnený na facebookovom účte s názvom Vojtech Novotny zo 18. 9. 2020 [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/vojtech.novotny.121/posts/3506080596117440>

zor. Aj experti sú len ľudia, dopúšťajú sa omylov, sú zaujatí, niekedy dokonca aj zlomyseľní. Slepou dôverou v expertné authority môžeme oklamať nielen oponenta v diskusii, ale aj sami seba. Existuje pritom niekoľko jednoduchých pravidiel, ako si aj laik dokáže voči expertom zachovať kritický odstup.⁷⁷

V prvom rade každý expert musí byť schopný svoj záver odôvodniť, nestačí ho len tvrdiť alebo tušiť. Pokiaľ expert odmieta požiadavku na zdôvodnenie s povýšeneckým vysvetlením, že „vy by ste tomu aj tak nerozumeli“, znižuje to argumentačnú váhu jeho názoru.⁷⁸ V prípade právnych vied dokonca až niekde k nule, pretože právo je adresované každému, väčšinou sa dá zadarmo vyhľadať z oficiálnych zdrojov, takže aj dobre informovaný laik si o ňom dokáže spraviť celkom adekvátnu predstavu.

V poradi druhá je otázka zaujatosti. Spomeňme si na známy prípad lekára Andrewa Wakefielda, ktorý v prestížnom medicínskom časopise *Lancet* publikoval štúdiu, čo potvrdzovala súvislosť medzi očkovaním MMR vakcínami a výskytom autizmu u malých detí. Ako neskôr vyšlo na povrch, Wakefieldov výskum bol financovaný právnickou firmou, ktorá zastupovala rodičov v sporoch proti firmám vyrábajúcim MMR vakcíny.⁷⁹ Aj neškolená hlava by mala dokázať pochopiť, že Wakefieldov záver o škodlivosti očkovania treba brať s rezervou. Totiž na to, aby človek vedel, že pravdovravnosť nie vždy zvíťazí nad ziskuchtivosťou, nepotrebuje vzdelanie, ale len bežnú ľudskú skúsenosť. Hoci zaujatosť nie je nepriestrelným dôkazom, že sa expert mylí, je to dobrý dôvod vypýtať si názor aj od niekoho iného a v prípade nezhody mu dať prednosť.

Laické posúdenie expertných názorov sa môže opierať aj o zhodnotenie konzistencie. Ak expert vydá stanovisko, ktoré protirečí tomu, čo povedal v minulosti, pričom tento rozpor nie je schopný vysvetliť, jeho autoritu to značne oslabí. Častejšie však rozpory vznikajú medzi rôznymi expertmi navzájom, čo je bežným prejavom vedeckého bádania a katalyzátorom vedeckého pokroku. Aj keď divergentné myslenie, inovatívne nápady, neštandardné postupy či kontraintuitívne hypotézy zvyknú viesť k novým objavom, pre laika je istejšie stavať na väčšinový vedecký konsenzus ako extravagantnú výnimku. Navyše ak je diskurz zameraný na informovanie o aktuálnom sta-

---

⁷⁷ Porovnaj DAHLMAN, Ch., WAHLBERG, L. Appeal to Expert Testimony – A Bayesian Approach. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, s. 4 a nasl.

⁷⁸ Porovnaj TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 139.

⁷⁹ RAO, T. S., ANDRADE, Ch. The MMR vaccine and autism: Sensation, refutation, retraction, and fraud. *Indian Journal of Psychiatry*. 2011, vol. 53, issue 2, s. 95 – 96.

ve vedeckého poznania, komunikovaná informácia nemusí byť vyskladaná z reprezentatívnej vzorky všetkých názorov na danú otázku. Do rozhlasovej relácie o druhej svetovej vojne netreba pozývať popierača holokaustu, aj keby mal profesorský titul a stovky citácií.

Argumentum ad hominem

Pri argumentácii *ad hominem* usudzujeme z nejakej skutočnej či domnejšej negatívnej vlastnosti osoby na nepravdivosť alebo neudržateľnosť jej tvrdení či celkovej rečnickej pozície. Napríklad keď predsedníčka dolnej komory českého parlamentu Markéta Pekarová Adamová navrhla, že v rámci všeobecného šetrenia energií si asi budeme musieť „obliecť sveter naviac“, reagoval na ňu populistický poslanec Tomio Okamura, že je to nezmysel, ktorý povedala zrejme len preto, že nemá skúsenosť so starostlivosťou o vlastné deti.⁸⁰ Vecnú neudržateľnosť Pekarovej návrhu odvodzoval Okamura z jej osobnej životnej situácie. V českej verejnej debate bol tento rečnicky ťah hodnotený ako veľmi necitlivý útok.⁸¹

Všimnime si, že zo štrukturálneho pohľadu sa argument *ad hominem* podobá na argument *ad verecundiam*: pri oboch argumentoch usudzujeme z vlastností konkrétnej osoby na kvalitu jej tvrdení či rečnickej pozície. V oboch prípadoch ide skôr o osobnú ako vecnú argumentáciu, čo znamená, že minimálne v dialógoch zameraných na odhaľovanie pravdy by nemala mať rozhodujúcu váhu. Jediný rozdiel v uvedených argumentoch spočíva v tom, že zatiaľ čo pri *ad hominem* sa usudzuje z negatívnej vlastnosti osoby na neudržateľnosť jej tvrdenia či pozície, pri *ad verecundiam* sa usudzuje z pozitívnej vlastnosti osoby na opak.

Argumentácia *ad hominem* je obzvlášť populárna v demokratickej politickej debate, v ktorej jednotliví rečníci súťažajú o priazeň publika.⁸² Z pohľadu politického marketingu je často vhodnejšie, ak politik namiesto vecného riešenia nejakého spoločenského problému zaútočí na svojho rivala, najmä ak ide o prominentnú figúru. Táto stratégia sa vypláca, pretože je mediálne

⁸⁰ Video zverejnené na facebookovom účte s názvom Tomio Okamura – SPD z 26. 8. 2022 [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/tomio.cz/videos/633434158096139/>

⁸¹ „Tu zkušenosť evidentně nemá.“ Okamura urazil Pekarovou, vytlk jí, že nemá děti. *Echo24.cz*. [online]. 27. 8. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://echo24.cz/a/SRMBj/okamura-urazil-pekarovou-zkusenosť-deti>

⁸² Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 173 – 174.

pútavejšia, dokáže ju pochopiť väčšia časť publika a pre rečníka je relatívne nenáročná na prípravu. Navyše vecne menej schopní rečníci dokážu *ad hominem* útokmi odrádzať od účasti v diskusiách vecne schopnejších, čím len zvyšujú svoje šance na úspech.

Ako sme uviedli už predtým, *ad hominem* argumenty sú problematické najmä pre nedostatok vecnej relevancie. To, či je správne v čase energetickej krízy šetriť teplom, je celkom nezávislé od toho, či navrhovateľka takéhoto opatrenia má alebo nemá deti. *Ad hominem* argumentácia odpútava pozornosť od pôvodnej témy konverzácie s perspektívou nastoliť tému novú. Pokiaľ si rečník na takýto tematický posun nevypýta od ostatných účastníkov dialógu súhlas, *de facto* tým vypovedá svoju konverzačnú spoluprácu. Pokiaľ bolo účelom diskusie nájsť riešenie nejakého konkrétneho problému, pripustenie takýchto rečníckych ťahov môže diskusia úplne stratiť zmysel.

Niektorí autori tvrdia, že *ad hominem* argumentácia je rečníckym prostriedkom, ako niekomu uprieť právo účasti v dialógu.⁸³ Napríklad na americkú kritiku ruskej dobytčej vojny na Ukrajine reaguje Ruská federácia konštatovaním, že Spojené štáty nemajú právo jej túto „špeciálnu operáciu“ vyčítať, keďže samy sa v minulosti podieľali na viacerých vojenských inváziách, napr. vo Vietname, Iraku či Afganistane. Táto verzia *ad hominem* argumentu sa nazýva *tu quoque* (ty tiež) a v slovenských internetových diskusiách je známa aj ako jedna z verzií „ačohentizmu“. Rečník, ktorý takýto argument používa, okrem odvrátenia pozornosti publika na inú tému mieni skôr spochybniť dôveryhodnosť svojho oponenta, ako ho úplne vylúčiť z dialógu. Ako sme však spomenuli predtým, praktickým účinkom *ad hominem* útokov môže byť odrádzanie určitej skupiny ľudí od účasti v diskusiách.

Ad hominem argumentácia pritom môže pôsobiť skutočne devastujúco. Stačí, ak rečník pri nej zneužije vplyv negatívnych spoločenských stereotypov, ktoré zatažujú jeho oponenta. Napríklad pri matematickej kontroverzii môže rečník na margo svojej oponentky povedať, že ženy neovládajú matematiku tak dobre ako muži. V spoločnosti, v ktorej sú kognitívne schopnosti žien vo všeobecnosti podceňované, môže takáto sexistická poznámka vytvoriť atmosféru ohrozenia, v ktorej napadnutá oponentka podá horší výkon, aj keď danému stereotypu neverí. Navyše uvedený *ad hominem* útok môže v divákoch aktivovať implicitnú zaujatosť, v dôsledku ktorej budú podvedome hodnotiť výkony napadnutej rečníčky ako slabšie. Zákernosť takéhoto reč-

---

⁸³ EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. London – New York: Routledge, 2016, s. 143.

nickeho ťahu navyše zvyšuje fakt, že uvedené negatívne dôsledky pretrvávajú, aj keď je ťah identifikovaný a odsúdený ako neprípustný faul.⁸⁴

Príležitostí na takéto faulovanie je neúrekom, ak zväžime, že sa ho možno dopustiť už len obyčajným spôsobom oslovovania. Predstavme si ako starší ostrieľaný advokát na súdnom pojednávaní oslovuje zástupkyňu protistrany výrazom „slečna advokátka“. Hoci použitý výraz nie je nadávkou ani urážkou, aj tak má negatívne konotácie spojené so ženským rodom a nízkym vekom, ktoré môžu oslabiť sebedomie rečníčky a zhoršiť hodnotenie jej argumentov v očiach súdu či prítomnej verejnosti.⁸⁵

Napriek týmto pozorovaniam platí, že nie všetky *ad hominem* útoky sú nevyhnutne faulom. Z dosiaľ uvedených príkladov je zrejmé, že takéto útoky sú veľmi rozmanité a niekedy ani nemusia mať podobu explicitného argumentu. Ich hodnotenie je preto do veľkej miery závislé od toho, o aký typ *ad hominem* útoku ide a v akom kontexte bol použitý. V krátkosti sa teda pozrime na nasledujúcu typológiu:

Osobný urážlivý útok – ide o paradigmatický typ *ad hominem* argumentácie, v ktorej rečník poukazuje na nejakú osobnú vlastnosť oponenta s cieľom vecne spochybniť jeho tvrdenie či rečnícku pozíciu. Ak študent filozofie rezolútne tvrdí, že myšlienky Martina Heideggera sú brak, pretože tento nemecký filozof bol členom nacistickej strany, pôjde o osobný urážlivý útok. Heideggerove myšlienky totiž môžu mať filozofickú hodnotu bez ohľadu na jeho morálne zlyhania. Početné ilustrácie opäť ponúkajú aj politické súboje: Keď slovenský liberálny poslanec Martin Poliačik obhajoval v slovenskom parlamente zákon o registrovaných partnerstvách rovnako-pohlavných párov, ako jeden z argumentov použil výklad Biblie, ktorý vyústil do záveru, že za daný návrh by hlasoval aj Ježiš Kristus. To popudilo konzervatívneho poslanca Alojza Hlinu, ktorý na Poliačikov argument reagoval, že ide o „*hlúposti kaviarenského povalača*“.⁸⁶ Namiesto toho, aby Hlina vysvetlil, v čom je Poliačikov argument vecne nesprávny, znížil sa k urážke založenej na stereotypnom obraze ničnerobiaceho intelektuála, ktorý s obľubou používajú populistickí politici uchádzajúci sa o priazeň ťažko pracujúceho ľudu.

⁸⁴ YAP, A. Ad Hominem Fallacies and Epistemic Credibility. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, s. 22 a nasl.

⁸⁵ Porovnaj ibidem, s. 30.

⁸⁶ Záznam z rozpravy [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://tv.nrsr.sk/archiv/schodza/6/8?page=89>

Nie všetky osobné urážlivé útoky sú však argumentom *ad hominem* v striktnom zmysle slova. Spomeňme si na verejnú diskusiu pred druhým kolom českých prezidentských volieb v roku 2013, keď si voliči vyberali medzi Milošom Zemanom a Karlom Schwarzenbergom. Druhý z menovaných kandidátov bol označovaný za „Sudeťáka“, čiže zradcu českých záujmov, pretože mal odvahu verejne povedať, že násilné presídlenie českých Nemcov v roku 1945 bolo v rozpore so súčasnými ľudskoprávnymi štandardmi.⁸⁷ Kniežatú bolo vyčítané dokonca aj to, za čo neniesol osobnú zodpovednosť, napríklad že jeho svokor mal nacistickú minulosť a že jeho manželka nevedela po česky.⁸⁸ Hoci tieto osobné útoky znižovali Schwarzenbergove šance na volebný úspech, žiadny z nich priamo nespochybňoval vecnú správnosť tvrdení či argumentov, ktoré v kampani zastával.

Nepriamy útok – v tomto prípade rečník útočí na oponenta poukázaním na protirečenie medzi tvrdením, ktoré oponent zastáva, a okolnosťami, v ktorých sa nachádza. Pod okolnosťami pritom môžeme myslieť iné oponentove tvrdenia, rozhodnutia, spôsob jeho života, konania a pod.⁸⁹ Nepriamym útokom je napríklad obvinenie republikánskeho kandidáta do amerického senátu Herschela Walkera z toho, že svoju bývalú priateľku naviedol na interrupciu, ktorú jej aj zaplatil. Tento útok by Walkera nemusel tak bolieť, keby sa na verejnosti neštylizoval do roly tvrdého pro-life zástancu, ktorý by najradšej interrupcie úplne zakázal.⁹⁰

S dvoma subtypmi nepriameho *ad hominem* útoku sme sa už stretli. Argumentom *ex concessis* rečník spochybňuje oponenta poukázaním na protirečenie v jeho tvrdeniach. Ak katolícky veriaci odmieta manželstvá homosexuálnych párov, pretože sú v rozpore s prírodou, no súčasne nemá problém schvalovať kňazský celibát, oponent mu môže vyčítať, že v jeho rečníckej pozícii je protirečenie. Rozpor s prírodou – ak vôbec niečo také môže poslúžiť ako dobrý argument v morálnej debata – je totiž málokedy taký evident-

---

⁸⁷ JEŘÁBEK, H., RÖSSLER, J., SKLENAŘÍK, P. Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných denících před prezidentskými volbami 2013. *Naše společnost* [online]. 2013, č. 2, s. 7 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1678/f28/Mediální%20obraz%20Karla%20Schwarzenberga%20v%20tištěných%20denících%20před%20prezidentskými%20volbami%202013.pdf

⁸⁸ Ibidem, s. 12.

⁸⁹ WALTON, D. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998, s. 5 – 7.

⁹⁰ SOLLENBERGER, R. „Pro-Life“ Herschel Walker Paid for Girlfriend’s Abortion. *Daily Beast* [online]. 4. 10. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.thedailybeast.com/pro-life-herschel-walker-paid-for-girlfriends-abortion-georgia-senate>

ný ako v prípade, keď od sexu musí celý svoj život abstinovať tvor, ktorého príroda obdarila pohlavným pudom. Druhým subtypom nepriameho útoku, ktorý už poznáme, je *tu quoque* (ty tiež). Ak rečník vyčíta oponentovi určitú chybu, ten sa môže brániť poukazom na fakt, že rečník sa rovnakej chyby dopustil tiež. Sem spadá obrana Ruskej federácie voči Spojeným štátom, ktoré jej vyčítajú inváziu vojnu na Ukrajinu.

Zo slovenského politického života spomeňme debatu o plagiátorstve, v ktorej sa pozícia jedného rečníka dala napadnúť aj argumentom *ex concessis* aj argumentom *tu quoque* súčasne. Keď sa v roku 2018 prišlo na to, že predseda parlamentu Andrej Danko plagizoval svoju rigoróznú prácu, vtedajší opozičný poslanec Igor Matovič mu povedal, že je „kovaný zlodej“ a že by mal odstúpiť z funkcie. Funkcia predsedu slovenského parlamentu však nemá na svoje personálne obsadenie veľa šťastia. V roku 2020 sa totiž prevládalo, že plagiátorom je aj Boris Kollár, ktorý Danko v tejto funkcii po voľbách vystriedal. V tomto novom prípade však Igor Matovič na odstúpení predsedu parlamentu netrval, pretože v novej povolebnej realite išlo o jeho koaličného partnera. V poslednom dejstve tejto frašky vyšlo na povrch, že plagiátorom je aj sám Matovič.⁹¹ Aj keď nepriame *ad hominem* argumenty dokážu Matoviča v tejto debate úplne diskvalifikovať, na vecné posúdenie otázky, či by sa plagiátori mali vzdať svojich politických funkcií, to nemá žiadny vplyv. Na dotvorenie kontextu pre českého čitateľa len dodajme, že na Slovensku kvôli preukázanému plagiátorstvu neodstúpil dokonca ani minister školstva.⁹²

Spochybnenie nezaujatosťi – účinným *ad hominem* útokom je aj vzbudenie pochybností o nezaujatosťi rečníka. Už vieme, že spochybnením nezaujatosťi experta dokážeme efektívne oslabiť dôveryhodnosť jeho odborného názoru, a teda aj váhu argumentu z autority, ktorý sa na tento názor odvoláva. Takýmto spôsobom možno spochybnieť rečnícke vystúpenie kohokoľvek, kto má povinnosť počínať si v dialógu nezaujato. V súdnom konaní je to okrem znalca aj svedok, ktorý prispieva k objektívnemu objasneniu skutkového stavu, ale aj samotný sudca, ktorý má nestranne rozhodnúť vec zo skutkovej i právnej stránky. Naopak, spochybňovať nezaujatosť obžalovaného by nedá-

⁹¹ BENEDIKOVIČOVÁ, M. Matovič sa priznal, že je plagiátor, v diplomovke vykradol dve knihy. *Denník N* [online]. 16. 7. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1970092/matovic-je-rovnaky-plagiator-ako-danko-v-diplomovke-vykradol-dve-knihy/>

⁹² BENEDIKOVIČOVÁ, M. Aj Gröhling má pochybný titul. Počas Kollárovej kauzy utajil na webe svoju diplomovku. *Denník N* [online]. 13. 7. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1965107/aj-grohling-ma-pochybny-titul-pocas-kollarovej-kauzy-utajil-na-webe-svoju-diplomovku/>

valo zmysel, pretože ten v trestnom konaní nehrá rolu odkrývača pravdy ani nestranného arbitra, ale rolu obhajcu vlastných záujmov. Spochybnenie jeho nezaujatosti by tak išlo proti samej podstate jeho rečníckej roly.

Nezaujatosť rečníka sa zvyčajne spochybňuje upriamením pozornosti na jeho konflikt záujmov, ideologickú zaslepenosť či príslušnosť k určitej skupine. Napríklad ak proti obžalovanému svedčí sused, s ktorého manželkou mal obžalovaný milostný pomer, nebude to taký vierohodný dôkaz ako obsahovo identické svedectvo podané náhodným okoloidúcim. Sused má totiž konflikt medzi záujmom svedčiť pravdivo a záujmom pomstiť sa za neveru. Ideologická zaslepenosť sa zasa tematizuje ako problém zaujatosti napríklad pri znaleckom posudzovaní nenávistných prejavov. Znalci, ktorí ako nenávistný prejav klasifikujú verbálne útoky proti katolíckym kňazom, sú spochybňovaní poukazom na ich konzervatívny svetonázor, zatiaľ čo znalci, ktorí takto klasifikujú útoky proti Židom, sú niekedy spochybňovaní kvôli ich príklonu k liberalizmu.⁹³ Kurióznym príkladom spochybnenia nezaujatosti odkazom na príslušnosť k sociálnej skupine predstavuje *ad hominem* útok bývalého slovenského premiéra Roberta Fica na politológa Jozefa Lenča. Na Lenčov komentár, že Ficova strana SMER sa blíži ku konzervatívnym a konšpiračným stranám, Fico reagoval námietkou, že tento politológ má moslimské vierovyznanie. Vraj „*politológ – moslim*“ nemôže byť pri hodnotení SMER-u objektívny, pretože táto strana je známa tým, že je proti „*uceleným moslimským komunitám na Slovensku*“.⁹⁴

Generalizujúce *ad hominem* útoky, ktoré spochybňujú nezaujatosť celých tried osôb, sú problematické hneď z viacerých dôvodov. V prvom rade okrem nedostatku vecnej relevancie, ktorý je typický pre všetky *ad hominem* argumenty, môžu tieto útoky vyúsťovať do diskriminačných praktík. Napríklad ak by sme dovedli Ficov názor na Lenča do dôsledkov, potom moslimovia by sa na Slovensku nemohli profesionálne venovať politológii, prípadne vyjadrovať sa k politickému daniu, čo je zjavne absurdný záver. Navyše generalizujúcimi útokmi sa dá spochybniť prakticky akýkoľvek kritik. Stačí kritika zatriediť do určitej skupiny ľudí, následne voči tejto skupine slovne zaútočiť a nakoniec svätosväte tvrdiť, že kritikovi sa nedá veriť, pretože je zaujatý. Aj

---

⁹³ Pozri bližšie KÁČER, M., ŠAJMOVIČ, P. *Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*. Praha: Leges, 2021, s. 84.

⁹⁴ JABŮRKOVÁ, N. Robert Fico (Smer-SD) sa pustil do politológa Jozefa Lenča. Ste xenofóbny fašista, odkázal mu odborník. *Noviny Plus* [online]. 23. 8. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://plus.noviny.sk/626464-robert-fico-smer-sd-sa-pustil-do-politologa-jozefa-lenca-ste-xenofobny-fasista-odkazal-mu-odbornik>

z diaľky je vidieť, že ide o manipulatívnu techniku, ktorej účelom je vyhnúť sa vecnej konfrontácii.

Napokon generalizujúce *ad hominem* útoky môžu prerásť do faulu známeho ako **otrávenie studne**. V tomto prípade je zaujatosť oponenta vykreslená ako jeho trvalá črta, ktorá kompromituje akýkoľvek jeho úsudok, takže nedáva praktický zmysel s ním začať alebo pokračovať v diskusii.⁹⁵ Takéto útoky sa vyskytujú v kultúrnej vojne medzi liberálmi a konzervatívami, ktorí odmietajú spolu diskutovať, pretože sa vzájomne obviňujú z neprekonateľnej ideologickej zaujatosti. V diskusii, kde voči sebe rečníci vznášajú takéto obvinenia, sa nedá nájsť pravda ani spoločné riešenie nejakého problému, podobne, ako sa z otrávenej studne nemožno napiť.

Pre diskusiu sú osobitne toxické útoky založené na koncepte „falošného vedomia“⁹⁶ či „zmanipulovaného stáda“, v ktorých sa oponent vykresľuje ako obeť indoktrinácie neschopná rozpoznávať objektívnu realitu a svoje skutočné záujmy. Napríklad na tvrdenie, že nedostatok žien v politike je dôsledkom nie patriarchálneho útlaku, ale ženského nezájmu o túto činnosť, môže feministka reagovať, že ženy sa o politiku nezaujímajú práve preto, že im bol celý život vštepovaný patriarchálny vzorec, podľa ktorého ich úlohou je rodiť deti a obriaďovať hrnce v kuchyni. Paradoxom tohto argumentu je, že aj keď môže byť v niektorých prípadoch pravdivý, prakticky oberá všetky ženy so záujmom o domáce práce o možnosť svedčiť o svojich skutočných preferenciách.

Podobne sa stavajú intelektuálne elity k ľuďom, ktorí inklinujú k extrémizmu. Slovenský publicista Martin M. Šimečka uvažoval nad myšlienkami nemeckého filozofa Dietricha Bonhoefera, ktorý v roku 1943 tvrdil, že väčšina Nemcov podľahla Hitlerovi nie preto, že bola zlá, ale preto, že bola hlúpa. Šimečka aplikoval túto tézu na súčasnú geopolitickú situáciu a dospel k nasledujúcemu záveru: „*Hlupák, ktorý podporuje Rusko a bude sa s vami hádať, nie je autonómnou bytosťou: nestojí pred nami on osobne, lebo ,predsudok a frázy nad ním nadobudli moc. Stal sa nástrojom bez vlastnej vôle, je v podstate zná-*

⁹⁵ Porovnaj WALTON, D. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998, s. 15. COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 109.

⁹⁶ Keď marxisti v prvej polovici 20. storočia uvažovali nad tým, prečo robotnícka trieda v západných kapitalistických krajinách stále nerozpútala revolúciu proti svojim vykorisťovateľom, dospeli k záveru, že buržoázia si udržiava svoju nadvládu práve prostredníctvom indoktrinácie, prostredníctvom intelektuálnej a kultúrnej hegemonie vštepujúcej robotníkom videnie sveta, ktoré je v rozpore s ich skutočnými záujmami. Pozri DAHL, R. A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 249 – 250.

*silnený. A o to nebezpečnejší, lebo hlupák je schopný konať zlo bez toho, aby ho rozpoznal.*⁹⁷ Toto je otrávenie studne tým najtoxickjším jedom. Oponent sa nám pred očami mení z partnera v diskusii na nepriateľa vo vojne.

Odkaz na genézu – faulovania genézou sa rečník dopúšťa vtedy, keď namiesto toho, aby sa vecne vyrovnal s tvrdeniami oponenta, vysvetľuje psychologické a sociologické okolnosti ich vzniku. Niektorí ateisti popierajú existenciu Boha tak, že vysvetľujú, prečo človek v neho verí, napr. chce zahnať úzkosť zo smrti, poznať zmysel svojho utrpenia, zničiť nepriateľov nedostihnuteľných svetskou spravodlivosťou a pod. Škandinávsky realista Alf Ross takýmto spôsobom popiera aj existenciu prirodzeného práva. Podľa neho totiž ide len o metafyzickú špekuláciu, ktorej ľudia veria, aby sa zbavili zodpovednosti za vlastné morálne rozhodnutia.⁹⁸ Kultúrni relativisti zasa odkazom na genézu popierajú univerzálnosť ľudských práv. Ľudské práva vraj nemôžu byť univerzálne, pretože vznikli z európskej tradície, ktorá je cudzia nezápadným kultúram.⁹⁹

Aj v tomto prípade spočíva základný problém týchto argumentov v nedostatku vecnej relevancie. Otázka psychologického, sociologického či historického vzniku nejakej myšlienky totiž nehovorí nič o jej platnosti či udržateľnosti. Genéza ponúka iba kauzálne *vysvetlenie* vzniku nejakého presvedčenia v nejakej konkrétnej hlave, neponúka však *odôvodnenie* myšlienky ako abstraktnej entity. Uvažujme nad konšpiráciou, podľa ktorej koronavírus SARS-CoV-2 unikol z čínskeho laboratória, kde sa vyvíjal ako biologická zbraň. Psychológ Peter Halama zrozumiteľne vysvetľuje, prečo mnohí ľudia tejto myšlienke veria. Konšpirácie sú produktom evolučne vyvinutého podozrievavého myslenia, ktoré nás chráni pred možným nebezpečenstvom: „Čím väčšia hrozba z udalosti vyplýva, tým väčšia je pravdepodobnosť, že človek sklzáne až k jej konšpiračnej interpretácii. Čiže napríklad ku covidu ako k biologickej zbrani.“¹⁰⁰ Takéto vysvetlenie však nenahrádza dôkaz, že koro-

---

⁹⁷ ŠIMEČKA, M. M. To, čo vyzerá ako zlo, je v skutočnosti hlúposť. *Denník N* [online]. 26. 9. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/3026858/to-co-vyzera-ako-zlo-je-v-skutocnosti-hlupost/>

⁹⁸ ROSS, A. *On Law and Justice*. New Jersey: The Lawbook Exchanges, 2012, s. 262.

⁹⁹ MUTUA, M. The Complexity of Universalism in Human Rights. In: SAJÓ, A. (ed.). *Human Rights with Modesty: The Problem of Universalism*. Dordrecht: Springer, 2004, s. 54 a nasl.

¹⁰⁰ VITKOVÁ, Z. Konšpiráciám veríme v dôsledku evolúcie, no niektorí ľudia na to majú aj povahu, hovorí psychológ. *Denník N* [online]. 24. 9. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/3022935/konspiraciam-verime-v-dosledku-evolucie-no-niektoriludia-na-to-maju-aj-povahu-hovori-psycholog/>

navírus naozaj nemá laboratórny pôvod. Ten by zrejme dokázali poskytnúť len virológovia porovnaním genetických sekvencií víru so vzorkami iných vírov, prípadne inou podobnou metódou.

Teraz, keď máme pred očami rozmanitosť *ad hominem* argumentácie, môžeme uvažovať nad tým, za akých okolností ide o legitímnu rečnícku stratégiu. Keď sa filozof Alan Brinton zamýšľal nad tým, ako presnejšie vymedziť predmet *ad hominem* útokov, napadli mu tri možnosti. *Ad hominem* cieľi budú: a) na osobu rečníka, alebo b) na skutočnosť, že rečník v dialógu zastáva určitú pozíciu, alebo c) na samotnú túto pozíciu. Brinton je presvedčený, že *ad hominem* útok je oprávnený, resp. „logicky zdravý“, pokiaľ smeruje proti b).¹⁰¹ Ak teda nejaký výživový poradca voďu káže, hoci víno pije, zmyslom nepriameho *ad hominem* argumentu, ktorý poukazuje na tento praktický rozpor, nie je dokázať, že pitie voďy je nezdravé či nepotrebné, ani že výživový poradca je zlý človek, ale že v debata o správnej životospriave si nezaslúži našu dôveru.

Brinton priznáva, že jeho diferenciácia predmetu *ad hominem* útokov je do určitej miery umelá.¹⁰² Jednotlivé predmety sa totiž môžu prekryvať, takže jedným výstrelom možno trafiť dva, či dokonca všetky tri naraz. Nehovoriac o tom, že výška konečných škôd spôsobených *ad hominem* útokom môže byť závislá aj od diváckej interpretácie celej rečníckej interakcie. Pozrime sa na niektoré z príkladov, s ktorými sme pracovali predtým.

Poukázanie na fakt, že manželka kniežaťa Karla Schwarzenberga nevie po česky, sme ani nepovažovali za riadny *ad hominem* argument, pretože ním explicitne nedochádzalo k spochybneniu žiadneho Schwarzenbergovho tvrdenia. Ak však zoberieme do úvahy, že tento osobný útok sa širil pred druhým kolom prezidentských volieb, potom si nie je ťažké domyslieť, že jeho cieľom bola nielen osoba kniežaťa, ale aj posolstvo, ktoré účasťou vo voľbách knieža šíriľo: Volte Karla! V rámci tejto interpretácie je potom vecná relevancia útoku celkom zrejma. Ak by Schwarzenberg voľby vyhral, jeho manželka by sa stala prvou dámod, pričom neznalosť českého jazyka by jej mohla sťažiť plnenie niektorých protokolárnych povinností. Pravda, odhliadnuc od tohto racionálneho vysvetlenia, mohol uvedený útok slúžiť aj ako apel na nacionalistické pudy časti českého elektorátu.

Mimochodom, ak existujú situácie, v ktorých sú osobné urážlivé útoky vecne relevantné, tak s veľkou šancou práve v predvolebných debatach. Predmetom demokratických volieb je totiž v prvom rade výber osôb a až

¹⁰¹ BRINTON, A. *The Ad Hominem*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 214.

¹⁰² *Ibidem*.

v druhom rade výber politik čí vecných programov. Aby kandidát vo voľbách uspel, musí presvedčiť voličov o tom, že si zaslúži ich dôveru viac ako jeho konkurencia. Preto je v predvolebnej debata vecne relevantný akýkoľvek osobný útok, ktorý na základe pravdivých informácií spochybňuje dôveryhodnosť protikandidátov, napríklad poukazom na ich negatívne povahové črty, problémy so zákonom čí neúspechy v pracovnom živote.

Keďže dôveryhodnosť politika možno účinne spochybniť aj poukazom na rozpor medzi jeho slovami a skutkami, mnohé z osobných útokov sa prekrývajú s útokmi nepriamymi. Príkladom bol útok na republikána Herschela Walkera. Úplný zákaz interrupcií, ktorý Herschel navrhuje, je tou najkrajnejšou pro-life pozíciou, aká sa dá zastávať. Ak teda Herschel v minulosti skutočne naviedol svoju expriateľku na interrupciu, potom to úplne diskredituje jeho slovo vo verejných debatách o hodnotových otázkach.

Nepriamy útok v podobe *tu quoque* je zasa osobitne vhodný v právnych a morálnych debatách o tom, ako by sme sa mali správať. Odpoveď na túto otázku by totiž mala byť zovšeobecniteľná, mala by platiť nielen pre konkrétny prípad, ale pre všetky prípady rovnakého druhu.¹⁰³ Ak v určitej situácii niečo nesmiem ja, potom to nesmieš ani ty, a ak to smieš ty, potom to smiem aj ja. Ak teda Ruská federácia obhajuje pred Spojenými štátmi svoju inváziu na Ukrajine tak, že poukazuje na americkú vojnu vo Vietname čí Iraku, môže ísť o legitímny presun dôkazného bremena, v rámci ktorého by Spojené štáty mali objasniť, prečo si myslia, že ruské a americké vojny nie sú prípady toho istého druhu. V medzinárodnom práve verejnom je takýto rečnícky ťah *prima facie* legitímny aj preto, že ide o systém, v ktorom platí obyčajové právo. Správanie štátov tak môže mať obyčajotvorné účinky s potenciou konkurovať ustanoveniam medzinárodných zmlúv.¹⁰⁴ Vedenie vojrovej operácie môže byť preto precedensom zakladajúcim novú obyčajovú prax, na ktorý sa budú neskôr spoliehať aj iné štáty hodlajúce v tejto praxi pokračovať.¹⁰⁵ Porovnávanie a rozlišovanie okolností, v ktorých k takému správaniu štátov dochádza, je preto integrálnou súčasťou tohto procesu.

Brintonova diferenciacia predmetu *ad hominem* útokov viditeľne zlyháva pri spochybňovaní nezaujatosť expertov, na ktorých názory sa odvolávame pri argumentácii z autority. Ak v dôsledku vlastnej neznalosti nedokážeme sami rezolútne určiť, či sa expert mylí alebo má pravdu, upriamanie pozor-

---

¹⁰³ HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 129 – 131, 176.

¹⁰⁴ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné (jeho obecná část) a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydanie. Brno: Doplněk, 2008, s. 196 – 197.

¹⁰⁵ Diskusiu k tejto otázke pozri ibidem, s. 374, 387 – 393.

nosti na jeho skutočnú zaujatosť diskredituje nielen samotného experta, ale aj obsah jeho odborného stanoviska. Poukaz na fakt, že Wakefieldov výskum škodlivosti vakcín bol financovaný právnickou firmou, ktorá mala eminentný záujem na tom, aby sa táto škodlivosť potvrdila, kompromituje v prvom rade Wakefielda ako vedca. Bol to on, kto zatajil redakčnej rade časopisu *Lancet* zdroj financovania svojho výskumu, čím spochybnil svoju vedeckú česť. V dialógu medzi laikmi však odkaz na utajený konflikt záujmov smeruje aj proti samotnému Wakefieldovmu záveru. Ak laici nedokážu autonómne posúdiť, či mal Wakefield pravdu, je rozumné, ak sa radšej spoľahnú na závery expertov, ktorí škodlivosť vakcín skúmali bez spochybnenia ich nezaujatosti.

Faulom nemusí byť dokonca ani *otrávenie studne*, teda obvinenie oponenta z trvalej a hlboko zakorenenej zaujatosti, ktorá je nezlučiteľná s jeho účasťou v racionálnej diskusii. Už predtým sme uviedli, že dialóg sa riadi celým súborom konverzačných pravidiel založených na Griceho princípe spolupráce. Ak je o niekom známe, že tieto pravidlá sústavne a hrubo porušuje, je celkom legitímne z dialógu ho vylúčiť. Ak rečník odmieta zdôvodniť svoje tvrdenia alebo bez vysvetlenia odmieta ich zjavné logické dôsledky, ak neustále mení tému dialógu či druhých bezdôvodne uráža, potom jeho účinkovanie konverzácii skôr škodí ako prospieva. Studňu teda trávi skôr ten, kto dialóg sabotuje ako ten, kto sabotérov do dialógu nechce vpustiť.¹⁰⁶

Napokon legitímnym rečníckym ťahom môže byť aj odkaz na genézu. Omyl oponenta totiž nie je úplne prekonaný, kým sa nepodarí odkryť jeho príčinu.¹⁰⁷ V ideálnom prípade by mal teda rečník nielen *zdôvodniť*, prečo je oponentovo tvrdenie mylné, ale aj *vysvetliť*, prečo ho oponent zastáva. Stále však platí, že aj keď genéza zvyšuje presvedčivosť protiargumentov, sama o sebe ich nedokáže nahradiť. Vysvetlenie omylu by teda malo nasledovať až po jeho vyvrátení. Na druhej strane, ak v dialógu nejde primárne o výhru v spore myšlienok, ale o pochopenie vzájomných pozícií, napríklad pri posúvaní hádky do konštruktívnej roviny, genéza môže byť užitočným nástrojom. Zatiaľ čo racionálny argument proti tvrdeniam vysloveným v záchvate hnevu môže hádku ešte viac eskalovať, ich genéza môže naopak odhaliť, že predmet hádky je len zástupným problémom a že príčina konfliktu tkvie niekde inde. Genetické vysvetlenie manželskej hádky o neumytom riade môže napríklad

¹⁰⁶ Porovnaj EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 150.

¹⁰⁷ DEL VECCHIO, G. *The Formal Bases of Law*. Boston: The Boston Book Company, 1914, s. 143 Porovnaj SCHOPENHAUER, A. *O vŕli v prírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007, s. 368.

ukázať, že skutočným problémom manželov je ich nezhoda v otázke rodinných financií.

Pripomeňme si, že odkaz na genézu má povest' faulu, najmä ak ide o psychologizujúci argument, v rámci ktorého dochádza k zámene objektívnych významov slov za mentálne stavy mysle. Okrem tohto kontextu má však genéza veľmi široké uplatnenie. Napríklad v lingvistiky je plne etablovaný odbor etymológie, ktorý objasňuje význam slov odkazom na ich pôvod. V normatívnej analýze sa zasa bežne pracuje s predpokladom, že jedným zo zdrojov legitimacy práva je aj jeho pôvod. Otázka, či je právo hodné rešpektu svojich adresátov, tak závisí aj od otázky, kto právo vytvoril a v akom procese.¹⁰⁸ Takto možno čítať aj námietku kultúrnych relativistov proti univerzálnosti ľudských práv. Ak kultúrni relativisti odmietajú tento koncept len preto, že ľudské práva sú cudzie mentalite neeurópskych národov, ide o psychologizmus, ktorý v normatívnej debata nemá veľkú váhu a dá sa ľahko vyvrátiť.¹⁰⁹ Ak však relativisti voči univerzalizmu namietajú, že v procese prijímania ľudských práv neboli zastúpené neeurópske kultúry, ide o relevantný normatívny argument, ktorý si zaslúži seriózne posúdenie.¹¹⁰

Argumentum ad ignorantiam

Ak z faktu, že sa nepodarilo dokázať nepravdivosť určitého tvrdenia, vyvodzuje rečník záver, že toto tvrdenie je pravdivé, pôjde o *argumentum ad ignorantiam*, argument z neznalosti. Takto argumentuje napríklad spiritualista, ktorý tvrdí, že existujú duchovia, pretože sa dosiaľ nikomu nepodarilo preukázať opak.¹¹¹ Obrátene, ale v tej istej schéme usudzuje napríklad ateista,

---

¹⁰⁸ Pozri PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 12.

¹⁰⁹ Napríklad: „Ak sa stredoveký kresťanský svet križiakov, nevoľníctva, a dedičnej aristokracie mohol premeniť na dnešný svet liberálnych a sociálno-demokratických štátov blahobytu, potom je ťažké predstaviť si miesto, kde by podobná transformácia nebola možná“. DONNELLY, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3rd ed. Ithaca – London: Cornell University Press, 2013, s. 107.

¹¹⁰ Aj keď je tento argument relevantný, nie je založený na fakticky pravdivých premisách, keďže významné ľudskoprávne dokumenty boli prijaté aj za účasti neeurópskych kultúr. Pozri bližšie napr. WALTZ, S. *Universalizing Human Rights: The Role of Small States in the Construction of the Universal Declaration of Human Rights*. *Human Rights Quarterly*. 2001, vol. 23, no. 1, s. 71. DONNELLY, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3rd ed. Ithaca – London: Cornell University Press, 2013, s. 94.

¹¹¹ TINDALE, CH. W. *op. cit.*, s. 117.

ktorý tvrdí, že Boh neexistuje len preto, že vyvrátil všetky argumenty v prospech jeho existencie.¹¹²

Aj pri povrchnom pohľade si môžeme všimnúť, že na tejto argumentácii nie je nič v poriadku, keďže jej pomocou sa z neznalosti odvodzuje znalosť. „*Neznalosť je dobrým dôvodom na zdržanie sa úsudku, nie však na prikláňanie sa k jednej či druhej strane.*“¹¹³ Chýbajúci dôkaz neplatnosti určitého tvrdenia totiž nie je dôkazom jeho platnosti. A naopak, chýbajúci dôkaz platnosti nie je dôkazom neplatnosti.

Z epistemologického hľadiska je argumentácia *ad ignorantiam* problematická, pretože absolutizuje výsledky dokazovania, ktoré sú spravidla vždy len relatívne.¹¹⁴ Výsledok dokazovania totiž nemusí vždy kopírovať skutočný stav vecí, pretože priebeh dokazovania je závislý od množstva náhod, napríklad od pripravenosti či šikovnosti zúčastnených strán, od dostupnosti a spoľahlivosti dôkazných prostriedkov či od súboru predpokladov, na ktorých nespornosti sa zúčastnené strany vopred dohodli. Takže rečník, ktorý v spore niečo dokázal, nemusí mať pravdu, zatiaľ čo rečník, ktorý nedokázal nič, pravdu mať môže. Zo základnej premisy argumentu *ad ignorantiam* – nepodarilo sa niečo dokázať – tak nemôžu plynúť žiadne bezprostredné dôsledky týkajúce sa pravdy.

Z dialektického hľadiska je argument *ad ignorantiam* problematický, pretože nelegitímne presúva dôkazné bremeno na svojho oponenta. Dokazovať má totiž väčšinou ten, kto tvrdenie zastáva (proponent), nie ten, kto ho popiera (oponent), osobitne, ak ide o tvrdenie, ktoré šokuje alebo ktoré nezodpovedá bežnému chodu udalostí či všeobecne tradovaným znalostiam.¹¹⁵ Predstavte si konšpirátora, ktorý tvrdí, že svet ovládajú tajné spolky usilujúce sa o vytvorenie totalitnej svetovlády.¹¹⁶ Keď ho vyzvete, aby toto tvrdenie podložil dôkazom, odvetí vám, aby ste vy jemu dokázali, že to tak nie je. Takáto vyhýbavá odpoveď je signálom, že rečník odmieta konverzačnú spoluprácu, takže diskusiu s ním bude zrejme lepšie vôbec nezačínať.

¹¹² Porovnaj KRABBE, E. C. W. Appeal to Ignorance. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 251.

¹¹³ ROBINSON, R. Arguing from Ignorance. *The Philosophical Quarterly*. 1971, vol. 21, no. 83, s. 102.

¹¹⁴ Porovnaj EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 231 a nasl.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 155.

¹¹⁶ V roku 2020 verilo tejto konšpirácii 60 % slovenskej populácie. HAJDU, D., KLINGOVÁ, K. *Voices of Central and Eastern Europe: Slovensko* [online]. Democracy & Resilience Programme, GLOBSEC, s. 47 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_print-version.pdf

Nelegitímnym prenosom dôkazného bremena dochádza aj k zmätočnej zámene rečníckych rolí.¹¹⁷ Úlohou proponenta v diskusii je *obhajovať* určité tvrdenie, teda predložiť platné argumenty a demonštrovať, že z nich obhajované tvrdenie logicky vyplýva. Úlohou oponenta je *popierať* určité tvrdenie, teda demonštrovať, že predložené argumenty nie sú platné alebo že z nich obhajované tvrdenie nevyplýva. Argumentom *ad ignorantiam* proponent svojho oponenta vyzýva, aby prebral za neho jeho rečnícku rolu, aby namiesto *popierania* začal *obhajovať*, konkrétne, aby namiesto popierania pôvodne diskutovaného záveru (A) začal obhajovať jeho negáciu (nonA). Táto výzva je pochybná, pretože núti oponenta k prijatiu záväzku, ktorý pôvodne nemal. Ak totiž akceptoval záväzok popierať určitý záver, nepreberal tým automaticky na seba aj záväzok obhajovať jeho opak.¹¹⁸

Napríklad Hans Kelsen v debate o základoch demokracie popieral, že by demokratický princíp rovnosti vyplýval z kresťanského učenia, podľa ktorého pred Bohom sú si všetci ľudia rovní. Toto učenie podľa neho vedie skôr k nerovnosti, pretože stojí na zásadnom rozdiel medzi tvorcom a tvorstvom: „*Ludia sú si pred Bohom rovní aj napriek tomu, že ich Boh stvoril ako rozdielne osobnosti, a to z toho dôvodu, že tieto rozdielnosti sú nepodstatné z perspektívy fundamentálneho rozdielu, ktorý existuje vo vzťahu medzi ľuďmi a Bohom.*“¹¹⁹ Kelsen v tejto časti diskusie fakticky popiera princíp rovnosti, lebo ukazuje, že nevyplýva z predloženého argumentu. Touto rečníckou pozíciou sa však nijako nezaväzuje k obhajobe princípu nerovnosti, teda k negácii ním popieraného záveru. Práve naopak, v politickom myslení je Kelsen známym zástancom rovnosti, ktorú zakladá na tzv. filozofickom relativizme, presvedčení, že hodnotové otázky sa nedajú poznávať objektívne, a preto v nich nikto nie je múdrejší ani hlúpejší, takže hodnotový názor každého má rovnakú váhu.¹²⁰ Oponovať určitému rečníkovi teda môžeme nielen preto, že zastávame opak jeho pozície, ale aj preto, že poznáme lepší argument, ako ju obhájiť.

Holandskí teoretici argumentácie Frans H. van Eemeren a Rob Grootendorst si všimajú, že argument *ad ignorantiam* okrem zámény rečníckych rolí stojí aj na mylnej predstave, že každá diskusia musí skončiť úspešným dôkazom buď pozitívneho (A), alebo negatívneho (nonA) záveru.¹²¹ V praxi však

---

¹¹⁷ EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 232.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 154.

¹¹⁹ KELSEN, H. *Foundations of Democracy. Ethics.* 1955, vol. 66, no. 1, s. 66.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 2 a nasl.

¹²¹ EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 232.

diskusie často končia bez toho, aby sa v nich niečo dokázalo. Uvedený omyl vedie niektorých rečníkov k tomu, že argumentáciu z neznalosti kombinujú s falošnou dilemou.¹²²

Predstavme si politika, ktorý tvrdí, že pol roka po zavedení bezprecedentných ekonomických sankcií voči Rusku v roku 2022 nevidieť žiadne známky ich účinnosti – rubel si drží stabilný kurz, ruské dôchodky sa zvýšili o 20 % a vojna na Ukrajina stále zúri – takže sankcie sú neúčinné a mali by sa zrušiť. V tomto prípade politik použil argument z neznalosti (nemáme dôkazy, že sankcie fungujú, a preto nefungujú), ktorý rétoricky posilnil falošnou dilemou (buď sankcie fungujú, a preto ich treba ponechať, alebo sankcie nefungujú, a preto ich treba zrušiť). Politik tak úplne ignoroval možnosť, že účinok sankcií sa môže prejavovať v indikátoroch, ktoré nezobral do úvahy (pokles HDP, nižšia produkcia vojenského materiálu...), alebo sa môže prejavovať až s dlhším časovým odstupom. Dilema, pred ktorú nás postavil, je falošná, pretože účinok sankcií je možné škálovať, sankcie môžu agresora bolieť viac i menej a navyše aj keby ho neboleli vôbec, adekvátnou reakciou nemusí byť len ich zrušenie, ale aj ich sprísnenie.

Napriek tejto kritike je argumentácia *ad ignorantiam* v niektorých prípadoch legitímna. Pokojne môžeme pripustiť, že dokazovanie je nikdy nekonečným procesom, v ktorom je dnešná pravda zajtrajším omylom a v ktorom preto nikdy nemáme úplnú istotu, že naše závery platia. Lenže takéto rámčovanie dokazovania je adekvátne zrejme len pre vedecký diskurz či vyšetrovací dialóg, teda len pre jeden z mnohých typov našich konverzačných praktík. Dokazovanie pritom býva štandardnou súčasťou aj takých dialógov, ktorých primárnym cieľom nie je neustále rozširovanie poznania, ale uspokojovanie praktických potrieb. Napríklad deliberácie zameranej na prijatie politického opatrenia alebo negociácie zameranej na vyriešenie konfliktu, alebo adjudikácie zameranej na určenie viny a uloženie trestu.

Pritom platí, že čím sú praktické problémy naliehavejšie, tým väčší je tlak na ich včasné riešenie. Účastníci prakticky zameraných dialógov si preto nemôžu dovoliť ponechať zodpovedanie súvisiacich skutkových otázok na budúce generácie, ale musia dospieť k optimálnemu rozhodnutiu aj v podmienkach epistemickej neistoty. A presne takýto konverzačný kontext vytvára jednu z príležitostí pre korektné použitie argumentácie *ad ignorantiam*.

Predstavte si, že sa v pozícii ministra vnútra zúčastňujete na zasadnutí vlády. Je začiatok marca 2020, pred dvoma týždňami prepukla v severnom

¹²² Ibidem, s. 235 a nasl.

Taliansku epidémia neznámeho respiračného ochorenia pôvodom z Číny, nové infekcie odvtedy hlásia viaceré štáty EÚ a včera sa prvé prípady potvrdili aj vo vašej krajine. O vírusovom ochorení zatiaľ viete len toľko, že je extrémne nákazlivé a potenciálne smrteľné najmä pre zraniteľné časti populácie. Zdravotnícky systém vo vašej krajine je personálne i materiálne hlboko poddimenzovaný, v štátnych hmotných rezervách nemáte žiadne naskladnené respirátory, zásoby diagnostických testov máte na menej ako jeden deň intenzívneho testovania. Predmetom rokovania kabinetu je otázka, či v krajine zaviesť preventívny dvojtyždňový lockdown, aby ste zabránili šíreniu vírusu a doplnili zásoby nevyhnutného zdravotníckeho materiálu. Vaša kolegyňa, ministerka zdravotníctva, navrhuje, aby vláda lockdown prijala, pretože v tomto štádiu pandémie nikto nemá spoľahlivé dôkazy, že sa vírus nerozšíri do celej populácie a nespôsobí humanitárnu katastrofu. Hoci ministerka použila *argumentum ad ignorantiam* (nevieme, a preto...) v danom konverzačnom kontexte nešlo o *faul*. Negatívne dôsledky nekonania sa zdali byť príliš veľké a potreba rýchleho rozhodnutia príliš naliehavá na to, aby si vláda mohla dovoliť čakať na presnejšie vedecké dáta.

Ako vidieť, za akceptovateľnosťou argumentu z neznalosti stojí hodnotová úvaha, podľa ktorej čím vážnejšie negatívne následky z určitej alternatívy správania plynú, tým menšia pravdepodobnosť ich skutočného výskytu nám stačí na to, aby sme túto alternatívu zavrhlí. Ak z nemiestneho žartu mierieme revolverom na kamaráta a zvažujeme, či stlačiť spúšť, skutočnosť, že nevieme, či sa v nábojovej komore nachádza ostrý náboj, je dostatočným dôvodom na to, aby sme spúšť nestlačili. Vo vzťahu k tomu, čo stlačením spúšte hrozí, je aj šanca 1 : 6 extrémne vysoká.¹²³

Priam laboratórne podmienky na korektnú argumentáciu *ad ignorantiam* existujú pri dokazovaní v rámci trestného konania. Pozrime sa najskôr na distribúciu dôkazného bremena: Úlohou žalobcu je dokázať vinu obžalovaného, no úlohou obžalovaného nie je dokázať svoju nevinu, keďže tá sa automaticky predpokladá v zákonnej prezumpcii nevinu. Ak teda žalobca nenesie dôkazné bremeno, je to dobrý dôvod na to, aby súd obžalovaného považoval za nevinného. Túto asymetriu navyše posilňuje aj zásada *in dubio pro reo*: Ak má súd dôvodné pochybnosti o vine obžalovaného, musí ho oslobodiť. Žalobca teda musí vinu preukázať s pravdepodobnosťou, ktorá hraničí s istotou, povedzme, že na 95 %, zatiaľ čo obžalovanému stačí vzbudzovať pochybnosti o vine, aby to uhral aspoň na tých 6 %. Takéto nastavenie doka-

---

¹²³ Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 59.

zovania reflektuje skutočnosť, že justičný omyl spočívajúci v odsúdení nevinného je rádovo závažnejší ako omyl spočívajúci v oslobodení vinného. Prvý druh omylu má totiž podobu nezaslúženého trestu, ktorý osobne znáša konkrétna ľudská bytosť, zatiaľ čo ten druhý má podobu sporadickej beztretnosti, ktorú v rozriedenej podobe znáša celá spoločnosť.¹²⁴

Všimnime si, že oslobodenie obžalovaného pre nedostatok dôkazov o jeho vine vychádza z podobnej hodnotovej úvahy ako zavedenie lockdownu pre nedostatok dôkazov o neškodnosti vírusu. Neznalosť ako argument funguje, ak je jedným z cieľov dialógu predchádzať negatívnym dôsledkom v ňom prijatých rozhodnutí. V trestnom procese stačia súdu menšie pochybnosti na oslobodenie žalovanej strany ako v procese civilnom, pretože v prvom druhu konania hrozia tejto strane zásadne prísnejšie sankcie.¹²⁵ Analogicky čím škodlivejšie následky prináša určité politické rozhodnutie, tým nižšie riziko ich skutočného výskytu by malo politikom stačiť, aby ho neprijali.¹²⁶

Pre úplnosť dodajme, že moderné poňatie argumentu *ad ignorantiam* sa odlišuje od toho klasického, ktoré ako prvý vymedzil John Locke. K argumentácii *ad ignorantiam* podľa Locka dochádza vtedy, keď proponent vyzýva svojho oponenta, aby buď uznal platnosť a relevanciu ním predložených dôkazov, alebo predniesol dôkazy lepšie.¹²⁷ Aj v tomto prípade sa proponent pokúša presunúť dôkazné bremeno a zameniť rečnicke roly, no až potom, čo sám toto bremeno niesol a svoju rolu zastával. V závislosti od predmetu a formátu dialógu preto môže ísť o úplne legitímnu stratégiu.

Uvažujme napríklad nad deliberáciou o rozdelení voľných prostriedkov z rezervného fondu, kde rečník po predstavení svojho návrhu vyzve ostatných, aby ho buď podporili, alebo predniesli návrhy vlastné. Ak právo pred-

¹²⁴ Porovnaj SCHAUER, F. *Free speech: a philosophical enquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 137 – 138.

¹²⁵ Pozri EMSON, R. *Evidence*. 2nd ed. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 450 – 457.

¹²⁶ Mimochoďom takéto hodnotové pozadie je charakteristické nielen pre praktické dialógy, ale aj pre dialógy vedecké. Pri kvantitatívnych výskumoch existuje odlišná úroveň štatistickej významnosti vyjadrujúcej prípustné riziko omylu. Pri medicínskych výskumoch vo všeobecnosti musí byť toto riziko menšie ako 1 %, zatiaľ čo pri výskumoch v sociálnych vedách sa bežne akceptuje riziko menšie ako 5 %. Pozri bližšie CRAPARO, R. M. Significance Level. In: SALKIND, N. J. (ed.). *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks (CA): SAGE Publications 2007, s. 890. O tento fakt oprel Richard Rudner svoj argument proti konceptu bezhodnotovej vedy. Pozri RUDNER, R. The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments. *Philosophy of Science*. 1953, vol. 20, no. 1, s. 2 a nasl.

¹²⁷ LOCKE, J. Four Sorts of Arguments. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 56.

kladať návrhy nie je vyhradené len pre niektorých, potom každý zúčastnený rečník môže hrať súčasne rolu proponenta aj oponenta. Na rozdiel od typického súdneho procesu deliberácia nemá podobu hry s nulovým súčtom, kde výhra jedného nevyhnutne znamená prehru druhého, ide skôr o súťaž návrhov, z ktorých vyhráva ten najlepší.

Takto možno rámcovať dokonca aj vedecký diskurz, v ktorom medzi sebou súťažia návrhy vedeckých hypotéz. Ak sa prikloníme k Popperovmu princípu falzifikácie¹²⁸ a zároveň odmietneme vyčiaroknúť zo svojho slovníka termín „pravda“, potom nám neostane iné ako tvrdiť, že pravdivá je len taká hypotéza, ktorá napriek vynaloženému úsiliu dosiaľ nebola vyvrátená.¹²⁹ Z tohto pohľadu argument *ad ignorantiam* nielenže nie je faulom, on je nevyhnutnou súčasťou definície pravdy. Tento záver je v rozpore s našou prvotnou epistemologickou analýzou, má to však svoje vysvetlenie.

V úvode tejto časti sme povedali, že rečník, ktorý argumentuje z neznalosti, preceňuje výsledky procesu dokazovania, pretože tie nemusia odrážať skutočný stav vecí. Tento kategorický postoj vychádza z korešpondenčnej teórie pravdy, z intuitívne zrejmého predpokladu, podľa ktorého človek má pravdu len vtedy, keď sú jeho myšlienky v súlade s realitou. Lenže otázka, či určitá myšlienka verne kopíruje svet okolo nás, je často predmetom sporu, ktorý sa dá vyriešiť iba v metodicky správne vedenom procese dokazovania. Niekedy o pravde vieme zodpovedne vyhlásiť iba to, čo vzišlo z riadneho dokazovania. A to aj s vedomím, že tieto vyhlásenia budeme možno neskôr korigovať.¹³⁰

Okrem vedeckých (deskriptívnych) hypotéz môže byť predmetom dialógu aj súťaž o najlepšiu normatívnu tézu. Pokiaľ sa účastníci normatívnej diskusie zhodnú na tom, že je potrebné mať určitý štandard správania záväzný pre všetkých, implicitne tým na seba preberajú záväzok, že v diskusii budú vystupovať nielen ako oponenti, ale aj ako proponenti. Každý, kto kritizuje prednesený návrh, môže byť preto vyzvaný, aby predstavil vlastný protinávrh. V tejto konštelácii je zmysluplné, ak sa jednotlivé návrhy posudzujú nielen podľa ich objektívnych kvalít, ale aj a najmä podľa ich kvalít komparatívnych. Prirodzenou súčasťou tohto konverzačného koloritu je aj Lockov argument z neznalosti.

---

¹²⁸ POPPER, K. *The Logic of Scientific Discovery*. London – New York: Routledge, 2002, s. 18.

¹²⁹ Porovnaj TINDALE, CH. W. *op. cit.*, s. 118. EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 238.

¹³⁰ K jednotlivým teóriám pravdy pozri napr. PEREGRIN, J., VLASÁKOVÁ, M. *Filosofie logiky*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2017, s. 141 – 165.

Príkladom takejto normatívnej diskusie je akademická polemika o justifikácii ľudských práv. Napriek tomu, že ľudské práva sú všeobecne uznávaným štandardom, v teórii neexistuje zhoda o ich morálnom zdôvodnení, keďže každé z nich sa dá nejako spochybniť. To však neznamená, že by sme sa ľudských práv mali vzdať, pretože zdôvodnenie konkurenčných morálok môže byť ešte spornejšie.¹³¹ Ľudské práva nie sú dokonalé, ich úspešná kritika by však mala vyúsťovať do návrhu novej morálnej alternatívy. Nestačí ich len popierať, pretože morálne vákuum, ktoré by zostalo po ich zrušení, je tiež len jednou z morálnych alternatív, ktorú treba obhájiť. Oponentovi ľudských práv sa teda dá s plnou legitimitou odvetiť: Ak nesúhlasíš s ľudskými práva-
mi, navrhní niečo lepšie.

Argumentum ad populum

Rečník argumentuje *ad populum*, keď apeluje na emócie ľudí, aby akceptovali ním obhajovaný záver. Apel na strach môže vyzeráť napríklad takto: „*Imigranti nám ukradnú prácu, preto musíme postaviť na hraniciach plot.*“ Apel na hnev zasa takto: „*Kaviarenski darmožraci chcu obmedzovať vaše slobody, preto ich nesmiete počúvať!*“ Podobne sa dá rečnícky využiť závišť: „*Bohatí bankári nás ožobračujú svojimi poplatkami, preto ich treba razantnejšie zdaníť.*“ Či klanová solidarita: „*Na Slovensku po slovensky!*“

Aj keď rečník formálne diskutuje s konverzačným partnerom, argumentáciou *ad populum* sa obracia nie priamo na neho, ale na svoje obecnosť.¹³² Vhodnú príležitosť na takýto rečnícky ťah ponúka teda akýkoľvek dialóg, ktorý je prístupný publiku. Zúčastneným rečníkom stačí vedomie, že dialóg môže byť sledovaný verejnosťou, napr. keď ide o televíznu debatu, parlamentnú rozpravu alebo konverzáciu pod verejným statusom na sociálnej sieti. Argumentácia *ad populum* sa však najviac hodí do agitačných monológov, ako sú napr. politické manifesty, petičné výzvy či otvorené listy.

Sprievodným znakom argumentu *ad populum* je používanie sugestívneho či expresívneho jazyka, ktorý auditórium podnecuje k zaujatiu určitého postoja či k vykonaniu určitého činu. Presvedčovací účinok verbálnej stránky argumentu môže byť posilnený aj vhodným obrazom a zvukom. Vypreparovanú esenciu *ad populum* argumentácie možno nájsť v reklamných spotoch,

¹³¹ Porovnaj HAPLA, M. Justifikace lidských práv a is-ought problém. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Roč. 28, 1/2020, s. 53 – 54.

¹³² Porovnaj EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 57, 64.

ktoré kombináciou premyslených sloganov a krátkeho filmu útočia na emócie divákov, aby ich podnietili ku kúpe propagovaného produktu.¹³³

Podobne ako pri iných argumentoch rozoberaných v tejto knihe, ani hodnotenie argumentácie *ad populum* nie je úplne čiernobiele. Podľa tradičného názoru je každá *ad populum* argumentácia faulom: „*Ide o faul, pretože namiesto dôkazu a racionálnej argumentácie sa rečník (alebo autor) spolieha na expresívny jazyk a iné prostriedky určené na vyvolávanie nadšenia pre určitú vec alebo proti nej.*“¹³⁴

S tým tak trochu súvisí aj samotné označenie argumentu, ktoré má elitárske konotácie. Latinské slovo „*populus*“ odkazuje na ľud, národ či verejnosť. V prenesenom zmysle slova však môže ísť aj o masu, dav či luzu. *Ad populum* argument používajú rečníci, ktorí sa spoliehajú na davové inštinkty svojho publika, na pudovú stránku človeka.¹³⁵

V tejto perspektíve *ad populum* vlastne ani nie je argumentácia v pravom zmysle slova, pretože ten, kto takýto rečnícky ťah používa, nemá primárny záujem o vyvodzovanie záverov z premís, o dokazovanie platnosti určitého tvrdenia, ale o presviedčanie publika, o kauzálne pôsobenie na mysle druhých. Tieto dve konverzačné aktivity sa pritom môžu, ale nemusia prekrývať.

Takéto prísne hodnotenie *ad populum* argumentácie je však príliš dogmatické. Rečnícke vystúpenie apelujúce na emócie nemusí byť zákonite horšie ako vystúpenie apelujúce na intelekt, pretože minimálne pri niektorých témach pôsobí táto dichotómia umelo. Apel na emócie môže byť použitý nielen *namiesto* argumentácie, ale aj *ako* špecifický druh argumentácie. Aj emócia totiž môže figurovať ako rozumný dôvod na zastávanie určitého presvedčenia.

Napríklad v morálnej debате hodnotíme váhu argumentu pomocou racionálnych i emocionálnych kritérií. Dobrý morálny argument by mal byť konzistentný, čo znamená, že by mal prejsť testom univerzalizácie typu „*nerob druhému to, čo nechceš, aby druhý robil tebe.*“¹³⁶ Takýto test racionality však nemôže stačiť, pretože masochistovi by na jeho základe vyšlo, že týranie ľudí je dobrým skutkom. Hodnotenie morálneho argumentu preto obsahuje aj

---

¹³³ Porovnaj COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 103. WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 108.

¹³⁴ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *op. cit.*, s. 102.

¹³⁵ Porovnaj ENGEL, M. S. *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*. 6th ed. Boston: Bedford/St. Martin's, 2000, s. 227.

¹³⁶ Porovnaj HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 129

emocionálnu dimenziu, v rámci ktorej posudzujeme, či argument zodpovedá preferovaným morálnym sentimentom, napr. empatii¹³⁷ alebo súcitu.¹³⁸

Argument *ad populum* teda nie je faulom iba z toho dôvodu, že apeluje na emócie. Faulom sa stáva až vtedy, keď rečník vyťažovaním citov vo svojom prejave porušuje niektoré z konverzačných pravidiel. Typicky napríklad, keď takýmto spôsobom odkláňa pozornosť publika, keď je jeho apel na emóciu dôkazne alebo tematicky irelevantný.¹³⁹ Skúsme príklady:

Bratislavský sudca Patrik Števík na jeseň roku 2022 zverejnil otvorený list, v ktorom vyčítal prezidentke SR Zuzane Čaputovej okrem iného jej verbálnu podporu Ukrajiny v ukrajinsko-ruskom konflikte. Argumentácia v liste znela takto:

„Podporujete nenávistné prejavy voči občanom Slovenskej republiky... ktorí nenaskočili na Vašu vojnovú rétoriku popierajúcu základné geopolitické zákonitosti. ... Prestaňte prenasledovať ľudí, ktorí odsudzujú vojnovú agresiu na Ukrajine, ktorí sú úprimne na strane mieru a zároveň sa pýtajú na príčiny konfliktu. Iba pochopením príčin sa v budúcnosti môžeme vyhnúť opakovaniu vojenských agresí a stratám na ľudských životoch. Som občan Slovenskej republiky a nie je mi jedno, akú krajinu odovzdáme našim potomkom. Aj Vaša nezrelá predstava o riešení konfliktu na Ukrajine eskaluje napätie a radikalizuje našu spoločnosť tým, že ožobračuje občanov Slovenskej republiky, ohrozuje mierový život v našej krajine a prenasleduje ľudí s odlišným názorom. ... Ontologická núdza, v ktorej sa ocitla európska spoločnosť, sa nesmie riešiť nenávisťou, zbraňami a obeťami na ľudských životoch, ale návratom ku koreňom európskej kultúry. Návrat k Platónovej starostlivosti o dušu, ktorá tvorí jadro európskej identity, je zároveň návratom k mieru, ľudskej dôstojnosti, intelektualizmu a k uspokojivej životnej úrovni. Tak ako sa stal dialóg a zdravý rozum tvorcom európskych hodnôt založených na ius naturale, tak len dialóg

a nasl. KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick – London: Transaction Publishers, 2006, s. 439 – 441.

SCHAUER, F. *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford: Clarendon Press, 2002, s. 136.

¹³⁷ HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. The Floating Press, 2009, s. 866 – 868.

¹³⁸ SCHOPENHAUER, A. Dva základní problémy etiky pojednané ve dvou akademických spisech soutěžících o ocenění. In: SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007, s. 505.

¹³⁹ WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 110.

*ako priestor pre hľadanie pravdy môže uspokojivo previesť Európu cez úskalia dnešných dní.*¹⁴⁰

Autor otvoreného listu vznáša vážne obvinenia: Prezidentka vraj schvaľuje nenávistné prejavy, prenasleduje názorových oponentov, šíri vojnovú rétoriku a navrhuje nezrelé riešenie vojnového konfliktu. Ak by však čitateľ v liste hľadal racionálne dôvody, o ktoré sa tieto obvinenia opierajú, žiadne by ne našiel. Sudca Števík sa namiesto argumentácie spolieha na floskuly, emočne zafarbený jazyk a strojenú učenosť.

V prvom rade v liste vôbec neidentifikuje konkrétny prezidentkin prejav či iný skutok, voči ktorému sa vymedzuje. Keď zasvätené hovorí o geopolitických zákonitostiach či pochopení príčin konfliktu, žiadne nemenuje. Namiesto toho v čitateľoch vzbudzuje dojem, že prezidentka v dôsledku svojej nevedomosti ohrozuje ich bezpečnosť a životnú úroveň. Zároveň sa snaží získať si ich dôveru jednak ubezpečením, že jemu osobne ide v tejto veci o budúcnosť krajiny a jednak záplavou filozofických termínov, ktorých súvislosť s hlavnou témou listu v lepšom prípade ostáva skrytá a v horšom vôbec neexistuje. Autor listu napokon ponúka svojim čitateľom falošnú nádej, že každý konflikt sa dá vyriešiť mierumilovnou cestou, hoci nevysvetľuje, ako si to predstavuje v prípade ukrajinsko-ruskej vojny.

Verejným obvinením prezidentky sudca Števík na seba prevzal konverzačný záväzok niest' dôkazné bremeno. Interpretačne ústretoví poslucháči totiž predpokladajú, že keď rečník s reputáciou sudcu verejne obviní hlavu štátu, nerobí to len tak z krátkej chvíle, nevkusy či zlomyseľnosti, ale má na to dobré dôvody. Namiesto nich však Števík iba apeloval na emócie. V prvom rade na emóciu strachu pred vojnou, ktorá je nebezpečne blízko, nešetří civilné obyvateľstvo, svojimi rozmermi sa ponáša na to, čo poznáme len z dejepisu a svojimi možnými dôsledkami na to, čo poznáme len zo sci-fi románov. A v druhom rade na emóciu nevraživosti voči prezidentke Čaputovej, ktorá je ako najpopulárnejšia slovenská politička terčom neustálych verbálnych útokov a ktorá si zachováva svoje hodnotové postoje aj v silno polarizujúcich témach, čím dráždi ľudí s postojmi opačnými. Ani jedna z týchto emócií však nie je dôkazne relevantná vo vzťahu k predmetu obvinenia. Argumentácia *ad populum* v citovanom otvorenom liste je teda faulom.

---

¹⁴⁰ ŠTEVÍK, P. Výzva prezidentke Slovenskej republiky Zuzane Čaputovej. *Veci verejné* [online]. 17. 10. 2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné na: <https://veci-verejne.sk/judr-patrik-stevik-sudca-okresneho-sudu-bratislava-ii-vyzva-prezidentke-slovenskej-republiky-zuzane-caputovej/>

Pozrime sa teraz na prejav, v ktorom ukrajinský prezident Vladimír Zelenský reaguje na raketové útoky odpálené Ruskom v snahe o odvetu za úspešnú ukrajinskú protiofenzívu v Charkovskej oblasti:

„Ešte stále si myslíte, že sme ‚jeden národ‘? Ešte stále si myslíte, že nás dokážete zastrašiť, zlomiť alebo prinútiť nás k ústupkom? Naozaj ste nič nepochopili? Nerozumiете tomu, kto sme? Načo tu sme? O čom rozprávame? Čítajte mi z pier: Bez plynu alebo bez vás? Bez vás. Bez svetla alebo bez vás? Bez vás. Bez vody alebo bez vás? Bez vás. Bez jedla alebo bez vás? Bez vás. Chlad, hlad, tma a smäď nie sú pre nás také hrozné a smrtonosné ako vaše ‚priateľstvo a bratstvo‘. História však dá všetko do poriadku. A nakoniec budeme mať plyn, svetlo, vodu a jedlo ... a BEZ vás!“¹⁴¹

Bezprostredne po nečakanom úspechu na severovýchodnom fronte Zelenský presvedča nepriateľa, že jeho vojnové ťaženie je márne. Ako argument však ponúka iba svoju vieru, že Ukrajina je pripravená podstúpiť aj tie najťažšie obete. V skutočnosti je toto poslanstvo určené prioritne ukrajinskému ľudu, ide o apel na jeho odhodlanie zotrvať vo vojnovnej tvrdzi až do víťazného konca. Psychologický účinok apelu je navyše znásobený pôsobivou dramatickou formou: Na sériu ťažkých existenčných dilem bez váhania dostávame jasné a isté odpovede. Bezhraničná dôvera v šťastný koniec pripomína vojnový pokrik pešiaka, ktorý práve vyliezol zo zákopu, aby začal posledný útok.

Hoci Zelenský bičuje militaristické sentimenty do najkrajnejších medzí, jeho argumentácia *ad populum* nie je faulom. Jeho apel na odvahu ukrajinského ľudu je tematicky i dôkazne relevantný, keďže bojová morálka je jedným z kľúčových faktorov, ktorý ovplyvňuje schopnosť armády i obyvateľstva účinne čeliť vojnovnej agresii. Napokon bolo to odhodlanie brániť svoju vlasť, ktoré prinútilo spočiatku váhajúce západné krajiny, aby Ukrajine začali dodávať aj ťažké útočné zbrane, čo je jeden z ďalších faktorov zvyšujúci jej bojovú spôsobilosť. V kontexte doznievajúceho nadšenia z charkovskej protiofenzívy bol teda Zelenského argument *ad populum* celkom legitímnym rečníckym ťahom.

Zdôraznime, že relevancia argumentu *ad populum* nie je závislá od morálnej kvality emócie, na ktorú argument apeluje. Rozdiel medzi Števíkom a Zelenským nespočíval v tom, že ten prvý apeloval na zbabelosť, zatiaľ čo ten

¹⁴¹ HAQ, S. N., NECHYPORENKO, K., CHERNOVA, A. ‘Without gas or without you? Without you’: Zelensky’s words for Russia as Ukraine sweeps through northeast. *CNN* [online]. 12. 9. 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://edition.cnn.com/2022/09/12/europe/zelensky-message-kharkiv-russia-ukraine-intl/index.html>

druhý na hrdinskost. Aj apel na zbabelosť, resp. mierumilovnosť, mohol byť relevantný, to by však Števík musel dokazovať nie to, že ho prenasleduje prezidentka Čaputová, ale to, že Slovenská republika by nemala vojensky podporovať nepriateľov Ruska. Takáto argumentačná línia mohla vyzeráť takto: „*Sme malý národ so slabou armádou, máme historickú skúsenosť so zlyhaním západných bezpečnostných garancií, máme teda aj plné právo sa báť, ak najvyšší predstavitelia našej republiky vysielajú nepriateľské gestá voči jadrovej mocnosti, na čele ktorej stojí pološialený diktátor s imperiálnymi sklonmi. Zachráňme sa, kým je ešte čas...*“ V morálnej debata o zahraničnej politike s takýmto argumentom rozhodne nemusíme súhlasiť. Naš morálny nesúhlas však nie je dostatočným dôvodom na to, aby sme ho považovali za faul.

Paradoxne, z čisto rétorického hľadiska vychádza Števíkov argument *ad populum* z rovnakej stratégie ako ten Zelenského. Rétorika totiž rečníkom odporúča, aby svoje rečnícke prostriedky prispôbovali nielen téme prejavu, ale aj povahe publika.¹⁴² Ak je teda predmetom dialógu vojna a mier, potom apel na strach má väčšiu šancu presvedčiť slovenské publikum, zatiaľ čo apel na odvahu skôr to ukrajinské. Stelesnením kultúrneho archetypu Slováka je totiž Jozef Mak, človek milión, ktorého stratégiou prežitia je nereptať, podvoliť sa osudu, a teda aj diktátu jadrovej geopolitickej mocnosti. Pritom čím nástojčivejšie osud tlačí, tým ochotnejšie sa mu poddáva, niekedy aj za cenu zlého svedomia.¹⁴³ Naopak kultúrny archetyp Ukrajinka reprezentuje Taras Bulba, vodca kozákov, ktorý krvavé súboje s nepriateľmi vníma nielen ako otázku prežitia, ale aj ako vec cti. Čím silnejší súper, tým väčšia prestíž skoliť ho v boji, prirodzene, aj za cenu vysokého osobného rizika.¹⁴⁴ Z čisto rétorického hľadiska hrali Števík a Zelenský tú istú hru, no pred iným publikom a s inými kartami.

Jedným z najčastejších subvariantov argumentu *ad populum* je **apel na popularitu**, ktorým rečník svoje obecenstvo presvedča, aby akceptovalo určitý záver či postoj, pretože ho akceptujú mnohí, väčšina alebo všetci.¹⁴⁵ Ak poslanec predloží v parlamente návrh na zmrazenie poslaneckých plátov, pretože si to tak praje verejná mienka, apeluje na popularitu. Ak sa registrujem na sociálnej sieti len preto, že sú tam všetci moji známi, podlieham apelu na

---

¹⁴² Porovnaj ARISTOTELES: *Rétorika*. Praha: Petr Rezek, 2010, s. 89 a nasl. (1377b a nasl.)

¹⁴³ Porovnaj PROCHÁZKA, R. Mak proti Gatsbymu. Osud, vina a zodpovednosť za škodu. Trnava: Edition Ryba 2009, s. 129 a nasl.

¹⁴⁴ GOGOL, N. V. Taras Bulba. In: GOGOL, N. V. *Bláznove zápisky*. Bratislava: Ikar, 2002, s. 46.

¹⁴⁵ FREEMAN, J. B. The Appeal to Popularity and Presumption by Common Knowledge. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 265 – 266.

popularitu, zvláštnej forme davovej psychózy, ktorá ma núti naskočiť na rozbehnutý vlak z obavy, že na nástupišti zostanem celkom sám.

Ako vidieť, pri tomto type argumentácie sa rečník spolieha na jeden z najmocnejších ľudských inštinktov, inštinkt ku konformite. Konformizmus nielenže umožňuje vzniknúť dôležitým spoločenským inštitúciám, ako je jazyk či peniaze, on uľahčuje ľuďom život aj tam, kde ho vôbec nepotrebujú, napr. pri výbere filmu podľa ratingu filmovej databázy alebo sexuálneho partnera či partnerky podľa stereotypného ideálu krásy. Ak teda v dialógu ide o presvedčanie verejnosti, rečník apelujúci na popularitu má ďaleko lepšiu východiskovú pozíciu ako rečník apelujúci na rozum.

Aj apel na popularitu však treba vyhodnocovať v závislosti od kontextu. Podobne ako dichotómia medzi rozumom a citom, aj dichotómia medzi rozumom a popularitou je v niektorých prípadoch príliš strojená. Iste, skutočnosť, že určité presvedčenie zastáva väčšina spoločnosti, nie je deduktívne platným dôkazom jeho pravdivosti, pretože aj väčšina sa môže myliť. Lenže v našich konverzáciách nejde len o hľadanie pravdy či overovanie empirickej udržateľnosti tvrdení.

Napríklad v legislatívnej rozprave ide o prijatie zákona na základe hodnôt, názorov a záujmov, ktoré zastávajú jednotliví rečníci – poslanci a poslankyne. Aj keď otázka, či majú politické elity pasívne reflektovať verejnú mienku alebo ju aktívne formovať, spadá skôr do predmetu politických ideológií, teória argumentácie sa k nej dokáže vyjadriť cez skúmanie štrukturálnych vlastností politického dialógu. V prípade legislatívnej rozpravy je takouto vlastnosťou agregáčna legitimita procedúry v kombinácii s reprezentatívnym mandátom poslancov. V skratke: Ak zákony ukladajú občanom povinnosti, ktoré obmedzujú ich slobodu, a ak občania musia financovať ich vynucovanie, potom prečo by poslanci, ktorí týchto občanov reprezentujú, nemali v legislatívnom procese zohľadňovať aj ich (viac či menej egoistické) záujmy?¹⁴⁶ Z tejto perspektívy jednoducho nie je zrejmé, prečo by poslanci v legislatívnej rozprave nemohli argumentovať aj apelom na popularitu určitého názoru alebo záujmu.

Navyše verejná podpora pre určitý návrh zákona sa dá chápať nielen ako samostatný justifikačný dôvod, prečo by ho zákonodarcovia mali prijať, ale aj ako spoločenský fakt, ktorý predurčuje jeho spoločenskú účinnosť.¹⁴⁷ V prin-

¹⁴⁶ Porovnaj WALDRON, J. Representative Lawmaking. In: *Boston University Law Review*. 2009, vol. 89, s. 344.

¹⁴⁷ Pozri OLIVER-LALANA, A. D. Rational Lawmaking and Legislative Reasoning in Parliamentary Debates. In: WINTGENS, L. J., OLIVER-LALANA, A. D. (eds.). *The Ratio-*

cípe platí, že čím populárnejší návrh zákona, tým väčšia šanca, že bude skutočne usmerňovať správanie svojich adresátov aj bez toho, aby ich štát k tomu nútil a naopak. Predikovaná ne/účinnosť zákona pritom spätne pôsobí ako podporný argument, prečo zákon ne/prijať.

Zatiaľ čo štruktúra legislatívnej rozpravy apel na popularitu pripúšťa, štruktúra súdnej dišputy ho *a priori* vylučuje. Súdny sú totiž nezávislé, majú rozhodovať iba na základe a podľa práva, aj keby tým poburovali verejnú mienku. No a ak sa popularity nemôžu dovolávať súdy, keď odôvodňujú svoje rozhodnutia, nemôžu sa jej dovolávať ani procesné strany, keď presviedčajú súd, aby rozhodol v ich prospech.

Aj keď si súdy tento konverzačný kánon úzkostlivo strážia, súdne konanie nie je hermeticky uzavretým procesom, na sto percent odolným voči vplyvom z vonkajšieho prostredia. Súdne konanie je verejné, možno o ňom informovať, možno ho komentovať, chváliť i kritizovať. Navyše procesné strany môžu svoje argumenty prezentovať nielen v pojednávacej miestnosti, ale aj na tlačových konferenciách, v rozhovoroch s médiami či v statusoch na sociálnych sieťach. Apel na popularitu, ktorý v pojednávacej miestnosti nemá žiadnu nominálnu váhu, tak môže cirkulovať vo verejnom priestore, kým nezmutuje do verejného tlaku s váhou reálnou.¹⁴⁸

Apel na popularitu pritom nemusí byť explicitný, stačí, keď rečník pracuje so sentimentmi, ktoré sú v spoločnosti rozšírené. Pozrime sa na rozhovor, ktorý poskytol jednému mienkotvornému denníku slovenský advokát Roman Kvasnica, zástupca jednej z poškodených rodín v ostro sledovanom procese vo veci vraždy novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martyny Kušnírovej. Potom, ako prvostupňový súd prekvapivo oslobodil hlavného obžalovaného Mariana Kočnera, celá spoločnosť s napätím očakávala verdikt najvyššieho súdu. Na otázku, ako odvolací súd nakoniec rozhodne, advokát Kvasnica odpovedal:

„Čtím prezumpciu nevinny, no zároveň vieme, v akých súvislostiach sa dnes spomína justícia. Vieme tiež, kde všade sa objavovalo meno Mariana Kočnera, ako sa ešte prednedávnom pokúšal ovplyvňovať rozhodovanie Najvyššieho

---

nality and Justification of Legislation (Essays in Legisprudence). Dordrecht: Springer, 2013, s. 159 – 160.

¹⁴⁸ Tento problém pekne analyzuje filozof a právnik Michal Lipták. Pozri napr. LIPTÁK, M. Jeden z nás, ktorý bude stíhať tamtych. *SME* [online]. 7. 2. 2021 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22591546/jeden-z-nas-ktory-bude-stihat-tamtych.html>. LIPTÁK, M. Ako sa zmieriť s nevinným Kočnerom. *SME* [online]. 5. 2. 2020 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22481890/ako-sa-zmierit-s-nevinnym-kocnerom.html>

súdu o jeho väzbe v kauze zmenky. Teraz mu ide asi o všetko, preto som v akejkoľvek prognóze opatrný.“¹⁴⁹

Advokát odmieta predpovedať, ako najvyšší súd rozhodne, aj keď na inom mieste v rozhovore sa vyznáva, že „*táto vec sa... jednoducho nedá oslobodiť*“.¹⁵⁰ Svoju rezervovanú predpoveď opiera o dva sentimenty, ktoré sú v slovenskej spoločnosti pevne zapustené – prvým je vysoká nedôvera v justičný systém a druhým je mafiánska povest obžalovaného Kočnera. Či už si to advokát Kvasnica želal alebo nie, svojou odpoveďou prispel k beztak obrovskému verejnému tlaku na odvoláciu inštanciu. Hoci nepriamo, sudcom najvyššieho súdu adresoval veľmi sugestívne ultimátum: „*Buď oslobodzujúci rozsudok prvostupňového súdu zrušíte, alebo vás Kočner podplatil či vydieral, iná možnosť neexistuje. A to si myslím nielen ja, ale celá spoločnosť!*“

Na doplňujúcu otázku, či vôbec dôveruje sudcom, ktorí majú odvolanie na starosti, Kvasnica reagoval, že „*sa musíme spolaohnúť na to, že títo ľudia sa nebudú chcieť pre budúcnosť spojiť v nejakých negatívnych súvislostiach s menom Marian Kočner*“.¹⁵¹ Táto odpoveď navodzuje dojem, akoby existovala šanca na vecne správne rozhodnutie nie vďaka tomu, že príslušní sudcovia a sudkyne majú profesijnú erudíciu a integritu, ale len vďaka tomu, že majú strach z poškodenia vlastnej reputácie v očiach verejnosti. Inými slovami, advokát sa spolieha na to, že sudcovia sú konformisti. Ak by takýto argument použil priamo v pojednávacej miestnosti, tak by sa na doživotie strápnil.

Všimnime si, že apel na popularitu funguje obojsmerne: ako správne podáva to, čo je obľúbené a zároveň ako nesprávne to, čo je zaznávané. Súdny sú konfrontované najmä s negatívnou verziou tohto apelu. Strach o vlastnú bezpečnosť, morálne odsúdenie skutku, ale niekedy aj obyčajná závišť, povery či predsudky sú pre verejnosť dostatočným dôvodom na odsudzujúci verdikt či odopretie určitého práva. Pochopiteľne, súdy vedia, že takéto negatívne sentimenty nesmú plniť úlohu justifikačných dôvodov. Smú však s nimi počítať ako s faktickými premennými, ktoré ovplyvňujú, aké spoločenské účinky budú ich rozhodnutia nakoniec mať? Že odpoveď nemusí byť taká jednoznačná, potvrdzuje americký prípad *Palmore v. Sidoti*.¹⁵²

¹⁴⁹ KOVÁČ, P. Advokát Kvasnica: Kočnerovi ide o všetko. V kauze Kuciak ho nie je možné oslobodiť. *SME* [online]. 13. 6. 2021 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22680200/advokat-kvasnica-kocnerovi-ide-o-vsetko-kauza-kuciak.html>

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov vo veci *Palmore v. Sidoti*, 466 U.S. 429 (1984) [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep466/usrep466429/usrep466429.pdf>

Keď sa manželia Anthony a Linda Sidotiovci rozvádali, súd dal ich trojročnú dcéru do osobnej starostlivosti matky. O rok neskôr podal Anthony návrh, aby súd zveril dcéru jemu, pretože Linda si medzičasom našla priateľa čiernej farby pleti, s ktorým sa nakoniec aj zosobášila. Prvostupňový súd návrhu vyhovel s odôvodnením, že je to v najlepšom záujme dieťaťa. Súd neskúmal, ktorá zo strán sa dokáže o maloletú postarať lepšie, nezaujímal ho ani Anthonyho zášť voči Lindinmu novému partnerovi, za kľúčové považoval len to, že dieťa vychovávané v rasovo zmiešanej rodine bude na Floride vystavené spoločenskej stigmatizácii. Odvolací súd toto rozhodnutie potvrdil.

Súdy v tomto prípade odmietli založiť svoj rozsudok na otvorenom rasizme, namiesto toho len zohľadnili rasizmus spoločenského prostredia, v ktorom sa rozsudok mal uplatňovať. Linde Sidotiovej a jej novému manželovi to však mohlo byť jedno. Či boli floridskí sudcovia aktívni rasisti, alebo rasizmus iba tolerovali, v oboch prípadoch bol výsledok taký istý. Nehovoriac o tom, že sudcovia mohli vlastný rasizmus do postoja spoločnosti len projektovať, keďže vedeli, že inak by im to na najvyššej inštancii neprešlo. Najvyšší súd Spojených štátov aj tak výsledok prípadu jednohlasne zvrátil. Ústava Spojených štátov síce pripúšťa, aby súkromné osoby zastávali rasistickú ideológiu, no nech už sú rasové predsudky v spoločnosti akokoľvek silné, právo im nemôže poskytovať právny účinok, nemôžu teda ani ospravedlniť odobratie maloletého dieťaťa z opatery jeho matky.¹⁵³

Odôvodňovať obmedzovanie práv odkazom na súhlas väčšiny je problematické, dokonca aj keď to robí demokraticky zvolený parlament. O to viac to platí pre ľudské práva, ktorých ochrana dáva najväčší zmysel, práve keď sa poskytuje nepopulárnym triedam osôb. Tento principiálny postoj si osvojil aj Európsky súd pre ľudské práva, ktorý sa k nemu viackrát prihlásil aj v súvislosti s ochranou príslušníkov LGBTI menšiny. Vo veci *Bayev a ďalší proti Rusku* štrasburský súd okrem iného posudzoval, či možno v záujme ochrany mravnosti pokutovať *queer* aktivistov za propagovanie homosexuality. Na argument zástupcu ruskej vlády, že väčšina ruskej spoločnosti je pohoršená, keď sa homosexuálne vzťahy vystavujú na verejnosti, súd reagoval, že „*ak by sa výkon práv príslušníkmi menšín podmieňoval súhlasom väčšiny, bolo by to v rozpore so základnými hodnotami Dohovoru*“.¹⁵⁴

---

¹⁵³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov vo veci *Palmore v. Sidoti*, 466U.S. 429 (1984) [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep466/usrep466429/usrep466429.pdf>

¹⁵⁴ Senát tretej sekcie ESEP vo veci *Bayev a ďalší proti Rusku* z 20. júna 2017 (č. sťažnosti 67667/09), bod 70.

Nesúhlas väčšiny, aj keď je zaobalený pod heslom ochrany mravnosti, teda nie je legitímnym dôvodom na obmedzovanie základných práv. Štrasburský súd však zohľadňuje väčšinové názory, ak majú pozitívny ľudskoprávny dosah. Totiž čím viacej členských štátov Rady Európy si myslí, že určitý spôsob alebo dôvod obmedzovania základných práv je nepripustný, tým väčší je tlak na konformitu voči štátom, ktoré si myslia opak. Napríklad vo veci *Oliari a ďalší proti Taliansku* štrasburský súd explicitne pripustil, že narastajúci konsenzus v otázke právneho uznávania rovnako-pohlavných vzťahov znižuje mieru voľnosti disentujuceho štátu pri úvahe o tom, či takéto vzťahy uzná.¹⁵⁵

Pri posudzovaní právnej relevancie apelu na popularitu je štrasburský súd striktno selektívny, nie však svojvoľný. Ako vrcholný súdny orgán najúčinnnejšieho regionálneho systému ochrany ľudských práv musí garantovať, že ľudskoprávna evolúcia pôjde iba jedným smerom: smerom k väčšiemu súboru práv s väčšou kvalitou i rozsahom pre čoraz väčší okruh subjektov. Verejná podpora tohto ľudskoprávneho trendu je preto vítaným argumentom, pomocou ktorého súd tento trend ešte viac posilňuje. Apel na popularitu však nerozhoduje sám osebe, ale vždy len v kombinácii s inými argumentmi. Ak súd poukáže na to, že väčšina štátov nepovažuje za potrebné obmedzovať určité právo v mene ochrany určitého verejného záujmu, zväčšuje tým dôkazné bremeno žalovaného štátu, ktorý by mal vierohodne vysvetliť, v čom sa od tejto väčšiny odlišuje. Ak toto bremeno neunesie, je to indícia, že predmetné obmedzenie práva skutočne nie je potrebné.

Pre žalovaný štát je lákavé brániť sa poukazom na ochranu mravnosti, ktorú dohovor pri niektorých právach uvádza ako legitímny dôvod ich reštrikcie. Mravy (*morals*) na rozdiel od morálky (*morality*) sú totiž štandardy správania, ktoré stanovujú, čo je dobré a čo zlé v závislosti od toho, čo sa v príslušnej spoločnosti fakticky dodržiava. Mravy sú výrazom kultúrnej osobitosti tej-ktorej spoločnosti, mravy môžu byť barbarské i civilizované, mafiánske i gentlemańské, ide o špecifický antropologický fakt, ktorý pre svoju platnosť nepotrebuje morálne zdôvodnenie ani univerzalistické ambície, ale výlučne len spoločenskú účinnosť. Ako trefne podotýka Dworkin, všeobecná mienka môže za mravy považovať aj to, čo je v skutočnosti len kombináciou predsudku, racionalizácie a osobnej averzie a čo dokáže „radový človek“ odvodniť len „papagájovaním suseda, ktorý zasa papagájuje jeho“.¹⁵⁶ Súdny preto

¹⁵⁵ Senát štvrtej sekcie ESEP vo veci *Oliari a ďalší proti Taliansku* z 21. júla 2015 (č. sťažnosti 18766/11 a 36030/11), body 177 a 178.

¹⁵⁶ DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 316.

nemajú žiadne bezprostredné morálne dôvody, pre ktoré by museli na spoločenské mravy automaticky prihliadať.

Súdy však môžu poškúľovať po verejnej podpore pre svoje rozhodnutia zo strategických dôvodov. Príliš nepopulárne rozhodnutie, za ktoré sa nechce alebo nevie zaručiť ani donucovací aparát verejnej moci, totiž ohrozuje samotnú autoritu súdu. Ústavný súd napríklad riskuje, že parlament jeho nález prelomí zmenou ústavy. Medzinárodný súd riskuje, že odsúdený štát bude jeho rozsudok ostentatívne ignorovať. Súdny dvor Európskej únie riskuje odpor národných ústavných súdov. Trestné súdy riskujú, že oslobodeného páchatela zlynčujú dav na ulici. Preto môže mať apel na popularitu skrytý vplyv aj na sudcovské rozhodovanie. V niektorých prípadoch, žiaľ, principiálnosť rozsudku ide na úkor jeho spoločenskej akceptácie.

Sugestívne otázky a spol.

Kladenie otázok je nenahraditeľnou súčasťou našej konverzačnej praxe. Ľudia sa pýtajú otázky, aby odstránili či zmenšili vlastnú nevedomosť (Kolko je hodín?), aby sa uistili, či so svojimi konverzačnými partnermi zdieľajú spoločné predpoklady (Pod „vozidlom“ myslíte aj kolobežky?), aby lepšie koordinovali spoločenské správanie (Mohli by ste prosím zahasit tú cigaretu?) a napokon, aby dokázali efektívne riadiť samotnú konverzáciu (Môžeme konečne prejsť na inú tému?).¹⁵⁷

Kladenie otázok je pragmaticky i logicky spojené s poskytovaním odpovedí, ide o dialogickú prax *par excellence*. Ten, kto kladie otázku, má konverzačnú iniciatívu, autonómne nastoľuje tému a vytvára očakávanie, že adresát otázky (respondent) bude primerane reagovať. Poskytnutie odpovede pritom nemusí byť iba vecou konverzačnej spolupráce či spoločenskej zdvorilosti, ale aj vecou právnej či politickej povinnosti. Napríklad keď parlament interpeluje vládu, tá mu odpovedá, pretože sa mu zodpovedá. Samotný akt pýtania sa môže byť šikovným rečnickým ťahom, ako respondenta dostať pod spoločenský tlak a spochybniť jeho pozíciu.

Na prvý pohľad sa zdá, že obvyčajným položením otázky nedochádza k zastávaniu žiadneho tvrdenia či argumentu. Preto je v teórii sporné, či otázky vôbec môžu sklzánuť do roviny argumentačného faulovania.¹⁵⁸ Pri pozornej-

---

¹⁵⁷ GRAESSER, A. C., PERSON, N. K. Question Asking During Tutoring. *American Educational Research Journal*. 1994, vol. 31, no. 1, s. 112 – 115.

¹⁵⁸ TINDALE, CH. W. op. cit., s. 69.

šom pohľade si však môžeme všimnúť, že tvrdenia a argumenty sa niekedy dajú prezentovať aj špecifickým spôsobom pýtania sa. Začnime s príkladom, ktorý pozná každý – s *rečnickými otázkami*.

Nemecký filozof Friedrich Nietzsche bol presvedčený, že krutosť právnych inštitútov z minulých dôb by sa nemala posudzovať podľa osvietenských zásad humanizmu. Aj taká inkvizícia bola iba prejavom dôslednosti vtedajšieho náboženského presvedčenia: „*Veď napokon čo je to upáliť jednotlivca v porovnaní s večnými pekelnými trestami takmer pre všetkých!*“¹⁵⁹

Výkričník namiesto otáznika naznačuje, že Nietzsche chcel danou otázkou niečo tvrdiť, nie na niečo sa pýtať. Položením rečnickej otázky demonštroval svoju epistemickú istotu. Odpoveď na ňu je totiž taká samozrejماً, že ju treba zdieľať iba mlčky.

Vyvolávanie takéhoto rétorického účinku však nie je bez rizika. Keďže pri vydarenej rečnickej otázke je za nechápavého ten, kto na ňu odpovedá, nie ten, kto pri nej mlčí, táto technika slúži na pôsobivé uzatvorenie diskusie o príslušnej téme. Ak však pravda vyjadrená v rečnickej otázke nie je samozrejماً, na čo respondent vo svojej odpovedi poukáže, za nechápavého môže byť nakoniec ten, kto otázku položil. Rečnicke otázky sú teda stávkou vank.

Nietzschemu sa dá napríklad odvetiť, že krutosť pozemských trestov je neporovnateľne horšia ako krutosť trestov Božích, pretože tie prvé reálne trýznia, zatiaľ čo tie druhé vždy iba hrozia, a to tiež iba veriacim. Nietzscheho rečnická otázka je rafinovaným odkazom na psychologickú genézu.¹⁶⁰ Filozof nám ukázal, že ľudia, ktorí úprimne verili v pekelné muky, nemali až také veľké zábrany zapojiť sa do inkvizičných procesov a nehumánneho trestania. Lenže týmto nám umožnil inkvizítorov len lepšie pochopiť, nie aj morálne akceptovať, pretože psychologické vysvetlenie ich postoja nemožno automaticky zamieňať za jeho racionálne zdôvodnenie.

Irving Copi, autor uznávanej učebnice logiky, našiel vydarenú rečnickú otázku v morálnej debata o eutanázii. Niektorí ľudia popierajú, že by právo na eutanáziu vyplývalo z morálnej autonómie smrteľne chorého pacienta, pretože ak by to tak bolo, potom niet rozumného dôvodu, prečo by sa eutanázia mala priznávať iba smrteľne chorým: „*Ak ľudia majú právo zomrieť, po-*

¹⁵⁹ NIETZSCHE, F. *Lidské, příliš lidské*. První díl. Praha: Oikoymenh, 2010, s. 71.

¹⁶⁰ Tento špecifický *ad hominem* argument je typický pre Nietzscheho genealogické skúmanie morálky. Pozri Ibidem, s. 43.

*tom prečo musia počkať, kým skutočne začnú zomierať, aby si toto právo mohli uplatniť?*¹⁶¹

Copi priznáva, že uvedená otázka je dvojsečná, pretože z nej môže vyplývať nielen to, že právo na eutanáziu neexistuje, ale aj to, že dané právo patrí všetkým svojprávnym jednotlivcom.¹⁶² To by nás však nemalo prekvapovať, pretože už vieme, že popierať určitý záver neznamená automaticky aj zastávať jeho negáciu.

Citovaná rečnícka otázka veľmi elegantne naznačuje, že ľudia obhajujúci eutanáziu odkazom na autonómiu sa dopúšťajú faulu *secundum quid*. Problém ich argumentu spočíva v tom, že dokazuje príliš veľa. Ani v tomto prípade však nejde o fatálny nedostatok. Konštruktívna diskusia o kontroverznej kultúrno-etickej otázke totiž môže byť zameraná na hľadanie kompromisu medzi krajnými pozíciami. V ústavnoprávnom diskurze sa toto optimum hľadá pomocou vyvažovania kolidujúcich ústavných hodnôt. Právo na eutanáziu priznané iba smrteľne chorým môže byť preto výsledkom nachádzania rovnováhy medzi hodnotou ľudskej autonómie na jednej strane a hodnotou ľudského života na strane druhej. Eutanázia teda vyplýva z ochrany ľudskej autonómie, avšak to, že sa nepriznáva každému, vyplýva z ústavnej povinnosti hľadať kompromis s ochranou ľudského života.

Aj keď rečnícke otázky vyjadrujú argumentáciu len nepriamo, samy osebe nie sú argumentačným faulom. Ide skôr o techniku prezentácie myšlienky ako techniku jej konštrukcie. Postava Sokrata v Platónových dialógoch dosvedčuje, že do podoby otázky možno prepísať prakticky akýkoľvek argument. Ak je teda pôvodný argument zlý, bude zlá aj rečnícka otázka, ktorá z neho vzišla. Ako sme uviedli pred chvíľou, rečníckou otázkou môže rečník ohúriť, ale aj sa strápníť.

Z hľadiska férovosti dialógu sú problémom skôr **zmnožené otázky**. Zmnožená otázka je opytovacia veta, ktorá v sebe spája viacero samostatných otázok či už v konjunktívnom alebo disjunktívnom vzťahu. Konjunktívne zmnožené otázky môžu vyzerať takto: Požili ste alkoholické nápoje a sadli ste si za volant? Ublížuješ druhým a ešte máš aj pocit, že druhí ubližujú tebe, že? Preferujete dovolenku pri mori a luxusné hotelové služby? Disjunktívne vyzerajú zasa takto: Si s nami alebo proti nám? Piješ tmavé alebo biele destiláty? Preferuješ silový alebo vytrvalostný šport? Po maturite pôjdeš na vysokú školu alebo si radšej nájdeš zamestnanie?

---

¹⁶¹ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 14.

¹⁶² Ibidem.

Konjunktívna otázka je neférová, pretože tlačí na respondenta, aby rovnakou odpoveďou reagoval na rôzne otázky. Aby sa respondent tomuto tlaku ubránil, musí si otázku najskôr rozdeliť na jej jednotlivé časti a odpovedať na ne postupne či oddelene.¹⁶³ Disjunktívna otázka je zasa neférová, pretože tlačí respondenta do falošnej dilemy: klamlivo mu predostiera, že má na výber iba z explicitne vyrátaných alternatív, ktoré sa vzájomne vylučujú. V skutočnosti tých alternatív môže byť viacero a vzájomne sa vylučovať nemusia. Pokiaľ respondent nesúhlasí s výberom, pred ktorý ho disjunktívna otázka stavia, musí si ju preformulovať tak, aby mu jeho skutočné alternatívy zachytávala vernejšie.

Rečnicke otázky nám poslúžili ako jednoduchý príklad, ktorý ilustroval, že tvrdenia či argumenty sa dajú vyjadriť aj vo forme opytovacích viet. Aké tvrdenia či argumenty však vyjadrujú otázky zmnožené? Vo všeobecnosti platí, že respondent priamou odpoveďou na položenú otázku implicitne akceptuje predpoklady, z ktorých táto otázka vychádza. Pri zloženej otázke je týmto predpokladom povaha logickej väzby medzi jednotlivými časťami opytovacej vety. Konjunktívna otázka predpokladá, že ak respondent súhlasí s jednou jej časťou, musí súhlasiť aj s ďalšími, napr. ak preferuje dovolenku pri mori, musí preferovať aj luxusné hotelové služby. Disjunktívna otázka zasa predpokladá, že respondent súhlasí buď s jednou jej časťou, alebo s druhou, nie však s oboma, napr. ak je respondent čerstvým absolventom strednej školy, musí si na nasledujúce roky vybrať buď univerzitné štúdium, alebo zamestnanie.

Priamou odpoveďou na zmnoženú otázku respondent teda akceptuje platnosť logických vzťahov tak, ako ich otázka predpokladá. V dialógu preto s nimi možno ďalej pracovať, ako keby ich respondent priamo tvrdil. Teraz je zreteľne vidieť, že zmnožené otázky fungujú na rovnakom princípe ako otázky sugestívne.¹⁶⁴

¹⁶³ Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 109.

¹⁶⁴ V anglickej literatúre sa zmnožené otázky zvyčajne rozoberajú spolu so sugestívnymi otázkami pod jednou hlavičkou nazvanou ako *complex questions* alebo *many questions* (Walton, Tindale...). Technicky možno sugestívne otázky definovať ako akékoľvek otázky vychádzajúce zo zamlčaných predpokladov, ktoré sám respondent explicitne nepriznal. Takéto vymedzenie je však príliš široké, pretože nevystihuje negatívne konotácie spojené so sugesciou ako manipulatívnu technikou nanucovania cudzích predstáv. V slovenčine by sme preto mohli zaviesť neutrálny termín komplexné otázky, ktorý by sme ďalej rozdelili na otázky sugestívne, zmnožené a ostatné.

Sugestívna otázka vnucuje respondentovi konverzačné záväzky, ktoré priťažujú buď jemu, alebo tretej osobe. Sugestívna otázka parazituje na fakte, že priamou odpoveďou respondent nielen reaguje na explicitný obsah otázky, ale aj akceptuje jej implicitné predpoklady. Preto bývajú sugestívne otázky formulované tak, aby implikovali predpoklady, ku ktorým by sa respondent priamo nepriznal.¹⁶⁵ Teda zatiaľ čo zmnožená otázka implicitne predpokladá určitú logickú väzbu medzi jej jednotlivými časťami, sugestívna otázka implicitne predpokladá určitú faktickú skutočnosť, ktorá kompromituje buď priamo respondenta, alebo tretiu osobu.¹⁶⁶

Už ste prestali týrať svoju manželku? Či už respondent odpovie na túto otázku áno alebo nie, fakticky sa tým priznáva k tomu, že svoju manželku v minulosti týral.¹⁶⁷ Ak sa totiž pýtame, či nejaká činnosť prestala, implicitne predpokladáme, že v minulosti musela začať. Bez tohto predpokladu by naša otázka jednoducho nebola zmysluplná. Takéto implicitné predpoklady, ktoré sú charakteristické nielen pre opytovacie, ale aj pre oznamovacie a prikazovacie vety, sa v lingvistiky označujú ako *presupozície*. Na rozdiel od logických dôsledkov (konzekventov) presupozície platia bez ohľadu na to, ako respondent na príslušnú otázku odpovie, resp. bez ohľadu na pravdivosť tvrdeného výroku (antecedentu).¹⁶⁸

Ak sa vyšetrovateľ spýta obvineného, kde schoval vražednú zbraň,¹⁶⁹ hoci z doterajšieho priebehu výsluchu nevyplývajú žiadne indície, že by obvinený s vražednou zbraňou niekedy manipuloval, ide o sugestívnu otázku. V tomto kontexte ide o spornú otázku nie preto, že obvinený vražednú zbraň nikdy nedržal v ruke, ale preto, že táto skutočnosť v dialógu zatiaľ nebola tematizovaná. Otázka, *kde* skryl obvinený zbraň, totiž logicky (či lexikograficky) na-

---

¹⁶⁵ Porovnaj EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 192.

¹⁶⁶ Porovnaj TINDALE, CH. W., *op. cit.*, s. 69. WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 74.

¹⁶⁷ WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 40.

¹⁶⁸ LEVINSON, S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 178 a nasl. Presupozície sú špecifické pragmatické inferencie, ktoré vyplývajú z použitia niektorých slov či jazykových štruktúr. Levinson tieto slová či štruktúry nazýva ako „spúšťače“ (*presupposition-triggers*). Ide o slová ako napr. začať, skončiť, pokračovať, opakovať, zabudnúť, vrátiť sa, ľutovať, byť hrdý na niečo, opäť, ďalší... Z viet, ktoré tieto slová obsahujú, teda vyplývajú určité presupozície, no nie každá opytovacia veta, ktorá takéto spúšťače v sebe zahŕňa, je automaticky sugestívnou otázkou. Sugestívna otázka je špecifická v tom, že priama odpoveď na ňu sťažuje respondentovu rečnícku pozíciu. Je preto legitímne, ak sa respondent voči takejto otázke ohradí.

¹⁶⁹ EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *op. cit.*, s. 192.

sleduje až za otázkou, či obvinený zbraňou vôbec disponoval. Nie je správne pýtať sa na okolnosti určitej skutočnosti, ak sme predtým nezistili, či táto skutočnosť vôbec nastala. Podobne, ako by nebolo správne, ak by súd rozhodol o výške trestu ešte predtým, ako rozhodol o vine.

V snahe o pojmovú čistotu je potrebné vyrovnáť sa s terminologickým úzom zdieľaným v českých a slovenských komentároch k trestnému procesu, ktoré rozlišujú medzi sugestívnymi a tzv. kapcióznymi otázkami. Sugestívne otázky „naznačujú“ odpoveď,¹⁷⁰ resp. „navádzajú“ na určitú odpoveď, keď „vypočúvanému predkladajú okolnosti, ktoré sa majú zistiť až z jeho výpovede“.¹⁷¹ Na druhej strane kapciózne otázky „predstierajú nepravdivú, klamlivú skutočnosť“,¹⁷² resp. „skutočnosť obvineným dosiaľ nepotvrdenú, pričom obvineného zvädzajú bez toho, aby si to uvedomil, k odpovedi, ktorú si vyslúchajúci praje“.¹⁷³ Kapciózne otázky sú „úskočné, klamlivé otázky, zámerne formulované tak, aby vypočúvaný nepoznal ich pravý zmysel a aby tým bol proti svojej vôli navádzaný na odpoveď, ktorú by inak neurobil“.¹⁷⁴ Príkladom sugestívnej otázky je: „Bola tam tma, však?“ Kapciózna znie zasa takto: „Keď ste stáli v pivnici, bola tam tma?“, pričom vo výsluchu o pivnici zatiaľ nepadla zmienka.¹⁷⁵

Uvedené rozlíšenie je zmätočné, pretože špecifické znaky uvedených druhov sa prekrývajú. Ak má sugestívna otázka navádzať respondenta na odpoveď, ktorú by inak neurobil, potom ide o rečnícky úskok. Ak respondent na tento trik naletí, bude to preto, že nepoznal pravý zmysel položenej otázky, takže odpoveď poskytol proti svojej vôli. Ak je určitá otázka sugestívna len preto, že respondenta úskočne navádza na nejakú odpoveď, potom je jedno,

¹⁷⁰ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vyd. Žilina: Eurokódex, 2015, s. 340.

¹⁷¹ KOLESÁR, J. *Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie*. Prievidza: Citicom, 2010, s. 46. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 798. Takmer identické vymedzenie možno nájsť aj vo FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 382 a MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 426.

¹⁷² ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vyd. Žilina: Eurokódex, 2015, s. 340.

¹⁷³ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *op. cit.*, s. 426.

¹⁷⁴ KOLESÁR, J. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *op. cit.*, s. 798. Takmer identické vymedzenie možno nájsť vo FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *op. cit.*, s. 382.

¹⁷⁵ KOLESÁR, J. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *op. cit.*, s. 798.

či sa takáto manipulácia odohráva pomocou odkazu na pravdivú, klamlivú či nepravdivú skutočnosť. Zdá sa teda, že každá sugestívna otázka je kapciózna a naopak.

Aj keď si tuzemské komentáre dávajú námahu s rozlišovaním medzi sugestívnymi a kapcióznymi otázkami, nakoniec vždy prídu k záveru, že obidva druhy opytovacích viet sú rovnako pochybné.¹⁷⁶ Sugestívne otázky nie sú ani horšie, ani lepšie ako tie kapciózne. Danému rozlíšeniu teda okrem jasnosti chýba aj užitočnosť, čo vnucuje podozrenie, že jeho jedinou funkciou je potrápiť študentov na skúškach z trestného práva procesného. Posuňme sa však od terminológie naspäť k veci.

Prečo sú sugestívne otázky vôbec problematické? V prvom rade preto, že ide o sofistikovanú formu donucovania. Slobodu totiž možno obmedzovať nielen násilím a vyhrážkami, ale aj pomocou lsti. Či človek vydá svoje celoživotné úspory lúpežníkovi, alebo ich investuje v Ponziho pyramidovej hre, stále ide o konanie, ktoré je v rozpore s jeho skutočnou vôľou. Výpoveď získaná pomocou sugestívnych otázok má teda podobnú dôkaznú hodnotu ako výpoveď urobená pod fyzickým nátlakom.

Ako veľmi manipulatívne môžu byť niektoré opytovacie vety, ilustruje kombinácia sugestívnej a disjunkívnej otázky, ktorá stavia obvineného pred voľbu medzi zlou a menej zlou alternatívou. Napríklad ak chce vyšetrovateľ prinútiť obvineného zo znásilnenia k priznaniu, môže mu dať na výber: „Zviedol si ju ty, alebo zviedla ona teba? Plánoval si to urobiť vopred, alebo si sa len dostal do náhleho a prudkého pokušenia? Urobil si to už predtým a my o tom len nevieme, alebo to bolo po prvýkrát?“ Takto možno v obvinenom vzbudiť ilúziu, že má situáciu pod kontrolou a že výberom menej zlej alternatívy si vlastne prílepsi.¹⁷⁷

Druhým problémom sugestívnych otázok je nelegitímny presun dôkazného bremena.¹⁷⁸ Ak respondent nenamieta znenie otázky a namiesto toho na ňu priamo odpovie, jeho rečníckej pozícii to priručí. Zrazu je to on, kto musí aktívne vysvetľovať, že nie je zatažený kompromitujúcou presupozíciou sugestívnej otázky, že nič zlé nespravil, iba sa z nepozornosti nevhodne vyjadril. A namiesto toho, aby autor otázky, resp. vedúci výsluchu, aktívne predkladal

---

¹⁷⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition 2006, s. 453. Porovnaj FE-NYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *op. cit.*, s. 382. MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *op. cit.*, s. 426.

¹⁷⁷ GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington – San Diego – London: Elsevier, 2011, s. 261.

¹⁷⁸ TINDALE, CH. W. *op. cit.*, s. 72.

dôkazy, že uvedená presupozícia platí, stačí mu použiť argumentáciu *ex concessis*, teda respondentovi neustále pripomínať, že to bol on, kto sa k danej presupozícii sám prihlásil. Takýto presun dôkazného bremena je osobitne sporný v trestnom konaní, v ktorom sa musí dokazovať vina, nie nevina.

Tretí problém sugestívnych otázok sa objavuje vo výsluchoch s deťmi a mentálne postihnutými ľuďmi. Tieto skupiny respondentov totiž inklinujú k odpovediam, ktoré považujú za spoločensky žiaduce bez ohľadu na to, ako verne zachytávajú ich spomienky. Sugesciu skrytú v otázke môžu preto považovať za spoločenské očakávanie, ktorému by mali vo svojej odpovedi vyhovieť. Na otázku „Keď si včera prišla zo školy, robila si si domáce úlohy?“ bude malé dieťa pravdepodobne odpovedať kladne, aj keď hralo videohry. Svoju skutočnú aktivitu zatají, pretože odpovedou nechce nikoho sklamať.¹⁷⁹ Sugestívne otázky v trestnom konaní sú teda sporné, nielen keď sú adresované obvineným, ale aj keď sú adresované svedkom a obetiam. V prvom prípade ide najmä o prostriedok psychického nátlaku, v druhom najmä o prostriedok skresľovania reality.

Všimnime si, že na rozdiel od argumentov, ktoré sme rozoberali v predchádzajúcich častiach tejto knihy, sme sugestívne otázky vymedzili tak, akoby vždy išlo o argumentačný faul. Technicky má totiž každá otázka nejaké zamlčané predpoklady, no nie každú považujeme za sugestívnu. Aby sme túto jazykovú prax vystihli, sugestívne otázky sme definične spojili so snahou kompromitovať respondenta alebo tretiu osobu. Preto sa zdá, že sugestívne pýtanie sa musí byť zákonite faulovaním.

Hodnotenie sugestívnych otázok je však vecou perspektívy. Napríklad v trestnom procese krajín *common law* sa sugestívne otázky pripúšťajú, ak ich kladie obhajoba svedkom navrhnutých obžalobou (*cross-examination*).¹⁸⁰ Toto pravidlo má rovnaké opodstatnenie ako prezumpcia neviny a zásada *in dubio pro reo*: aj ono znižuje pravdepodobnosť, že súd odsúdi nevinného človeka.

Sugestívne otázky však môžu mať hodnotu aj pre obžalobu, no nie priamo v procese dokazovania pred súdom, ale len v procese vyšetrovania. Poprední americkí experti na výsluchy Nathan J. Gordon a William L. Fleisher robia zásadný rozdiel medzi vyšetrovacím rozhovorom (*interview*) a výsluchom (*interrogation*). Účelom rozhovoru je získať čo najviac relevantných informácií, rozhovor nie je obviňujúci, plynie voľne, môže sa odohrávať na akomkoľvek vhodnom mieste, vyšetrovateľ si počas rozhovoru môže robiť

¹⁷⁹ GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *op. cit.*, s. 211 – 213.

¹⁸⁰ EMSON, R. *Evidence*. 2nd ed. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 509.

poznámky, nikdy neprekráča je intímnu zónu podozrivého, rozpráva iba 5 % času, zatiaľ čo podozrivý rozpráva zvyšných 95 % a napokon rozhovor spravidla trvá do 30 minút. Na druhej strane výsluch by sa mal odohrať až vtedy, keď majú vyšetrovatelia zozbierané všetky relevantné informácie a jediné, čo potrebujú získať, je priznanie podozrivého. Výsluch je vedený v obviňujúcej atmosfére, je pevne štrukturovaný, odohráva sa na policajnej stanici, vyšetrovatelia si zásadne nerobia poznámky, môžu prekročiť intímnu zónu podozrivého, rozprávajú 95 % času, zatiaľ čo podozrivý zvyšných 5 %, pričom trvanie výsluchu nemá časové obmedzenie.¹⁸¹ Nikoho neprekvapí, že integrálnou súčasťou takéhoto konceptu výsluchu sú aj sugestívne otázky. Podozrivý sa vďaka ním môže priznať s vynaložením minimálneho verbálneho úsilia: „*Sugestívnu otázku kladie vyšetrovateľ, ktorý vie, že podozrivý je ochotný sa priznať, ale má problém verbálne to vyjadriť.*“¹⁸²

Gordon a Fleisher zakladajú takúto agresívnu taktiku výsluchu na psychologických zákonitostiach, ktoré vypozerovali z praxe. Ak podozrivý respondent trestný čin spáchal, potom sebavedomé vystupovanie vyšetrovateľa, ktorý verbálne i neverbálne dáva najavo, že pozná pravdu, v podozrivom vzbudzuje úzkosť a psychický tlak. Úlohou vyšetrovateľa je potom ukázať podozrivému cestu, ako tento tlak uvoľniť – priznaním sa. Naopak, ak podozrivý trestný čin nespáchal, potom v ňom sebavedomie vyšetrovateľa vzbudzuje hostilitu až agresiu. Tieto psychické prejavy sú indíciou, že vyšetrovateľ tlačí na nesprávnu osobu.¹⁸³ Zasvätení experti na výsluchy teda tvrdia, že sugestívne otázky sú nenahraditeľným prostriedkom odhaľovania pravdy.

Tento pohľad je však vysoko kontroverzný. Psychologické zákonitosti totiž nie sú železné zákony, ide o indukzívne platné závery, z ktorých existuje množstvo výnimiek. Psychický nátlak vyvíjaný počas výsluchu teda môže viesť k tomu, že k trestnému činu sa prizná aj osoba, ktorá ho nespáchala. Americký profesor práva a psychológie Richard A. Leo podotýka, že špecializovaný tréning výsluchu, ktorým prechádzajú americkí vyšetrovatelia, deformuje celý systém spravodlivosti. Americké techniky výsluchu sú plné „*zavádzania, úskokov a manipulácie*“,¹⁸⁴ ktorých účelom je „*presvedčiť podozrivých, že nemajú žiadnu inú voľbu, než sa priznať*“.¹⁸⁵ V americkom súdnom sys-

---

¹⁸¹ GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *op. cit.*, s. 27 – 35.

¹⁸² *Ibidem*, s. 261.

¹⁸³ *Ibidem*, s. 27, 31.

¹⁸⁴ LEO, R. A. *Police Interrogation and American Justice*. Cambridge (Mass.) – London: Harvard University Press, 2008, s. 11.

¹⁸⁵ *Ibidem*, s. 6.

téme je to o to nebezpečnejšie, že v očiach poroty je priznanie obžalovaného jeden z najsilnejších dôkazov jeho viny, hoci v niektorých prípadoch ide o dôkaz najslabší.¹⁸⁶

Napokon takto vnímajú priznanie nielen laici – členovia poroty v USA, ale aj mnohí profesionálni sudcovia a sudkyne na kontinente. V slovenskom hlavnom meste sa odohral kuriózný prípad tzv. fekálneho fantóma, keď sa 24-ročný muž priznal k sériovým útokom na ženy v električke, ktoré mali spočívať v tom, že ich natieral výkalmi. Muž bol odsúdený súdom prvého aj druhého stupňa, aj keď tvrdil, že svoje priznanie nemyslel vážne. Nakoniec ho oslobodil až najvyšší súd, ktorý upozornil na to, že priznane odsúdeného bolo v rozpore s inými dôkazmi. Na otázku, prečo sa vôbec priznával, mladík odpovedal, že po prehyrenej noci, dni strávenom v policajnej cele a psychikom nátlaku vyšetrovateľa priznanie videl ako najľahšie východisko zo svojej situácie.¹⁸⁷

Či už sugestívne otázky zavrhneme *en bloc*, alebo pripustíme, že výnimočne môže ísť o legitímny rečnícky ťah, vo všeobecnosti platí, že princíp konverzačnej spolupráce nás nezaväzuje, aby sme bez rozmyslu priamo odpovedali na akúkoľvek položenú otázku. Tak ako človek nemusí znášať, keď nášho útočia pästami, rovnako nemá povinnosť strpieť útoky pomocou otázok. Ak má právo na sebaobranu v prvom prípade, má aj právo na protiotázku v tom druhom.¹⁸⁸

Šikmá plocha

Argument šikmou plochou má nasledujúcu podobu: Ak sa prijme rozhodnutie A, povedie to k prijatiu podobného rozhodnutia B a to zasa k rozhodnutiu C, až kým neprídeme k spornému rozhodnutiu X, takže z celkového pohľadu je lepšie, ak sa rozhodnutie A vôbec neprijme.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ PRUŠOVÁ, V. Napriek pochybnostiam ho odsúdili za fekálne útoky. Stratil dôveru v ľudí, spravodlivosť aj lásku. *Denník N* [online]. 8. 12. 2021 [cit. 2022-11-02]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2641436/napriek-pochybnostiam-ho-odsudili-za-fekalne-utoky-stratil-doveru-v-ludi-spravodlivost-aj-lasku/>

¹⁸⁸ Porovnaj ENGEL, M. S. *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*. 6th ed. Boston: Bedford/St. Martin's, 2000, s. 168. WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 62.

¹⁸⁹ Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 316.

Americký televízny kazateľ Pat Robertson argumentuje šikmou plochou v nasledujúcom úryvku:

„Ako sa môžeme rozhodnúť, že polygamia bude nezákonná, keď hovoríte, že homosexuálne manželstvo je legálne? V čom je polygamia odlišná? Polygamia bola totiž postavená mimo zákona, pretože bola nemorálna podľa biblických štandardov. No ak budeme ignorovať biblické štandardy pri homosexualite, čo potom? Čo spravíme so zoofíliou a napokon čo s obťažovaním detí a pedofiíliou? Ako môžeme tieto veci kriminalizovať a súčasne mať ústavné dodatky povoľujúce manželstvo medzi homosexuálmi? Zapište si, čo hovorím: toto je len začiatok dlhej cesty nadol smerom k tomu, čo považujeme za ohavné.“¹⁹⁰

Šikmá plocha je argumentačná reťaz skladajúca sa z viacerých vedľa seba stojacich rozhodnutí či prípadov, ktoré sa na seba podobajú, aj keď sú v niečom odlišné. Hoci sú rozdiely medzi vedľa stojacími prípadmi skôr miniatúrne, ak je reťaz dostatočne dlhá, rozdiel medzi prvým a posledným prípadom vytvára silný kontrast. Takýmto spôsobom sa rečník dostáva od prípadu, ktorý sám osebe nemusí vyvolávať žiadne kontroverzie, až k prípadu, ktorého spornosť nikto nepopiera. A keďže je začiatok a koniec tejto reťaze spojený medzičlánkami, medzi ktorými sa nedá jasne rozlišovať, rečník z toho vyvodzuje, aby sme s reťazením radšej nezačínali.

Šikmá plocha sa zvyčajne hodnotí ako argumentačný faul, pretože pomocou nej rečník vytvára zdanie, že neexistujú rozdiely tam, kde rozdiely nepochybne sú. Ortodoxný kazateľ Robertson najskôr postavil vedľa seba legalizáciu homosexuálnych manželstiev a legalizáciu mnohoženstva. Pri ústretovom výklade sa medzi týmito prípadmi skutočne dá nájsť relevantná podobnosť, pretože obidva sú dôsledkom uznania rodinného a sexuálneho života, ktorý dobrovoľne zdieľajú dospelé ľudské bytosti. Robertson však svoju reťaz doplnil aj o zoofíliu a pedofiíliu, ktoré s takýmto životom nemajú nič spoločné. Ihneď ako kazateľovi niekto tento konceptuálny rozdiel vytkne, jeho argumentačná reťaz sa pretrhne a šikmá plocha sa zrúti. Jediné, čo po nej zostane, je urážka príslušníkov homosexuálnej a moslimskej menšiny.

Argument šikmou plochou je oveľa presvedčivejší, ak rečník svoju argumentačnú reťaz rozprestrie na nejakom pojmovom či vývinovom kontinuu. Napríklad v debatach o interrupciách sa môže pro-life rečník pýtať: Ak sú interrupcie na žiadosť tehotnej ženy povolené, keď má ľudský plod 84 dní, potom

---

¹⁹⁰ Prejav je dostupný [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=G3fv1bHG85A&ab_channel=TheYoungTurksPrep videa je dostupný online https://en.wikinews.org/wiki/Televangelist_Pat_Robertson_compares_same-sex_marriage_to_child_molestation,_pedophilia

prečo sú zakázané, keď ich má 85? A ak ich povolíme, keď má plod 85 dní, tak potom prečo nie aj keď ich má 86? A napokon ak povolíme interrupcie deň pred pôrodom, potom prečo nepovolit' usmrtenie novorodeniatka aj pár dní po pôrode, ako to bolo napríklad v starovekom Ríme? Vývin ľudského plodu je kontinuálny proces, takže akékoľvek rozdelenie tehotenstva na obdobie, kedy je interrupcia povolená a kedy zakázaná, musí byť zákonite svojvoľné. Ergo, pro-life rečník vyvodzuje, interrupcie by mali byť zakázané počas celého obdobia tehotenstva.

Táto verzia šikmej plochy vychádza z paradoxu hromady známeho tiež pod starogréckym menom *sorites*. Ak z hromady piesku odoberieme jedno zrnko, zvyšné zrnká budú stále vytvárať hromadu. O hromadu pôjde, aj keď odoberieme dve, tri či štyri zrnká. Takýmto spôsobom sa však dopracujeme až k hromade skladajúcej sa z jediného zrnka piesku. Paradox *sorites* funguje aj opačným smerom: Jedno zrnko piesku nie je hromadou, ňou sa nestane, ani keď k nemu pridáme ďalšie zrnko a ďalšie a ďalšie... až kým neprídeme k záveru, že hromadou nebude ani bilión na seba uložených zrníek piesku. Paradox hromady nás teda v oboch smeroch privádza k logickému protirečeniu.¹⁹¹

Takéto paradoxy dokážeme formulovať v spojení s akýmkoľvek vágnym výrazom. Význam vágneho výrazu totiž nie je ohraničený presne, takže o hraničných prípadoch sa nedá spoľahlivo povedať, či sú pred, alebo až za danou hranicou. Koľko zrníek piesku tvorí hromada? Koľko vlasov ešte môže mať plešatý človek? Koľko kilogramov má ťažká váha a koľko centimetrov vysoká výška?¹⁹²

Vágnym môže byť dokonca aj termín osoby ako nositeľa určitého spoločenského či morálneho statusu. Ako nám ukázal pro-life zástanca vo svojom argumente šikmou plochou, kontinuum, na ktorom hľadáme presný okamih vzniku ľudskej bytosti, chápeme nielen ako súradnicu biologického vývinu, ale aj ako pojmovú oblasť medzi vecou a osobou. Určením onoho magického momentu teda zároveň vytyčujeme hranice pojmu človek so všetkými morálnymi a právnymi dôsledkami.¹⁹³

¹⁹¹ Porovnaj MORESO, J. J. The Uses of Slippery Slope Argument. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, s. 57.

¹⁹² Porovnaj WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 318.

¹⁹³ Porovnaj KERCKHOVE, L. F., WALKER, S. Fetal Personhood and the Sorites Paradox. *The Journal of Value Inquiry*. 1998, vol. 32, s. 178.

V každom prípade aj šikmá plocha postavená na paradoxe hromady vedie k tomu istému omylu, ktorého sa dopustil kazateľ Robertson – k stotožneniu dvoch celkom odlišných vecí. Hoci nevieme presne určiť, kedy hromada prestáva byť hromadou, neznamená to, že hromada piesku je to isté ako jedno piesočné zrnko. Aj keď nedokážeme presne určiť, v ktorom vývinovom štádiu tehotenstva sa z ľudského plodu stáva ľudská bytosť, neznamená to, že zygota je to isté ako bábätko dve hodiny pred pôrodom. V opačnom prípade by sme museli akceptovať aj to, že starý je mladý, čierna je biela a drahé je lacné. Ak by sme sa chceli takýmto protirečeniam vyhnúť, museli by sme z prirodzeného jazyka odstrániť všetky vágne výrazy, teda prakticky ho vykastrovať.

Faktom však ostáva, že aj vágne výrazy dokážu slúžiť ako relatívne spoľahlivý komunikačný prostriedok. Hraničné prípady síce komunikáciu sťažujú, no neznesiteľné ju. Ako podotýka filozof etiky Bernard Williams, „z *faktu*, že *A* je na nerozoznanie od *B* a že *B* je na nerozoznanie od *C*, nevyplýva, že *A* je na nerozoznanie od *C*“.¹⁹⁴ To znamená, že aj nepresné pojmové hranice, resp. širšie hraničné pásma, dokážu plniť svoju delimitačnú funkciu.¹⁹⁵ Hoci biela prechádza do čiernej cez päťdesiat odtieňov šedej, tieto dve kontrastné farby stále dokážeme od seba bez problémov odlíšiť.

Navyše vďaka vhodne zvoleným zástupným kritériám dokážeme pojmové kontinua ohraničovať s chirurgickou presnosťou. Hranicu medzi nebezpečnou a bezpečnou jazdou na motorovom vozidle vieme stanoviť podľa jej maximálnej povolenej rýchlosti alebo maximálneho tolerovaného promile alkoholu v krvi šoféra. Hranicu medzi rozumovo vyspelým a nevyspelým človekom vieme vytýčiť podľa jeho dovŕšeného veku. Aj keď vzhľadom na plynulosť kontinua sú takéto hranice umelé, vzhľadom na praktický účel, ktorý plnia, sú celkom opodstatnené a v niektorých prípadoch aj nenahraditeľné.¹⁹⁶

Napríklad hranica 12 týždňov od začiatku tehotenstva, počas ktorých môže žena požiadať o interrupciu, nie je odôvodnená nejakým samozrejým ontogenetickým zlomom, ale praktickou potrebou vyriešiť konflikt medzi právom ženy rozhodovať o vlastnom tele a hodnotou nenarodeného

---

¹⁹⁴ WILLIAMS, B. *Making sense of humanity and other philosophical papers 1982 – 1993*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 216.

¹⁹⁵ Porovnaj MORESO, J. J. *op. cit.*, s. 60. GOVIER, T. What's Wrong with Slippery Slope Arguments? *Canadian Journal of Philosophy*. 1982, vol. 12, no. 2, s. 307.

¹⁹⁶ Porovnaj GOVIER, T. *op. cit.*, s. 308. WILLIAMS, B. *op. cit.*, s. 220. SCHAUER, F. Slippery Slopes. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2, s. 380.

ľudského života. Poukaz na fakt, že v dvanástom týždni tehotenstva sa žiadny vývinový skok nenachádza, teda sám osebe na spochybnenie danej hranice nestačí.

Paradox *sorites* nie je jediným základom, na ktorom možno stavať šikmé plochy. Ortodoxný kazateľ Robertson dal do jedného radu homosexuality, polygamii, zoofíliu a pedofíliu, no ani on nemôže byť taký zaslepený, aby si myslel, že ide o pojmové alebo vývinové kontinuum. Robertsona trápila skôr konzistencia svetského práva s biblickými štandardmi. Ak si totiž svetské právo dovoľí protirečiť Biblii v otázke homosexuality, potom mu nič nestojí v ceste, aby jej protirečilo aj v ostatných uvedených otázkach. Legalizácia homosexuálnych manželstiev sa tak v očiach Robertsona stáva nebezpečným precedensom, ktorý oslabuje autoritu Písma vo všetkých budúcich debatách o právnej úprave rodinného a sexuálneho života.

To, čo plochu nakláňa z vodorovnej do šikmej polohy, môže byť teda aj gravitačná sila precedensu v najširšom zmysle slova, teda sila správania, ktoré slúži ako vzor pre všetky podobné prípady v budúcnosti.¹⁹⁷ Ak už raz zákonodarcovia porušia tabu a začnú protirečiť slovu Božiemu, o to väčšiu guráž to budú mať spraviť pri každej ďalšej príležitosti, obzvlášť ak ich za prvý priestupok nespálila žiadna „*síra ani oheň*“ (Gn 19, 24-25).

Zdá sa teda, že argument šikmou plochou má osobitné uplatnenie v oblasti práva, pretože právnici sa radi pozerajú do minulosti, kde hľadajú inštitucionálnu oporu pre riešenia súčasných problémov.¹⁹⁸ Ak má napríklad niekto problém s tým, že navrhovaný zákon protirečí Biblii, protiargumentovať sa dá nielen odkazom na sekulárnu povahu štátu, ale aj odkazom na skutočnosť, že takéto zákony sa už v minulosti viackrát prijali.

Ani takéto konzervatívne sklony právneho myslenia však samy osebe nerobia zo šikmej plochy legitímny argument. Vyjmúc celkom rutinné prípady, nasledovanie precedensov nie je mimovoľným reflexom, ale uváženým konaním. Minulé správanie totiž dokáže slúžiť ako vzor pre to súčasné, len ak sa odohralo v relevantne podobných skutkových okolnostiach. Nasledovaniu precedensu teda predchádza porovnanie minulého prípadu s tým súčasným. Aj šikmá plocha založená na sile precedensu – podobne ako tá založená na paradoxe hromady – sa preto dá efektívne spochybníť poukazom na relevantné rozdiely medzi jednotlivými článkami reťaze. Náboženský dogmatik

¹⁹⁷ Porovnaj GOVIER, T. *op. cit.*, s. 309. WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 317.

¹⁹⁸ Porovnaj DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 65. SCHAUER, F. *Slippery Slopes*. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2, s. 383.

azda vidí podobnosť medzi homosexualitou a pedofíliou, pretože jediné, čo si na nich všíma, je ich rozpor s Bibliou. No v priestore, kde nevládne náboženský dogmatizmus, nie je ťažké zdôvodniť, prečo je legalizácia prvého súladná s kriminalizáciou toho druhého.¹⁹⁹

Ďalším základom, na ktorom možno postaviť šikmú plochu je zákon kauzality.²⁰⁰ V tejto verzii argumentu nejde o to, či možno z jedného okraja pojmového kontinua logicky odvodiť jeho opačný okraj, ani o to, či séria minulých rozhodnutí normatívne predurčuje smer rozhodnutí budúcich. Ide v nej o to, či predstava malej spoločenskej zmeny môže v ľudskej mysli vyvolať predstavu zmeny väčšej a väčšej.

Argument šikmej plochy možnože nehovorí nič o tom, ako by sme mali zaobchádzať s vágnosťou a precedensmi, ale o tom, ako s nimi v skutočnosti zaobchádzame. Možnože jeho hlavná pointa tkvie v predpovedi, že pri usudzovaní vo vágnych pojmoch a pri nasledovaní precedensov ľudia bežne robia chyby.²⁰¹ Totiž vďaka tomu, že na šikmej ploche sa ostré rozdiely rozťahujú do množstva vzájomne podobných prípadov, sú ľudia náchylní tieto rozdiely prehliadať. A aj keď vieme, že to nie je správne, treba počítať s tým, že ľudia tieto chyby neprestanú z ničoho nič robiť: „*Zdá sa, že fenomén šikmej plochy nie je logickou nevyhnutnosťou, ale popisom behaviorálnej reality.*“²⁰²

Logik Irving Copi ako príklad kauzálnej verzie šikmej plochy uvádza obľúbený argument proti zavedeniu eutanázie. Ak dnes povolíme lekárom, aby poskytovali smrť z milosti nevyliciteľne chorým pacientom, ktorí o ňu požiadali, zajtra sa môže stať, že takúto „milosť“ doprajú aj tým pacientom, ktorí o ňu nestoja. Akokoľvek dobre mienené môžu byť niektoré ústupky voči bezpodmienečnej ochrane ľudského života, ak ich už raz urobíme, povedie to k strate morálnych zábran, lekári sa stanú pánmi nad životom a smrťou a táto moc ich povedie k mylným rozhodnutiam, k úmyselnému spôsobovaniu nechcenej smrti, teda k vraždeniu.²⁰³

Copi považuje tento argument za rovnaký *faul*, ako je *post hoc ergo propter hoc*, zámena korelácie za kauzalitu. V oboch prípadoch totiž rečník

---

¹⁹⁹ GOVIER, T. *op. cit.*, s. 310.

²⁰⁰ GOVIER, T. *op. cit.*, s. 303. COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 122 – 123. Porovnaj MORESO, J. J. *op. cit.*, s. 55.

²⁰¹ Porovnaj GOVIER, T. *op. cit.*, s. 315 – 316. SCHAUER, F. *Slippery Slopes*. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2, s. 370 – 372. MORESO, J. J. *op. cit.*, s. 55.

²⁰² SCHAUER, F. *Slippery Slopes*. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2, s. 370.

²⁰³ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019, s. 123.

prezentuje ako príčinu niečo, čo príčinou nie je. Oprávnenie poskytovať eutanáziu pacientom, ktorí si ju želajú, nepovedie k jej poskytovaniu pacientom, ktorí si ju neželajú, podobne ako „oprávnenie lekára chirurgicky odstrániť žľezku neimplikuje jeho oprávnenie odstrániť pacientovo srdce“.²⁰⁴

Copimu to ide proti šikmej ploche tak ľahko, pretože ju predstavil ako argumentačnú reťaz bez medzičlánkov. Najväčšie obavy v súvislosti s eutanáziou však nespočívajú v tom, že lekári budú usmrcovať pacientov, ktorí to nechcú, ale pacientov, ktorí v tejto veci nevedia kompetentne prejavíť svoju vôľu. Čo napríklad s tými, ktorí sú v kóme, v celkovej paralýze, v detskom veku či s mentálnym postihnutím? Nebudú lekári pri pohľade na ich dennodenné utrpenie v pokušení ich súhlas s eutanáziou iba predpokladať? Nebudú ich tieto beznádejné prípady inšpirovať k úvahám o živote, ktorý nie je hodný žitia? A nestačia nám na odmietnutie eutanázie mrazivé spomienky na nacistickú eugenickú operáciu T4?²⁰⁵

Toto sú otázky, na ktoré neexistujú univerzálne odpovede. Pravdepodobnosť, že sa inštitucionálny prostriedok dobrovoľnej smrti postupne premení na inštitucionálne odstraňovanie neperspektívnych jednotlivcov, závisí od veľa spoločenských premenných. Relevantná je napr. textácia príslušných právnych pravidiel, účinnosť kontrolných mechanizmov, úroveň profesijnej etiky lekárskeho stavu, kvalita ochrany osôb odkázaných na inštitucionálnu starostlivosť, garancie právneho štátu či všeobecná úcta k pravidlám. Ak rečník poukáže na to, že konkrétna krajina vykazuje v týchto ukazovateľoch kriticky nízke hodnoty, jeho argument šikmej plochy môže byť udržateľný.

Eutanázia ako prostriedok inštitucionálneho vraždenia je ten najkrajnejší prípad zlyhania štátu, preto sa pozrime, ako sa darí argumentu šikmej plochy pri témach, v ktorých nejde o život. Koncom roka 2021 sa na Slovensku diskutovalo o zavedení nového trestného činu šírenia dezinformácií, ktorého skutkovú podstatu ministerstvo spravodlivosti naformulovalo takto: „Kto vyrobí alebo rozširuje nepravdivú informáciu, ktorá je spôsobilá vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta, ohroziť životy alebo zdravie ľudí alebo ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní o závažných otázkach celospoločenského významu...“

Po zdrvujúcej verejnej kritike ministerstvo nakoniec tento návrh stiahlo. Podľa jedného z častých argumentov bolo navrhované znenie príliš vágne, a preto sa dalo ľahko zneužiť na stíhanie nepohodlných názorov a politic-

²⁰⁴ Ibidem.

²⁰⁵ Pozri HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 625.

kej opozície.²⁰⁶ Je to síce klišé, ale vo vypätej atmosfére, v ktorej sa slovenská spoločnosť nachádzala po takmer dvoch rokoch pandémie, to znelo presvedčivo. Veď si len spomeňme, aké informácie sa v tom čase šírili verejným priestorom napr. o smrtnosti COVID-u-19 („je to len chrípočka“), o škodlivosti respirátorov („znižujú oksyličenie organizmu“) a očkovania („vakcína obsahuje čip“) či o spôsobe liečby („ivermektín zaberá“). Že tieto informácie boli spôsobilé ohroziť životy alebo zdravie ľudí, je vcelku zrejmé. Ak k tomu pridáme, že vtedajšia politická opozícia pandémiu vo všeobecnosti zľahčovala a zväčša odmietala aj vládne protipandemické opatrenia,²⁰⁷ obava, že navrhovaný paragraf bude použitý aj na stíhanie niektorých jej predstaviteľov a sympatizantov, sa zdala byť podložená.

Riziko extenzívneho výkladu trestného činu šírenia dezinformácií zvyšovala aj nebývalá politizácia starostlivosti o zdravie. Politickým prejavom *par excellence* sa stala napríklad aj taká banalita ako nenosenie rúška v MHD.²⁰⁸ Ďalším faktorom bola verbálna ostrakizácia ľudí, ktorí pandémiu a ochorenie COVID-19 nevnímali tak vážne ako mainstreamové médiá, vžilo sa pre nich napríklad označenie „dezoláti“, vtedajší minister obrany hovoril o niektorých z nich ako o „opiciach“.²⁰⁹ Rizikovým faktorom bol napokon aj vysoký počet obetí COVID-u-19 na Slovensku,²¹⁰ ktorý umocňoval potrebu reagovať na verejné zľahčovanie pandémie. Toto všetko zvyšovalo pravdepodobnosť, že pôvodne dobre mienený zámer stíhať zlomyseľnú a škodlivú manipuláciu verejnej mienky skončí stíhaním preháňajúcej, no stále konštruktívnej kritiky.

---

²⁰⁶ PRUŠOVÁ, V. Nepravda sa poráža pravdou, nie basou, odkazuje Šeliga ministerke Kolíkovej (anketa k návrhu trestať za šírenie hoaxov). *Denník N* [online]. 6. 12. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2638158/nepravda-sa-poraza-pravdou-nie-basou-odkazuje-seliga-ministerke-kolikovej-anketa-k-navrhu-trestat-za-sirenje-hoaxov/>. MAGUŠIN, M. Anketa / Má byť šírenie nepravdivých informácií trestným činom? *Postoj* [online]. 6. 12. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/94155/ma-byt-sirenje-nepravdivych-informacii-trestnym-cinom>

²⁰⁷ TASR: Parlamentné strany v boji s pandemiou spolupracovať nebudú, ďalej sa kritizujú. *SME* [online]. 3. 12. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22796488/parlamentne-strany-v-boji-s-pandemiou-spolupracovat-nebudu-dalej-sa-kritizuju.html>

²⁰⁸ Porovnaj MESEŽNIKOV, G. Čo o covid-19 tvrdí krajná pravica v krajinách V4. *Denník N* [online]. 11. 12. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2183335/co-o-covid-19-tvrdi-krajna-pravica-v-krajinach-v4/>

²⁰⁹ ŠNÍDL, V. Opice, bitkári, psychopati. Nad svojimi výroky ponúkol municíu kritikom vlády. *Denník N* [online]. 18. 11. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2148102/opice-bitkari-psychopati-nad-svojimi-vyrokmi-ponukol-municiu-kritikom-vlady/>

²¹⁰ Porovnaj <https://coronavirus.jhu.edu/data/mortality>

Neboli však tieto obavy prehnané? Trestný zákon dlhé roky obsahuje skutkové podstaty s podobnou mierou vágnosti. Napríklad za šírenie poplášnej správy možno odstíhať každého, „*kto úmyselne spôsobí nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta tým, že rozširuje poplašnú správu, ktorá je nepravdivá, alebo sa dopustí iného obdobného konania spôsobilého vyvolať také nebezpečenstvo*“. Napriek značnej významovej neurčitosti sa toto ustanovenie dlhodobo používa iba proti tým, ktorí nahlásia falošné nastraženie výbušniny. Ak teda postihovanie šíritelov falošného poplachu nevedlo k stíhaniu kritických a opozičných hlasov, prečo by k nemu malo viesť postihovanie šíritelov falošných správ?

Aj keď sa navrhované pravidlo formuluje vo vágnych termínoch pravidla starého, to staré má v porovnaní s ním jednu výhodu – prešlo skúškou času. To, že sa nám pri starom pravidle podarilo vyhnúť regulačným omylom, neznamená, že sa nám to musí podať znova a znova. Ako podotýka Frederick Schauer, argument šikmej plochy sa dovoľáva bežného konzervatívneho inštinktu, podľa ktorého veci otestované časom treba nechať tak, zatiaľ čo k veciam novým sa treba stavať podozrievavo.²¹¹

Kedy je teda argument šikmej plochy legitímny? Ľudia usudzujúci vo vágnych pojmoch alebo nasledujúci precedensy robia omyly, keď nerozlišujú tam, kde by rozlišovať mali. Pravdepodobnosť takýchto omylov je závislá od množstva premenných. Zákonodarca, ktorému záleží na tom, aby jeho zákony mali čo najmenej nežiaducich dosahov, by mal riziko takýchto omylov starostlivo zvážiť. Preto je od neho prezieravé, ak bude v rámci tohto procesu prikladať váhu aj argumentu šikmej plochy.²¹²

Íroniou je, že nahradenie vágnych pojmov za presnejšie nemusí riziko regulačných omylov nevyhnutne znížiť. Ak sa majú zákony aplikovať bezchybne, potom môžu byť len také komplexné, „*aké je pochopenie toho najmenej učenívého článku celej reťaze donucovacích orgánov*“.²¹³ Z tohto dôvodu si môže právotvorca predsavziať, že určité oblasti spoločenského života ponechá bez právnej regulácie, prípadne že do nich zasiahne iba v celkom odôvodnených prípadoch. Nedôvera voči regulačným schopnostiam štátnych

²¹¹ SCHAUER, F. Slippery Slopes. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2, s. 373.

²¹² Porovnaj ibidem.

²¹³ SCHAUER, F. *Free Speech: A Philosophical Enquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 85. Porovnaj WILLIAMS, B., *op. cit.*, s. 215.

orgánov je jedným z argumentov, prečo ústavne chrániť napríklad slobodu prejavu.²¹⁴

Odvodzovanie noriem z faktov

V bežnej konverzácii i v odbornom diskurze sa často stáva, že rečník obhajuje normatívny záver odkazom na súbor výlučne faktických premís: Učiteľ presviedča chlapcov v poslednom ročníku základnej školy, aby si do divadla zobrali košelu s kravatou, „*pretože takto to robia dospelí muži*“. Liberálna poslankyňa obhajuje v parlamente návrh na manželstvá pre rovnako-pohlavné páry, „*pretože takúto legislatívu majú aj západné krajiny*“. Príslušník pohraničnej stráže ČSSR zaúča svojho nového kolegu, keď mu hovorí, aby na podozrivé osoby v blízkosti hraníc pustil strážneho psa alebo rovno paľbu z pištole, „*pretože takto sa tu strážia hranice po dlhé roky*“. Právny realista na slovenskej vedeckej konferencii tvrdí, že uznesenia vlády vydané v núdzovom stave sú právnym predpisom, aj keď neboli zverejnené v Zbierke zákonov SR, „*pretože štátne orgány ich ako právne predpisy vo všeobecnosti vynucujú*“.

Vo všetkých týchto príkladoch rečník tvrdí, že by sa mal zachovávať určitý vzorec správania, pretože tento vzorec sa už fakticky zachováva. Na ideálny stav sa teda usudzuje zo stavu reálneho. To, čo má byť (*ought, Sollen*), sa odvodzuje z toho, čo v skutočnosti je (*is, Sein*).

Prechod od faktov k normám môže byť nielen spôsobom usudzovania, ale aj spôsobom vnímania reality. Ide o stratégiu prežitia, pomocou ktorej sa človek adaptuje na trvalé črty svojho vonkajšieho prostredia, spoločenského i prírodného. Výrečne to zachytil nemecký štátovedec Georg Jellinek, keď vysvetľoval, prečo ľudia považujú za legitímne zrovna tie spoločenské pomery, v ktorých zhodou okolností žijú:

„Človek hľadá na to, čo ho stále obklopuje, čo ustavične vníma, čo neustále koná, nielen ako na skutočnosť, ale aj ako na normu pre svoje úsudky, ktorou testuje odchyľne, podľa ktorej posudzuje neznáme. Netreba pritom myslieť hneď na odbor etiky a práva; javí sa to hneď v tisícokrakých normách, ktoré tvoria každodenný život, v hodnotách, ktoré rozhodujú v stykoch a mravoch. Väčšine ľudí sa zdá chutnou domáca príprava pokrmov, krásnym typ vlastného

---

²¹⁴ Pozri bližšie KÁČER, M., ŠAJMOVIČ, P. *Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*. Praha: Leges, 2021, s. 78 a nasl.

rodu, chválitebnými predsudky kruhu, ku ktorému prináležia, správnym spôsob života spoločenskej triedy, do ktorej patria.“²¹⁵

Bežné však nie je synonymom správneho. Všimnime si, že Jellinek ponúka len psychologickú genézu individuálnych normatívnych postojov, nie argumenty v prospech platných noriem. Aj keď je vyvodzovanie noriem z faktov ľudskej mysli prirodzené, táto myšlienková operácia čelí vážnym metodologickým problémom.

V prvom rade odvedenie noriem z faktov porušuje logické pravidlo, podľa ktorého v závere platného úsudku sa nemôže objaviť nič, čo nebolo predtým obsiahnuté v jeho premisách.²¹⁶ Problém uvedeného úsudku spočíva už len v tom, že jeho záver hodnotíme podľa inej kategórie platnosti ako jeho premisy: Zatiaľ čo normy sú buď normatívne platné, alebo neplatné, výrokové vety popisujúce fakty hodnotíme buď ako pravdivé, alebo nepravdivé. Posunúť sa od kategórie pravdy ku kategórii normatívnej platnosti pritom vôbec nie je také jednoduché.²¹⁷

Ďalší problém spočíva v tom, že ak normy priamo odvodzujeme z faktov, zahmlievame tým skutočnosť, že za ne nesieme osobnú zodpovednosť. Ak napríklad konzervatívny politik tvrdí, že model tradičnej rodiny treba privilegiovať, pretože priamo vyplýva z prírody, potom tým publiku podsúva, že to nie je jeho slobodné rozhodnutie či špecifický hodnotový postoj, vďaka ktorému má tento model prednosť.

My už vieme, že odkaz na prírodu v morálnej debате je vecne irelevantný a navyše aj príliš vágny, takže ho môžu používať obidve sporiace sa strany. V kontexte vyvodzovania noriem z faktov je takáto argumentácia problematická najmä preto, že vytvára ilúziu, akoby obhajovaný normatívny záver bol nemeniteľný, a preto sa mu treba bezpodmienečne podriaďiť. Spoločenské normy však platia, pretože za nimi stoja normatívni aktéri, ktorí sa rozhodli ich rešpektovať a vynucovať. A sú to práve títo aktéri, komu treba pričítať vinu za prípadné negatívne dôsledky ich vlastnej normatívnej praxe.²¹⁸

Ak by sme podľahli ilúzii, že normy, ktorými sa ľudia riadia, akosi automaticky vyplývajú zo štruktúry univerza, za ich negatívne následky by sa nikto

²¹⁵ JELLINEK, G. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Laichter, 1905, s. 358.

²¹⁶ Pozri MACINTYRE, A. *After Virtue. A Study in Moral Theory*. 3rd. ed. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007, s. 57 – 58.

²¹⁷ Pozri napr. WEINBERGER, O. *Alternatívni teorie jednání*. Praha: Filosofia, 1997, s. 18 a nasl.

²¹⁸ Porovnaj POPPER, K. *Otevřená společnost a její nepřítel I: Uhrnutí Platónem*. Praha: Oikoymenth, 1994, s. 63.

nezodpovedal. Napríklad právne uznanie výlučne len tradičných rodín ponecháva netradičné rodiny vystavené vyššiemu riziku existenčných neistôt. Politik, ktorý takúto selektívnu úpravu obhajuje poukazuje na jej súlad s prírodou, môže tvrdiť, že za túto nerovnováhu nie je zodpovedný on, ale fakt, že netradičné rodiny sa prírode priečia.

Posledná z ťažkostí, ktorej musí vyvodzovanie noriem z faktov čeliť, je problém selekcie. Aténsky sofista Antifón obhajoval rovnosť ľudí odkazom na fakt, že „*všetci dýchame do vzduchu ústami a nosom a všetci jeme rukami*“.²¹⁹ Sofista Kallikles fakty videl trochu inak, podľa neho totiž „*sama príroda dokazuje, že je spravodlivé, aby lepší mal viac ako horší, mocnejší viac ako slabší*“.²²⁰ Tento spor potvrdzuje, že svet faktov je nesmierne pestrý, takže rečníkom môže slúžiť ako rezervoár argumentov na podporu takmer akejkoľvek normy.

Kľúčovou je preto otázka, na základe akého kritéria si rečníci príslušné fakty vyberajú. A ako jedna z odpovedí sa vnucuje, že si ich vyberajú tak, aby im zapadali do predom vytvoreného záveru. Ak chce liberálna politička podporiť svoj návrh na manželstvá pre rovnako-pohlavné páry odkazom na prax v iných štátoch, prirodzene si vyberie skôr tie zo západu ako východu. Vyvodzovanie noriem z faktov tak niekedy vyzerá skôr ako racionalizácia než argumentácia.

Napriek týmto námietkam by bolo príliš dogmatické tvrdiť, že akýkoľvek argument, v ktorom sa norma odvodzuje z faktu, je zákonite faulom. Dogmatické preto, že samotný rozdiel medzi faktom a normou, medzi popisovaním a hodnotením, nemusí byť taký ostrý, ako sa na prvý pohľad zdá.

Veľká časť toho, čo v debatách označujeme za „fakty“, totiž nie je nejakým neotesaným empirickým materiálom, ktorý sa reflexívne odráža v ľudskom vedomí taký, aký v skutočnosti je. Veľkú časť faktov dokážeme vnímať len vďaka tomu, že ich najskôr uchopujeme prostredníctvom predom vytvorených pojmových schém, ktoré majú hodnotové implikácie. Totiž ak má byť popis reality výstižný, musí byť vyjadrený v slovách zdôrazňujúcich to, čo je na tejto realite dôležité.²²¹ Aj keby boli čisto deskriptívne popisy sveta vo for-

---

²¹⁹ ANTIFÓN. Pravda. In: SVOBODA, K. (ed.). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 170.

²²⁰ PLATÓN. Gorgias. In: PLATÓN. *Dialógy. zv. 1*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 433 (483c).

²²¹ FAY, B. *Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní přístup*. Praha: SLON, 2002, s. 94.

me kusého zachytenia senzorických dát technicky možné, takéto deskripcie by svet ponechávali v podobe nevysvetliteľnej záhady.²²²

Pozrime sa na deskripciu práva: V tradícii právneho pozitivizmu sa popis a hodnotenie práva kladú ako dve nezávislé činnosti. Do kompetencie právnej vedy vraj spadá iba popis práva takého, aké v skutočnosti je (*de lege lata*), pretože hodnotenie práva je možné vždy len vo vzťahu k nejakému jeho ideálu (*de lege ferenda*), ktorý je vždy subjektívny, nevedecký.²²³ Z tejto perspektívy je jusnaturalistická (a nonpozitivistická) téza, že právo je nevyhnutne spojené s morálkou, nevedecká, pretože jej zastávaním človek právo nepopisuje, ale hodnotí.

Lenže táto námietka nie je celkom férová. Moderný jusnaturalizmus a nonpozitivismus totiž rámcujú svoje úvahy o práve ako súčasť deskriptívneho projektu. Tieto myšlienkové smery neponúkajú legislatívne návrhy, ako by sa existujúce právo dalo zmeniť k lepšiemu. Namiesto toho formulujú teoretické stanoviská, ako treba právo chápať, ak ho chceme popísať čo najvýstižnejšie. V tomto zmysle nezhoda medzi pozitivizmom a jusnaturalizmom nie je o nič zásadnejšia ako vzájomná nezhoda medzi jednotlivými pozitivistami alebo medzi jednotlivými jusnaturalistami. Obe sú totiž spôsobené tým, že dotknutí autori považujú pri popise práva za dôležitý nejaký iný jeho prvok.

Pre škandinávskeho realistu Alfa Rossa je dôležité, aby sa právo dalo predpovedať v budúcich súdnych rozhodnutiach. Pre analytického pozitivistu H. L. A. Harta je dôležité, že právo má svoj špecifický normatívny jazyk a spôsoby vlastnej identifikácie. Pre analytického jusnaturalistu Lona Fullera je zasa dôležité, že právo plní regulatívnu funkciu. Pre jeho kolegu Johna Finnisu je dôležité, že právo – podobne ako iné pojmy – má svoj okraj a jadro, pričom téza o spojení práva s morálkou spadá len do jadra tohto pojmu. Pre normativistu Františka Weyra a rýdzoprávniku Hansa Kelsena je dôležitá formálna jednota právneho poriadku...

Každý z týchto velikánov právneho myslenia ponúka svoj príspevok do diskusie o pojme práva v presvedčení, že ak si ho osvojíme, budeme schopní robiť výstižnejšiu deskripciu právnych „faktov“. Ak sú však právne fakty takýmto spôsobom skreslené, potom sa niet čo čudovať, že v niektorých prípadoch z nich možno odvodiť normatívne závery. Hart napríklad dokáže zo

²²² MACINTYRE, A. *After Virtue. A Study in Moral Theory*. 3rd ed. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007, s. 79 – 80.

²²³ AUSTIN, J. *The province of jurisprudence determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 157 – 159. KELSEN, H. *Čistá právna veda. Úvod do problematiky právnej vedy*. Bratislava: Kalligram, 2018, 48 – 49.

svojej koncepcie pravidla uznania ako „*harmonického celku praxe súdov, verejných činiteľov a súkromných osôb*“²²⁴ odvodit' normatívne kritériá platnosti práva. Z faktu, že parlament prijal zákon, ktorý spadá do jadra pojmu právo, Finnis dokáže vyvodit', že tento zákon by sme mali dodržiavať.²²⁵

Tieto ilustrácie nás vedú k druhému dôvodu, prečo vyvodzovanie noriem z faktov nemusí byť zákonite argumentačným faulom. V úvode knihy sme spomenuli, že jednotlivé argumenty sa v konverzácii nemusia vyskytovať v úplnej forme, niekedy im chýba niektorá z premís, inokedy samotný záver. Princíp konverzačnej spolupráce nás však nabáda, aby sme sa takéto entymemetické argumenty pokúšali dopĺňať o ich chýbajúce časti. Nie je ume-ním vyvrátiť oponentov argument poukazom na jeho neúplnosť, umením je vyvrátiť ho až potom, čo sme ho rekonštruovali v najlepšom možnom svetle. Ak teda oponent vyvodzuje normy z faktov, predtým než ho upozorníme na to, že robí logickú chybu, by sme sa mali zamyslieť, či sa pri popise oných faktov nespolieha na zamlčané normatívne premisy.

Zvážme príklad, ktorým škótsky filozof Alasdair MacIntyre dokazuje, že neexistuje žiadne logické pravidlo zakazujúce vyvodzovanie noriem z faktov. Z výrokovvej vety „*on je námorný kapitán*“ vyplýva podľa MacIntyru triviálny normatívny záver „*on má robiť všetko, čo má robiť námorný kapitán*“.²²⁶ V skutočnosti však o žiadne vyvodenie normy z faktu nejde, pretože MacIntyre v danom úsudku pracuje so zamlčanou normatívnou premisou. Jeho koncept kapitána má totiž normatívny obsah vymedzený súborom cností, ktorými by mal disponovať každý dobrý kapitán.²²⁷ Použitie takéhoto konceptu pri popise reality však nevyhnutne vedie ku kontaminácii faktov hodnotovými postojmi. Vety, v ktorých sa takéto koncepty nachádzajú, sú čistými výrokmi iba podľa ich gramatickej formy, no nie podľa ich zamýšľaného významu.

Fakty môžu mať normatívne implikácie aj v celkom iných súvislostiach. Slovenský šachový veľmajster Ján Markoš argumentuje proti učeniu Katolíckej cirkvi o vzniku ľudskej osoby v okamihu počatia tzv. testom každodennosťou. V ňom poukazuje na to, že spoločnosť vráťanie katolíckych veriacich sa správa spôsobom, ako keby embryá ľudskými osobami neboli: „*Embryám*

---

²²⁴ HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004, s. 116.

²²⁵ FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 27 v kombinácii so s. 315.

²²⁶ MACINTYRE, A. *op. cit.*, s. 57. MacIntyre v knihe uvádza, že príklad vymyslel profesor logiky Arthur Prior, odkaz na pôvodný zdroj však neuviedol a mne sa ho nepodarilo dohľadať.

²²⁷ MacIntyre sa sám k takémuto konceptu priznáva, keď vysvetľuje ďalšie podobné príklady. *Ibidem*, s. 57 – 58.

*nedávame mená. Nevystavujeme im rodné listy. A ak žena prirodzene potratí, rodina embryu neusporiada pohreb. ... Prirodzené potraty sa nezarátavajú ani do štatistík o úmrtí. Sexuálne aktívne ženy nenútime, aby si pravidelne robili tehotenské testy...*²²⁸

Markoš poukazuje na určité spoločenské fakty popiera určité normatívne závery. V tomto prípade ide o špecifický argument, ktorý je kombináciou nepriameho *ad hominem* útoku a apelu na popularitu. Velmajster upriamuje pozornosť na rozpor medzi katolíckym normatívnym postojom o začiatku ľudského života na jednej strane a každodenným správaním katolíckych veriacich a celej spoločnosti na strane druhej. Vzhľadom na to, že onen normatívny postoj je jedným z fundamentov katolíckej viery, dá sa predpokladať, že katolícki veriaci sa budú správať v súlade s ním a že budú kritizovať zvyšok spoločnosti za to, že to nerobí aj ona. Markoš však ukazuje, že nič také sa ne deje, čím tento postoj spochybňuje.

Aj keď je tento argument vecne relevantný, nie je konkluzívny. Jeho bezprostredným účinkom nie je vyvrátenie katolíckeho učenia o začiatku ľudského života, ale presun dôkazného bremena na katolíkov, ktorí by mali vierohodne vysvetliť, prečo daný rozpor tolerujú. Možnože netlačia na zmenu príslušnej spoločenskej praxe, pretože vedia, že v sekulárnej spoločnosti by s takouto iniciatívou nemali úspech. Pritom aj nedosiahnuteľné morálne ideály môžu plniť dôležitú normatívnu funkciu.

Na Markošov test každodennosťou sa podobá argument, ktorý spomína morálny filozof Bernard Williams. Oplodnené ľudské vajíčko nie je ľudskou bytosťou, takisto ako životaschopné žalude nepovažujeme za duby a húsenice za motýle. Zástancu pro-life postoja by taktiež nemilo prekvapilo, ak by dostal pozvanie na kurací steak, no namiesto neho mu hostiteľ ponúkol omeletu z oplodnených slepačích vajec.²²⁹ Aj v tomto prípade rečník vyčíta oponentovi, že jeho normatívny postoj je v konflikte s každodennosťou, no tentokrát je táto každodennosť tvorená jazykovou praxou.

To však ponúka oponentovi nový spôsob obrany, ktorý proti Markušovmu argumentu nemal. Na rozdiel od morálnej praxe človek môže odmietnuť prispôbiť svoju jazykovú prax vlastnému morálnemu presvedčeniu z obavy, že by mu druhí mohli prestať rozumieť. Pro-life zástanca by určite pôsobil konzistentnejšie, ak by húsenice označoval za motýle, takáto vysoká miera

²²⁸ MARKOŠ, J. *Medzi dobrom a zlom: 16 etických dilem, pred ktorými môžete raz stáť i vy*. Bratislava: N Press, 2020, s. 21.

²²⁹ WILLIAMS, B. *Making sense of humanity and other philosophical papers 1982 – 1993*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 221.

osobnej konzistencie však nestojí za všetky tie nedorozumenia, ktoré by ňou spôsobil v komunikácii s druhými.

Práve jazyk je v kontexte rozoberanej témy veľmi ilustratívny, pretože jeho pravidlá majú zrejmy normatívny i faktický rozmer. Jazykové pravidlá upravujú, ako máme rozumieť jednotlivým výrazom, ako ich máme písať a vyslovovať, ako ich máme spájať do viet, kedy ich používať a pod. Ide o štandardy správnosti (gramatika) a vhodnosti (štylistika, pragmatika), ktoré sú garantované jednak spontánne vďaka potrebe dorozumieť sa s druhými a jednak inštitucionálne vďaka systému jazykového vzdelávania a editácie textov. Keď sa však pýtame, odkiaľ tieto pravidla čerpajú svoju normativitu, jednou z odpovedí je odkaz na ich fakticitu, na ich zaužívanosť v praxi. Prečo by sme mali nazývať väčší kus nábytku na úschovu vecí slovom „skriňa“ a nie „stolička“? Pretože takto to fakticky robia aj druhí používatelia jazyka. Pretože ide o jazykovú konvenciu.

Konvencia je pravidlo, ktoré jednotlivec dodržiava, pretože ho dodržiavajú aj všetci ostatní. Typickou konvenciou je pravidlo prikazujúce vozidlám, po ktorej strane vozovky musia jazdiť. Pre jeho opodstatnenosť nie je dôležité to, či to bude vpravo alebo vľavo, ale to, či existuje všeobecné povedomie o jeho dodržiavaní. Táto konvencia nám zároveň ukazuje, že jej normativita závisí nielen od jej fakticity, ale aj od jej reciprocity. Nestačí len to, že vozidlá fakticky chodia po nejakej strane vozovky, kľúčové je to, že každý šofér jazdí tak, ako sa od neho očakáva za predpokladu, že aj ostatní jazdia tak, ako sa od nich očakáva.²³⁰ Ani v tomto prípade teda nejde o vyvedenie normy z nejakého rýdzeho faktu, zo súboru senzorických dát.

Pripomeňme si, že niektorí teoretici robia zásadný rozdiel medzi konvenciami a normami. Zatiaľ čo konvenciami sa riadime, lebo to tak robia aj ostatní, normami sa riadime, lebo tak je to správne.²³¹ Podľa tohto delenia sa dá klasifikovať aj spor medzi pozitivizmom a jusnaturalizmom. Pozitivizmus háji pozíciu, podľa ktorej právo je systémom konvencií, súborom špecifických spoločenských praktík, zatiaľ čo jusnaturalizmus namieta, že aspoň určitá časť práva musí mať normatívny rozmer, musí byť kritériom správneho a nesprávneho. Konvencie sú obsahovo arbitrárne, právo však také nie je, tvrdia jusnaturalisti.

---

²³⁰ YOUNG, H. P. The Evolution of Conventions. *Econometrica*. 1993, vol. 61, no. 1, s. 57. Porovnaj SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy morálního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AVČR, 2016, s. 35.

²³¹ Porovnaj PATTARO, E. *The Law and the Right – A Reappraisal of the Reality that Ought to Be*. Dordrecht: Springer, 2005, s. 175 – 178.

Aj táto dichotómia je však príliš strojená. Otec moderného pozitívizmu Herbert Hart nechápal pravidlá len ako nejakú faktickú skutočnosť, ktorá sa dá vyčerpávajúco popísať z pohľadu externého pozorovateľa, teda jazykom psychológie a sociológie. Hart takýto postup húževnato kritizoval, keď sa ohradzoval voči právnemu realizmu a predikčnej teórii práva. Pre právne pravidlá je podľa neho charakteristická aj tzv. interná perspektíva, teda perspektíva súdov, ktoré rozhodujú živé prípady a ktoré pri tom používajú typický normatívny slovník (musí, smie, mal by, je povinný, platí...). V tomto jazyku sú vyjadrené dôvody, pre ktoré možno kritizovať, akceptovať alebo ospravedlňovať ľudské správanie a ktorý sa preto nedá redukovať na nejaké psychologické a sociologické fakty o sudcovskom rozhodovaní.²³² Konvencia a norma môžu byť obrazy jedného a toho istého pravidla, na ktoré sa pozeráme cez dve rôzne perspektívy. Právo môže byť faktom i normou súčasne.

Argumentácia v kruhu (*petitio principii*)

Rečník argumentuje v kruhu, keď je akceptácia premís jeho argumentu závislá od akceptácie záveru alebo keď v závere svojho argumentu hovorí to isté, čo povedal v premisách.²³³ Niekedy sa v kruhovom argumente objavia obidve tieto chyby súčasne, ako to bolo v prípade pijana, ktorý v slávnej Exupéryho knihe vysvetľoval Malému princovi, prečo pije:

„Prečo piješ?“ pýtal sa ho Malý princ.

„Aby som zabudol,“ odpovedal pijan.

„Aby si zabudol? A na čo?“ vyzvedal Malý princ, lebo ho už ľutoval.

„Aby som zabudol, že sa hanbím,“ priznal pijan a ovesil hlavu.

„Za čo sa hanbíš?“ vypytoval sa Malý princ, lebo mu chcel pomôcť.

„Hanbím sa, že pijem!“ dodal pijan a načisto sa odmlčal.

A Malý princ celý zmätený odišiel. „Dospeli sú rozhodne veľmi, veľmi čudní,“ vravel si v duchu počas cesty.²³⁴

Kruh sa uzavrel, pijan pije, lebo pije. Z praktického pohľadu ide o absurditu, pretože takouto argumentáciou by sa dal odôvodniť akýkoľvek záver. Ak je totiž zmyslom argumentácie rozlišovať medzi dobrými a zlými závermi, potom je argumentácia v kruhu nezmyselná. Pijan len vzbudzoval zdanie, že

²³² HART, H. L. A. Scandinavian Realism. In: HART, H. L. A. *Essays in Jurisprudence and Philosophy*. Oxford: Clarendon Press, 1983, s. 165 – 168.

²³³ Porovnaj TINDALE, Ch. W. *op. cit.*, s. 74. WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 74 – 76. WALTON, D. *Informal Logic.*, s. 64.

²³⁴ DE SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. Bratislava: Mladé letá, 2003, s. 44 – 45.

argumentuje, v skutočnosti však predviedol racionalizáciu, ktorou sa snažil ospravedlniť svoju závislosť.

Kruhové argumenty, v ktorých je akceptácia premisy závislá od akceptácie záveru, pozná aj právo. Podľa tradičnej kontinentálnej doktríny platí, že právna obyčaj môže vzniknúť iba vtedy, ak sú súčasne splnené dve podmienky: v spoločnosti existuje dlhodobo zaužívaná konzistentná praktika (*usus longaevus*), ktorú ľudia dodržiavajú z presvedčenia o jej právnej záväznosti (*opinio iuris*).²³⁵ Druhá z menovaných podmienok je však kruhová, pretože predpokladá platnosť práva, ktoré sa má preukázať práve až jej splnením. Nemôžeme byť predsa presvedčení, že nejaký zvyk je právne záväzný, ak nie je súčasťou obyčajového práva už v okamihu, keď sme toto presvedčenie získali. Pravda, ak nerátame s možnosťou, že ľudia sa vo svojom právnom presvedčení môžu myliť a že právne obyčaje môžu vzniknúť len vďaka takýmto omylom.²³⁶

Teraz sa pozrime na kruhový argument, v ktorom rečník v závere svojho argumentu hovorí to isté ako v premise, len inými slovami. V roku 1968 niekdajší primátor Chicaga Richard J. Daley položartom odpovedal reportérovi na otázku, prečo jeho kolega z Demokratickej strany Hubert Humphrey prehral prezidentské voľby: „Pretože nezískal dostatok hlasov.“²³⁷ Primátor sa vyhol odpovedi na zaujímavú kauzálnu otázku (Čo bolo príčinou volebnej prehry?) predstieraním, že ju pochopil ako otázku definičnú (Čo znamená prehrať vo voľbách?). Publiku tak implicitne naznačil, že reportér danú definíciu nepozná, čím mu zasmiečoval jeho neprijemnú otázku naspäť na jeho stranu kurtu.

Pre kruhové argumenty tohto druhu je typické, že „využívajú schopnosť nášho jazyka povedať jedno a to isté veľa rôznymi spôsobmi“.²³⁸ Ak rečník v kruhovom argumente nahrádza jeden výraz za druhý, potom technicky ani nejde o argumentáciu, pretože to, čo robí, nie je **odôvodňovanie** nejakého záveru, ale **postulovanie** nejakého tvrdenia, resp. **stanovenie** či **stipulovanie** nejakej definície.

Tak ako pri iných argumentoch, aj pri kruhovej argumentácii je pre jej celkové posúdenie dôležitý konverzačný kontext. Ak ju používame v monológu

---

²³⁵ SHINER, R. A. *Legal Institutions and the Sources of Law*. Dordrecht: Springer, 2005, s. 180.

²³⁶ K tejto teórii omylu sa hlásil napríklad Hans Kelsen. Pozri bližšie KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick – London: Transaction Publishers, 2006, s. 114.

²³⁷ ENGEL, M. S. *op. cit.*, s. 161.

²³⁸ *Ibidem*.

napríklad na vyjasnenie nejakej koncepcnej otázky, ide o legitímnu myšlienkovú operáciu. Ak ju však používame v dialógu na presvedčenie oponenta o platnosti nejakého záveru, pôjde o *faul*.²³⁹ Kruhovým argumentom totiž rečník vzbudzuje zdanie, že uniesol dôkazné bremeno a že na ťahu je jeho oponent, hoci v skutočnosti sa nič také nestalo, takže oponent môže na rečníka naliehať, aby v dokazovaní pokračoval ďalej.

Uvažujme nad nasledujúcim príkladom: Podľa ustálenej ústavnej zvyklosti platí, že po parlamentných voľbách dáva prezidentka SR poverenie na zostavenie vlády predstaviteľovi víťaznej strany. V histórii slovenských parlamentných volieb sa však už viackrát stalo, že strana, ktorá získala najväčší počet parlamentných kresiel, nemala dostatočný koaličný potenciál na zostavenie novej vlády. V praxi preto môže vzniknúť spor o to, či je víťazstvo strany v parlamentných voľbách dané jej „*poradím podľa počtu získaných mandátov*“ alebo jej schopnosťou „*dať dohromady parlamentnú väčšinu*“.²⁴⁰

Ako by vyzerala táto polemika, ak by v nej zaznievali iba kruhové argumenty? Jeden z rečníkov by mohol tvrdiť napríklad toto: „*Kedže prezidentka musí dať poverenie víťazovi volieb, musí ho dať tej strane, ktorá vo voľbách získala najväčší počet mandátov.*“ Jeho oponent by mohol reagovať konkurujúcim protiargumentom: „*Prezidentka musí dať poverenie víťazovi volieb, a preto musí poveriť stranu, ktorá je schopná sformovať parlamentnú väčšinu.*“

Všimnime si, že aj keď rečníci vychádzali z rovnakej premisy, dospeli k rôznym záverom. Je to preto, že ako jediný argument predostreli definíciu sporného výrazu, pričom každý z nich chápal tento výraz odlišne. Definícia sama osebe, aj keď ju rečník *in foro interno* chápe ako perfektnú logickú ekvivalenciu, preto nedokáže slúžiť ako samostatný argument spôsobilý dokázať nejaký záver. Ide nanajvýš o návrh tvrdenia, ktorý protistrana môže, no nemusí akceptovať. Preto sa v angličtine kruhový argument označuje aj ako „*beg the question*“, teda žiadosť či prosba o akceptáciu spornej otázky, čo je voľný preklad pôvodného latinského výrazu „*petitio principii*“.

Douglas Walton vysvetľuje, že kruhové argumenty sú *faulom* práve len v presvedčovacom dialógu, kde je úlohou rečníka dokázať platnosť určitého

²³⁹ HAMBLIN, C. L. *op. cit.*, s. 33. TINDALE, Ch. W. *op. cit.*, s. 76. WALTON, D. N. The Essential Ingredients of Fallacy of Begging the Question. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 232.

²⁴⁰ Takto otázku formuluje Marián Giba, ktorý sa prikláňa k druhej z menovaných alternatív. Pozri bližšie GIBA, M. Nepísané ústavné pravidlá a vznik vlády. Čo poradiť prezidentke. *Denník N* [online]. 27. 1. 2020 [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1732624/nepisane-ustavne-pravidla-a-vznik-vlady-co-poradit-prezidentke/>

záveru z premís, ktoré uznáva aj sám oponent. V tomto konverzačnom kontexte totiž úspešný dôkaz musí spĺňať požiadavku tzv. „evidenčnej priority“, inými slovami, dôkaz každej premisy by mal byť nezávislý od predchádzajúceho dôkazu záveru.²⁴¹ To v praxi znamená, že v presvedčovacom dialógu by sa mali sporné závery odvodzovať z nesporných premís.²⁴²

V polemike o tom, kto je víťazom parlamentných volieb, požiadavka evidenčnej priority núti rečníkov, aby svoje návrhy definícií opreli o dodatočné argumenty s vyššou mierou samozrejmosti.²⁴³ Rečník, ktorý tvrdí, že víťazom volieb je strana s najväčším počtom získaných mandátov, by mohol napríklad dodať, že toto definíčné kritérium je neporovnateľne presnejšie ako oponentovo kritérium koaličného potenciálu. Presnosť spornej definície je pritom dôležitá, pretože v podmienkach parlamentnej republiky minimalizuje diskreciu prezidentky pri formovaní novej vlády, čím sa zvyšuje nielen predvídateľnosť jej konania a právna istota politických strán, ale aj jej rešpekt k vôli ľudu vyjadrenej v parlamentných voľbách.

Navyše poverenie na zostavenie vlády by sa nemalo udeľovať podľa kritéria koaličného potenciálu aj preto, že samotné udelenie tohto poverenia môže koaličný potenciál zväčšovať. Poverená strana totiž rozdáva karty, je to ona, ktorá môže podplatiť potenciálnych koaličných partnerov štedrým prídelom ministerských kresiel a garanciami ich programových priorít. Takže aj keby oponent dokázal podložiť, prečo je koaličný potenciál strany vhodným kritériom víťazstva v parlamentných voľbách, jeho argument by mal stále podobu kruhu, pretože vo výsledku by podmieňoval rozhodnutie prezidentky premennou, ktorá priamo závisí od toho, ako prezidentka rozhodne. A to sa podobá na pijana, ktorý pije, lebo pije.

Aj napriek týmto výhradám môžu byť kruhové argumenty legitímnym spôsobom usudzovania. V prvom rade treba uviesť, že samotná identifikácia kruhových argumentov môže byť vecou perspektívy, pretože evidenčná pri-

---

²⁴¹ WALTON, D. N. The Essential Ingredients of Fallacy of Begging the Question. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 234.

²⁴² WALTON, D. N. *Informal Logic.*, s. 66. WALTON, D. N. *Informal Fallacies: Towards a Theory of Argument Criticisms.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987, s. 171 a nasl. Porovnaj ENGEL, M. S. *op. cit.*, s. 163.

²⁴³ Obe z uvedených pozícií aj spolu s dodatočnými argumentmi zastávajú vo vzájomnej polemike Jakub Neumann a Marián Giba. Pozri bližšie NEUMANN, J. Limity diskrecie prezidenta Slovenskej republiky pri udeľovaní poverenia na zostavenie vlády. *Justičná revue* [online]. 2021, roč. 73, č. 3, s. 382 – 394. GIBA, M. Povinnosti a možnosti prezidenta Slovenskej republiky v procese zostavovania vlády. *Justičná revue.* 2021, roč. 73, č. 3, s. 395 – 407.

orita nie je objektívne poznateľnou kvalitou.²⁴⁴ Analyzujeme nasledujúci úsudok: „Štát by mal uznávať rodinný život všetkých ľudí, a preto by mal uznávať aj zväzky rovnako-pohlavných párov.“ Z perspektívy liberálneho svetonázoru ide o bezchybný argument, ku ktorému netreba nič pridávať, pretože sa postupuje od nespornej premisy k spornejšiemu záveru. Z konzervatívnej, presnejšie katolíckej, pozície je však argument kruhový, keďže sa v ňom sporný záver odôvodňuje ešte spornejšou premisou. V katolíckej optike totiž nie je zrejmé, prečo by mal štát uznávať všetky formy rodinného života, zrejmé je skôr to, prečo by to robiť nemal.

Navyše k tomu argument, ktorý sa pri prvom predstavení javí ako kruhový, môže rečník v priebehu diskusie vysvetliť, čím tento kruh rozsekne. Pred chvíľou takto postupoval rečník, ktorý vysvetľoval, prečo by sa víťazstvo v parlamentných voľbách malo posudzovať podľa počtu získaných mandátov. Takto možno odstrániť aj problém kruhového zdôvodnenia právnej obyčaje. Stačí, ak vzťah medzi *opinio iuris* a právnou obyčajou nebudeme chápať ako vzťah medzi dôvodom a dôsledkom, ale ako vzťah medzi symptómom veci a vecou samotnou. Podobne ako napríklad zväčšený objem ortuti v ortuťovom teplomere nechápeme ako príčinu zvýšenej telesnej teploty, ale len ako jej indikátor, pomocou ktorého vieme dokázať, že k zvýšeniu teploty skutočne došlo. *Opinio iuris* teda nie je dôvodom platnosti právnej obyčaje, ale len indikátorom, že obyčaj sa v spoločnosti zachováva, čo slúži ako dôkaz, že skutočne platí. Z uvedeného vyplýva, že príčinou zvýšenej teploty, resp. dôvodom vzniku obyčaje, je nejaká tretia premenná, ktorá sa v argumentácii (zatiaľ) nevyskytla. V prvom prípade napr. choroba, v druhom napr. naliehava spoločenská potreba.

Mimochodom, mnohí teoretici upozorňujú na to, že právo – aspoň jeho pozitivistická koncepcia – má cyklickú povahu, keďže jeho nevyhnutným znakom je špecifická forma, ktorú ustanovuje samo právo.²⁴⁵ Právo je teda to, čo právo deklaruje, že právo je. Takéto sloganové vymedzenie však zastiera skutočnosť, že sú to vždy konkrétni ľudia, ktorí právo tvoria a aplikujú.²⁴⁶ Takže aj keď právo pri vlastnej reprodukcii odkazuje samo na seba, robí to tak, že touto úlohou poveruje ľudí alebo inštitúcie. V revidovanej verzii vzerá teda kruh legality takto: Právo je to, čo povie právotvorný alebo súdny orgán, že právo je. Takéto vymedzenie vnáša do kruhovej povahy práva

²⁴⁴ WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 74 – 76.

²⁴⁵ Pozri napr. BĀRĀNY, E. *Formálne vlastnosti práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 37 a nasl.

²⁴⁶ Porovnaj *ibidem*, s. 43 – 44.

prvok formálnej autority, ktorú možno obhajovať pestrou škálou argumentov, počnúc demokraciou a končiac právnou istotou.²⁴⁷

Kruhová povaha práva teda nevedie zákonite k absurdite, právo dokáže odpovedať, ak nie na všetky, tak aspoň na veľkú väčšinu otázok, ktoré samo upravuje. To, že právo, ktoré poveruje nejaké orgány vlastnou reprodukciou, musel tiež vytvoriť nejaký orgán a že tento orgán bol poverený právom, ktoré tiež niekto vytvoril, to všetko sú otázky, ktoré trápia iba hŕstku teoretikov a na účinnosť právnych noriem nemajú žiadny dosah. K problému reťazenia *ad infinitum* sa však o chvíľku vrátíme.

Kruhový argument môže byť legitímnym spôsobom argumentácie, aj keď sa nedá rozseknúť ústretovou interpretáciou. Premisa a záver totiž môžu byť vo vzťahu vzájomnej podmienenosti len preto, že takto verne odzrkadľujú realitu, v ktorej na seba vzájomne pôsobia dve alebo viacero príčin. To sa odohráva napríklad v dynamickej sociálnej interakcii, akou je obojstranné flirtovanie. Vedomie vzájomnej príťažlivosti túto príťažlivosť na oboch stranách zväčšuje, takže flirtujúce osoby sa dostávajú do kruhu, v ktorom jedna sa *tak veľmi* páči druhej práve preto, že druhá vie, že sa páči tej prvej.²⁴⁸ Podobne napríklad učiteľka, ktorá má pre svoju prácu zaniehanie, dokáže vo väčšej miere zanietiť aj svojich študentov, čo zaniehanie učiteľky ešte viac umocňuje a spätne pôsobí na študentov.

Walton ako príklad kruhovej spätnej väzby spomína aj spor medzi mestom a občianskym výborom o kvalitu mestskej hromadnej dopravy. Výbor žiada mesto, aby do dopravy investovalo väčšie prostriedky, pretože jej kvalita je nízka, mesto však protiargumentuje, že o túto dopravu nie je zo strany občanov veľký záujem, takže pôjde o stratenú investíciu, na čo výbor reaguje, že o dopravu nie je záujem práve preto, že je nekvalitná.²⁴⁹ Hoci je táto argumentačná výmena zacyklená, nejde o faul, pretože verne zachytáva motivácie zúčastnených strán.²⁵⁰

Niektorí autori idú ešte ďalej, keď navrhujú, že všetky logicky platné úsudky majú kruhovú povahu. Totiž ak záver nevyhnutne vyplýva z premís, potom zákonite musí hovoriť len to, čo pred ním povedali už ony.²⁵¹ My už však

---

²⁴⁷ Pozri napr. PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 144 – 148.

²⁴⁸ FAY, B. *Současná filosofie sociálních věd*. Praha: SLON, 2002, s. 61.

²⁴⁹ WALTON, D. N. *Informal fallacies*, s. 167 a nasl.

²⁵⁰ Porovnaj WALTON, D. N. The Essential Ingredients of Fallacy of Begging the Question. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 233.

²⁵¹ WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *op. cit.*, s. 74. MILL, J. S. *A System of Logic*. eBooks@Adelaide. 2011, s. 179.

vieme, že medzi férovým a neférovým argumentom dokážeme rozlišovať – hoci nie vždy – na základe kritéria evidenčnej priority. Lenže problém legitimacy kruhovej argumentácie je oveľa hlbší.

V dialógu sa totiž môžeme stretnúť s požiadavkou, aby sme pre svoj záver poskytli *úplné* zdôvodnenie. Na unesenie tohto bremena nestačí ukázať len to, ako záver vyplýva z premís, treba ukázať aj to, ako tieto premisy vyplývajú z iných, ešte samozrejmejších premís a prípadne aj to, z čoho vyplývajú vlastné pravidlá vyplývania. Takejto maximalistickej požiadavke sa dá vyhovieť len s ťažkosťami, pretože nás núti buď do argumentácie *ad infinitum*, alebo k priznaniu, že si protirečíme vo vlastných predpokladoch, napríklad keď pripustíme, že existuje nejaká nepodmienená podmienka, prvotná príčina či základná norma. Na požiadavku úplného zdôvodnenia sa však dá konštruktívne reagovať práve aj kruhovou argumentáciou.

Keď si americký filozof Henry Nelson Goodman položil otázku, akým spôsobom dokážeme odôvodniť naše bežné úsudky, odpovedal, že ich považujeme za platné, pretože zodpovedajú platným pravidlám príslušnej formy usudzovania. Na otázku, odkiaľ čerpajú platnosť samy tieto formy, Goodman reagoval nasledujúcim návrhom:

„Povedal som, že deduktívne úsudky (inferences) sú opodstatnené svojím súladom s platnými všeobecnými pravidlami a že všeobecné pravidlá sú opodstatnené svojím súladom s platnými úsudkami. Tento kruh je však oprávnený. Pointa spočíva v tom, že pravidlá, rovnako ako aj jednotlivé úsudky, sú opodstatnené tým, že sa dostávajú do vzájomného súladu. Pravidlo sa mení, pokiaľ vedie k úsudku, ktorý nie sme ochotní akceptovať; úsudok sa odmieta, pokiaľ porušuje pravidlo, ktoré nie sme ochotní zmeniť. Tento proces opodstatňovania spočíva v subtilnom prispôbovaní pravidiel akceptovaným úsudkom a naopak, pričom jediné opodstatnenie potrebné pre obe z týchto premenných je práve dosiahnutý súlad medzi nimi.“²⁵²

Goodmanovu myšlienku spopularizoval John Rawls, ktorý ju použil pri riešení problému legitimacy dobre usporiadanej spoločnosti. Rawls ako kontraktualista predpokladá fiktívnu pôvodnú pozíciu, v ktorej sa slobodní

²⁵² GOODMAN, N. *Fact, Fiction and Forecast*. 4th ed. Cambridge – Massachusetts – London: Harvard University Press, 1983, s. 64. (Goodmanove zvýraznenie). Goodman vidí oprávnený kruh aj v spôsobe, akým používame slovnú zásobu, ktorý je podľa neho založený na indukcii. Ide tu o vzájomné pôsobenie medzi definíciou slova na jednej strane a radom jeho obvyklých použití na strane druhej: „(...) zo zvyklosti čerpáme dáta pre tvorbu definície, ktorá nás vzápätí usmerňuje, ak chceme zvyklosť použiť na nové prípady“. Ibidem, s. 66.

a rozumní ľudia presadzujúci vlastné záujmy dohadujú na základných princípoch spravodlivosti. Ako by mali postupovať?

Na začiatku vychádzajú zo svojich intuitívnych presvedčení o tom, čo je spravodlivé a tieto berú ako „provizórne záchytné body“, ktorým by mala zodpovedať „každá koncepcia spravodlivosti“.²⁵³ Princípy spravodlivosti preto navrhujú tak, aby boli s týmito presvedčeniami čo najviac v súlade. Tieto princípy následne testujú na prípadoch, v ktorých ich intuitívne presvedčenia zrádzajú, pretože vedú k pochybným výsledkom. Ak navrhnuté princípy ponúknu rozumné riešenia aj tu, potom sa osvedčili.²⁵⁴ Ak nie, treba revidovať buď ich znenie, alebo provizórne presvedčenia, z ktorých vychádzali. Ľudia v pôvodnej pozícii nakoniec nájdu optimálne znenie princípov spravodlivosti vtedy, keď vzájomným prispôsobovaním uvedených dvoch premenných dosiahnu tzv. reflektovanú rovnováhu.²⁵⁵

Túto metódu usudzovania možno využiť nielen pri formulovaní základných princípov spravodlivosti dobre usporiadanej spoločnosti, ale aj pri riešení konkrétnych právnych problémov. Aspoň tak si to myslí americký profesor Larry Alexander s profesorkou Emily Sherwin, ktorí tvrdia, že metódou reflektovanej rovnováhy postupujú *common law* súdy tam, kde skutkový stav neupravujú žiadne vopred ustanovené právne pravidlá. V takomto prípade si teda *common law* súd najskôr vytvorí predbežný (intuitívny) záver, ako by mal rozhodnúť a k nemu si primyslí princíp, z ktorého tento záver vyplýva. Následne tento princíp otestuje na sérii skutočných i hypotetických prípadov, aby zistil, či sa dá naň spoľahnúť aj inde. Ak princíp zlyháva, treba ho buď preformulovať, alebo treba revidovať predbežnú predstavu o správnych verdiktoch. Vzájomným zladovaním týchto dvoch veličín súd dospieva do stavu reflektovanej rovnováhy, v ktorej nachádza jednak správny verdikt, ako aj optimálne znenie jeho nosného princípu. Alexander a Sherwin s dôverou dodávajú, že takto postupujú nielen *common law* súdy, ale ktorákoľvek zodpovedná osoba pri riešení morálneho problému, keď nemá po ruke autoritatívne pravidlá.²⁵⁶

Všimnime si, že v tomto modeli „prirodzeného právneho úsudku“ je deduktívne vyplývanie obojsmerné. Súd postupuje nielen od premís smerom k záveru, ale aj od záveru smerom k premisám. Ak súd nie je podriadený

---

²⁵³ RAWLS, J. *Teorie spravodlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 26.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ Ibidem.

²⁵⁶ ALEXANDER, L., SHERWIN, E. *Demystifying Legal Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 32 – 34.

žiadnemu právnomu pravidlu, na základe ktorého by mal prípad rozhodnúť, potom je takáto kruhová argumentácia legitímna. Ak naopak takému pravidlu podriadený je, kruhová argumentácia môže byť prejavom jeho svojvôle, pretože namiesto platného práva aplikuje v danom prípade svoje súkromné normatívne preferencie.

Iste, predstava, že súdne prípady sa dajú bez problémov rozdeliť do dvoch skupín podľa toho, či spadajú alebo nespádajú pod znenie nejakého právneho pravidla, je pomerne skresľujúca. Súdny, a to minimálne na európskom kontinente, sa ani tak nestretávajú s problémom, ako formulovať pravidlo pre prípad, na ktorý právo zabudlo, ako skôr s problémom, ako formulovať pravidlo pre prípad, na ktorý právo myslelo viackrát. Aj keď tu formulovaním nového pravidla súd nevyplňa právne vákuum, ale rieši kolíziu právnych noriem, mal by postupovať rovnako – metódou reflektovanej rovnováhy.

V známej kauze Brioni Ústavný súd ČR riešil otázku, či mohol ostravský hotel Brioni Boutique koncom marca 2014 podmieniť poskytnutie svojich služieb občanom Ruskej federácie tým, že podpíšu nesúhlas s ruskou okupáciou Krymu.²⁵⁷ Súd sa musel rozhodnúť, či je pre tento skutkový stav určujúce, že v ňom ide o slobodu prejavu podnikateľa alebo o zákaz diskriminácie zákazníka. Napokon si prekvapivo vybral prvú možnosť a ako nosný princíp svojho verdiktu formuloval tézu, podľa ktorej politický prejav možno vyjadriť aj výkonom podnikateľskej činnosti. Sloboda prejavu teda garantuje podnikateľovi právo na to, aby odoprel poskytnutie svojich služieb či tovarov zákazníkom, ktorí odmietajú deklarovať určitý politický postoj.

Mnohí iste uvažovali nad dosahmi, ktoré by takéto princípy vyvolával v bežnom živote. Môže súkromná stomatologická ambulancia odmietnuť ošetriť boľavý zub občanom USA, pokiaľ sa neospravedlnia za (tretiu) vojnu v Iraku? Môže čerpacia stanica odmietnuť natankovať ženám, ktoré odmietnu podpísať vyhlásenie, že interrupcie sú vražda? A čo pekáraň, ktorá nechce predávať chlieb moslimom, čo odmietajú, aby sa na Mohameda útočilo satirou? Trefne to povedal Najvyšší správny súd ČR, ktorý kauzu Brioni posúdil opačne ako súd ústavný: „*Nikto nechce žiť v krajine, kde zákazník musí pred nákupom tovaru alebo služby najskôr vyhľadať, či podľa zoznamu na dverách nepatrí aktuálne do skupiny tých, ktorým poskytovateľ alebo obchodník služby alebo tovar ponúkať nehodlá...*“²⁵⁸

²⁵⁷ Nález ÚS ČR sp. zn. II. ÚS 3212/18 zo 14. apríla 2019. Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/>

²⁵⁸ Ibidem, bod 9.

Ústavnému soudu tieto námietky neunikli. No namiesto toho, aby im podľahol a uprednostnil zákaz diskriminácie pred slobodou prejavu, rozhodol sa formulovať nosný princíp nálezu tak, aby bol s nimi v reflektovanej rovnováhe. To v praxi znamená, že uvedený princíp doplnil o celú sériu kvalifikačných predpokladov, bez splnenia ktorých sa ho nemožno dovolávať. Podnikateľ teda môže odoprieť poskytnutie svojich služieb či tovarov zákazníkom, ktorí odmietnu deklarováť určitý politický postoj, ale iba vtedy, ak: i) majú na to legitímny dôvod (anexia Krymu bola flagrantným porušením medzinárodného práva) a nerobia tak zo zavrhnutiahodnej pohnútky; ii) nevyužívajú pritom žiadne podozrivé diskriminačné dôvody (je bežnou praxou, že štáty EÚ zaobchádzajú odlišne so štátnymi príslušníkmi tretích krajín, a preto to v princípe môžu robiť aj súkromné osoby); iii) zákazník si za odopretú službu dokáže ľahko nájsť náhradu; iv) neuspokojené potreby zákazníka nemajú existenciálnu povahu.²⁵⁹

Hoci je takýto kazuistický prístup vecne správny, zo systémového hľadiska zvyšuje riziko regulačných omylov, pretože namiesto jedného prostého zákazu zakotvuje dovolenie podmienené dlhým výpočtom premenných. Nález sa preto dá legitímne kritizovať pomocou kauzálnej verzie argumentu šikmej plochy.

Vnímavej myslí určite neušlo ani to, že nachádzanie reflektovanej rovnováhy medzi nosným princípom rozhodnutia a výsledkami jeho aplikácie môže mať podobu postupnej korekcie faulu *secundum quid*, teda prvého z našej deväťčlennej rodiny faulov. S radosťou túto príležitosť využijeme, pretože pre úvahu o kruhovej argumentácii nie je nič príhodnejšie, ako skončiť na začiatku.

---

²⁵⁹ Nález ÚS ČR sp. zn. II. ÚS 3212/18 zo 14. apríla 2019, bod 38. Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/>

ZÁVER

Argumentačné fauly sú príliš rôznorodé na to, aby sa dali vymedziť pomocou jednotného súboru nevyhnutných definičných znakov, ktoré zdieľajú všetky z nich. Jednotlivé fauly spájajú skôr iba rodinné podobnosti: jeden sa v niečom podobá na druhý, v inom na tretí, takmer v ničom na štvrtý a tak ďalej.²⁶⁰

Ak fauly situujeme do nejakého stereotypného kontextu, veľká časť z nich sa bude podobáť na úskok, ktorým sa rečník snaží získať určitú konverzačnú výhodu na úkor svojho konverzačného partnera. Každý argument by mal byť totiž platný, relevantný a férový. Pre faulujúci argument je však typické, že mu niektoré z týchto vlastností chýbajú, aj keď ho jeho proponent prezentuje ako bezchybný.

Rečník môže argumentovať napríklad obrátenou implikáciou a tváriť sa, že ide o platný úsudok. O plnokrvný faul však pôjde až vtedy, keď rečník vie, že jeho úsudku chýba platná logická forma, ale aj napriek tomu ho zastáva a očakáva od oponenta, že naň bude reagovať alebo prizná porážku.

Podobná situácia nastane, ak rečník reaguje na oponentovo tvrdenie osobným urážlivým útokom. Aj keby mal tento konverzačný ťah platnú logickú formu, pôjde o faul, pretože mu chýba relevancia. Pravdivosť určitého tvrdenia je totiž nezávislá od osobných kvalít toho, kto ho zastáva. Zákernosť tohto ťahu je o to väčšia, ak ním rečník zámerne mení tému dialógu a oponenta žiada, aby sa tomu prispôbil alebo radšej kapituloval.

Chýbajúca platnosť alebo relevancia argumentu však nie je nevyhnutným znakom faulovania. Napríklad takej argumentácii v kruhu nemusí chýbať ani jedno, ani druhé a aj napriek tomu pôjde o faul, ak ňou rečník predstiera, že dokázal sporný záver a vyzýva oponenta, aby tento dôkaz uznal.

V tej najvšeobecnejšej – a preto málopravnej – rovine možno navrhnúť, že faulovania sa rečník dopúšťa vtedy, keď porušuje niektoré z pravidiel konverzácie, do ktorej sa dobrovoľne zapojil, čím sabotuje jej plynulý priebeh a naplnenie jej základného účelu.

Toto je portrét košatej rodiny argumentačných faulov, ktoré sú zámerne naaranžované tak, aby v nich vynikli ich podobnosti. Tie sa však v skutočnom živote hľadajú oveľa ťažšie. Hodnotenie relevancie a férovosti argumen-

---

²⁶⁰ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 45 – 46, (§ 66 – 67).

tu je totiž závislé nielen od témy konverzácie, ale aj od jej typu, štádia, účelu či od konverzačných rol, ktoré zastávajú jednotliví rečníci. V konkrétnom prípade môžu byť tieto premenné v konštelácii, vďaka ktorej argument bežne označovaný za *faul*, žiadnym *faulom* nie je. Určitý argument sa teda stáva *faulom* nielen kvôli svojim inherentným vlastnostiam, ale aj kvôli tomu, aký účinok tieto vlastnosti vyvolávajú v určitom konverzačnom kontexte.

Výskum *faulov* v súdnom a legislatívnom procese je zaujímavý práve kvôli konverzačným kontextom plynúcim zo špecifickej povahy práva. S nimi sme sa stretávali naprieč celou osobitnou časťou tejto knihy, tak si ich len stručne pripomeňme:

Prílišná všeobecnosť právneho pravidla môže byť zákonodarcov zámer, takže ak ju súd koriguje, pretože sa domnieva, že ide o *faul secundum quid*, poruší tým *delbu* moci. Právny názor uznávanej profesorky má veľkú váhu v debata medzi študentmi, no nízku v debata medzi členmi vrcholového súdu, ktorí musia názory druhých normatívne testovať. Spochybnenie nezaajatosti rečníka je legitímne, ak je namierené proti sudcovi či súdnej znalkyni, no absurdné, ak mieri proti procesnej strane, ktorá má zaujatosť vbudovanú vo svojej rečníckej role. Argument z neznalosti je konkluzívny, ak na jeho základe súd oslobodzuje spod obžaloby, keďže nedokázaná vina je to isté ako dokázaná nevina. Apel na popularitu možno použiť v legislatívnom procese na pôde demokraticky zvoleného parlamentu, nie však ak zvažuje reštriktívnu úpravu ľudských práv, ktoré by mali chrániť aj nepopulárne skupiny osôb. Sugestívne otázky sú v princípe prípustné, ak ich kladie obžalovaný svedkom navrhnutých obžalobou, pretože sa tým znižuje riziko odsúdenia nevinnnej osoby. Šikmá plocha môže byť dobrým argumentom proti vágnemu zneniu zákona, ak stojí na podloženej predpovedi regulačných omylov. Zo spoločenskej praxe možno vyvodzovať normy, ak ju uchopujeme pomocou normatívne nabitých pojmov, akým môže byť aj pojem práva či aspoň jeho jadro. Kruhová povaha legality je *prima facie* v poriadku, pretože jej súčasťou je formálna autorita zákonodarcu, ktorú možno oprieť o celú škálu legitimiizačných argumentov.

Aristotelovská koncepcia *faulu* vychádzala z postrehu, že nie všetko, čo sa javí ako argument, argumentom aj skutočne je. Tá dnešná k tomu dodáva, že nie je všetko skutočným *faulom*, čo sa tak na prvý pohľad javí. Na podozrivý argument sa preto vždy pozerajme aspoň dvakrát.

LITERATÚRA

- ALEXANDER, L., SHERWIN, E. *Demystifying Legal Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- ARISTOTLE. On Sophistical Refutations. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- ARISTOTELES. *Rétorika*. Praha: Petr Rezek, 2010.
- AUSTIN, J. *The province of jurisprudence determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- BACHMAN, J. Appeal to Authority. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- BÁRÁNY, E. *Formálne vlastnosti práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.
- BENEDIKOVIČOVÁ, M. Matovič sa priznal, že je plagiátor, v diplomovke vykradol dve knihy. *Denník N*. [online]. 16. 7. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1970092/matovic-je-rovnaky-plagiator-ako-danko-v-diplomovke-vykradol-dve-knihy/>
- BENEDIKOVIČOVÁ, M. Aj Gröhling má pochybný titul. Počas Kollárovej kauzy utajil na webe svoju diplomovku. *Denník N*. [online]. 13. 7. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1965107/aj-grohling-ma-pochybny-titul-pocas-kollarovej-kauzy-utajil-na-webe-svoju-diplomovku/>
- BLAIR, J. A. The Place of Teaching Informal Fallacies in Teaching Reasoning Skills or Critical Thinking. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- BRINTON, A. The *Ad Hominem*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York – London: Routledge, 2019.
- CRAPARO, R. M. Significance Level. In: SALKIND, N. J. (ed.). *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks (CA): SAGE Publications, 2007.
- ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vyd. Žilina: Eurokódex, 2015.
- ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021.
- DAHL, R. A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

- DAHLMAN, Ch., WAHLBERG, L. Appeal to Expert Testimony – A Bayesian Approach. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015.
- DE SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. Bratislava: Mladé letá, 2003.
- DEL VECCHIO, G. *The Formal Bases of Law*. Boston: The Boston Book Company, 1914.
- DONNELLY, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3rd ed. Ithaca – London: Cornell University Press, 2013.
- DURKHEIM, É. *Spoločenská dēlba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001.
- DWORKIN, D. *Justice for Hedgedogs*. Cambridge (Mass.) – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
- EEMEREN, F. H. v., GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. London – New York: Routledge, 2016.
- EMSON, R. *Evidence*. 2nd ed. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- ENG, S. *Analysis of Dis/Agreement – with Particular Reference to Law and Legal Theory*. Dordrecht: Kluwer, 2013.
- ENGEL, M. S. *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*. 6th ed. Boston: Bedford/St. Martin 's, 2000.
- FAY, B. *Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní přístup*. Praha: SLON, 2002.
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.
- FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- FREEMAN, J. B. The Appeal to Popularity and Presumption by Common Knowledge. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*. 1958, vol. 71, no. 4.
- GIBA, M. Nepísané ústavné pravidlá a vznik vlády. Čo poradiť prezidentke. *Denník N*. [online]. 27. 1. 2020 [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1732624/nepisane-ustavne-pravidla-a-vznik-vlady-co-poradit-prezidentke/>
- GIBA, M. Povinnosti a možnosti prezidenta Slovenskej republiky v procese zostavovania vlády. *Justičná revue*. 2021, roč. 73, č. 3, s. 395 – 407.
- GOODMAN, N. *Fact, Fiction and Forecast*. 4th ed. Cambridge – Massachusetts – London: Harvard University Press, 1983.

- GOGOL, N. V. Taras Bulba. In: GOGOL, N. V. *Blázno ve zápisky*. Bratislava: Ikar, 2002.
- GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington – San Diego – London: Elsevier, 2011.
- GOVIER, T. What's Wrong with Slippery Slope Arguments? *Canadian Journal of Philosophy*. 1982, vol. 12, no. 2.
- GOVIER, T. *A Practical Study of Argument*. Enhanced 7th ed. Boston: Clark Baxter, 2014.
- GRAESSER, A. C., PERSON, N. K. Question Asking During Tutoring. *American Educational Research Journal*. 1994, vol. 31, no. 1.
- GRICE, H. P. Logic and Conversation. In: COLE et al. *Syntax and semantics 3: Speech arts*. Elsevier, 1975.
- HAJDU, D., KLINGOVÁ, K. *Voices of Central and Eastern Europe: Slovensko* [online]. Democracy & Resilience Programme, GLOBSEC, s. 47 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_print-version.pdf
- HAMBLIN, C. L. *Fallacies*. London: Methuen & Co Ltd., 1970.
- HANSEN, H. V., PINTO, R. S. Introduction. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- HAPLA, M. Justifikace lidských práv a is-ought problém. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Roč. 28, 1/2020.
- HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952.
- HART, H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*. 1958, vol. 71, no. 4.
- HART, H. L. A. *Essays in Jurisprudence and Philosophy*. Oxford: Clarendon Press, 1983.
- HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004.
- HAQ, S. N., NECHYPORENKO, K., CHERNOVA, A. Without gas or without you? Without youF: Zelensky's words for Russia as Ukraine sweeps through northeast. *CNN* [online]. 12. 9. 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://edition.cnn.com/2022/09/12/europe/zelensky-message-kharkiv-russia-ukraine-intl/index.html>
- HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998.
- HITCHCOCK, D. Do the Fallacies Have a Place in the Teaching of Reasoning Skills or Critical Thinking? In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- HORÁK, O. Epidemiológ, zubár, spevák či dietológ. Kto je a kto nie je odborníkom na koronu. *Denník N* [online]. 23. 9. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2051853/epidemiolog-zubar-spevak-ci-dietolog-kto-je-a-kto-nie-je-odbornik-na-koronu/>

- HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. The Floating Press, 2009.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2006.
- JABŮRKOVÁ, N. Robert Fico (Smer-SD) sa pustil do politológa Jozefa Lenca. Ste xenofóbny fašista, odkázal mu odborník. *Noviny Plus* [online]. 23. 8. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://plus.noviny.sk/626464-robert-fico-smer-sd-sa-pustil-do-politologa-jozefa-lenca-ste-xenofobny-fasista-odkazal-mu-odbornik>
- JELLINEK, G. *Všeobecná štátoveda*. Praha: Jan Laichter, 1905.
- JEŘÁBEK, H., RÖSSLER, J., SKLENAŘÍK, P. Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných denících před prezidentskými volbami 2013. *Naše společnost* [online]. 2013, č. 2, s. 7 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: https://pcvwm.soc.cas.cz/media/com_form2-content/documents/c3/a1678/f28/Medialni%20obraz%20Karla%20Schwarzenberga%20v%20tistenych%20denicich%20pred%20prezidentskymi%20volbami%202013.pdf
- JOHNSON, R. H. The Blaze of her Splendors: Suggestions About Revitalizing Fallacy Theory. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- KÁČER, M., ŠAJMOVIČ, P. *Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*. Praha: Leges, 2021.
- KELSEN, H. Foundations of Democracy. *Ethics*. 1955, vol. 66, no. 1.
- KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick – London: Transaction Publishers, 2006.
- KELSEN, H. *Čistá právna veda. Úvod do problematiky právnej vedy*. Bratislava: Kaligram, 2018.
- KERCKHOVE, L. F., WALKER, S. Fetal Personhood and the Sorites Paradox. *The Journal of Value Inquiry*. 1998, vol. 32.
- KOVÁČ, P. Advokát Kvasnica: Kočnerovi ide o všetko. V kauze Kuciak ho nie je možné oslobodiť. *SME* [online]. 13. 6. 2021 [2022-11-20]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22680200/advokat-kvasnica-kocnerovi-ide-o-vsetko-kauza-kuciak.html>
- KRABBE, E. C. W. Appeal to Ignorance. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- LEO, R. A. *Police Interrogation and American Justice*. Cambridge (Mass.) – London: Harvard University Press, 2008.
- LEVINSON, S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- LIPTÁK, M. Jeden z nás, ktorý bude stíhať tamtych. *SME* [online]. 7. 2. 2021 [2022-11-20]. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22591546/jeden-z-nas-ktory-bude-stihat-tamtych.html>

- LIPTÁK, M. Ako sa zmieriť s nevinným Kočnerom. *SME* [online]. 5. 2. 2020 [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22481890/ako-sa-zmierit-s-nevinnym-kocnerom.html>
- LOCKE, J. Four Sorts of Arguments. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- MACCORMICK, N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- MACINTYRE, A. *After Virtue. A Study in Moral Theory*. 3rd. ed. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007.
- MAGUŠIN, M. Anketa / Má byť šírenie nepravdivých informácií trestným činom? *Postoj* [online]. 6. 12. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/94155/ma-byt-sirenje-nepravdivych-informacii-trestnym-cinom>
- MAKYNA, P. 25. marec 1942 – 1. transport slovenských Židov do vyhladzovacieho tábora. *Ústav pamäti národa* [online]. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/sk/25-marec-1942-%E2%80%93-1-transport-slovenskych-zidov-do-vyhladzovacieho-tabora/>
- MARKOŠ, J. *Sila rozumu v bláznivej dobe. Manuál kritického myslenia*. Bratislava: N Press, 2019.
- MARKOŠ, J. *Medzi dobrom a zlom: 16 etických dilem, pred ktorými môžete raz stáť i vy*. Bratislava: N Press, 2020.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné (jeho obecná část) a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydanie. Brno: Doplněk, 2008.
- MESEŽNIKOV, G. Čo o covid-19 tvrdí krajná pravica v krajinách V4. *Denník N* [online]. 11. 12. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2183335/co-o-covid-19-tvrdi-krajna-pravica-v-krajinach-v4/>
- MILL, J. S. *A System of Logic*. eBooks@Adelaide. 2011.
- MORESO, J. J. The Uses of Slippery Slope Argument. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015.
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.
- MUTUA, M. The Complexity of Universalism in Human Rights. In: SAJÓ, A. (ed.). *Human Rights with Modesty: The Problem of Universalism*. Dordrecht: Springer, 2004.
- NEUMANN, J. Limity diskrecie prezidenta Slovenskej republiky pri udeľovaní poverenia na zostavenie vlády. *Justičná revue*. 2021, roč. 73, č. 3.
- NIETZSCHE, F. *Lidské, přiliš lidské*. První díl. Praha: Oikoymenh, 2010.

- OLIVER-LALANA, A. D. Rational Lawmaking and Legislative Reasoning in Parliamentary Debates. In: WINTGENS, L. J., OLIVER-LALANA, A. D. (eds.) *The Rationality and Justification of Legislation (Essays in Legisprudence)*. Dordrecht: Springer, 2013.
- PATTARO, E. *The Law and the Right – A Reappraisal of the Reality that Ought to Be*. Dordrecht: Springer, 2005.
- PEREGRIN, J., VLASÁKOVÁ, M. *Filosofie logiky*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2017.
- PLATÓN. *Dialógy. Zv. 1*. Bratislava: Tatran, 1990.
- POPPER, K. *Otvorená spoločnosť a její nepřítelé I: Uhrnutí Platónem*. Praha: Oikoymenh, 1994.
- POPPER, K. *The Logic of Scientific Discovery*. London – New York: Routledge, 2002.
- PROCHÁZKA, R. *Dobrá vôľa, spravodlivý rozum: Hodnoty a princípy v súdnej praxi*. Bratislava: Kalligram, 2005.
- PROCHÁZKA, R. *Mak proti Gatsbymu. Osud, vina a zodpovednosť za škodu*. Trnava: Edition Ryba, 2009.
- PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva. 2. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019.
- PRUŠOVÁ, V. Nepravda sa poráža pravdou, nie basou, odkazuje Šeliga ministerke Kolíkovéj (anketa k návrhu trestať za šírenie hoaxov). *Denník N* [online]. 6. 12. 2021 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2638158/nepravda-sa-poraza-pravdou-nie-basou-odkazuje-seliga-ministerke-kolikovej-anketa-k-navrhu-trestat-za-sirenienie-hoaxov/>
- PRUŠOVÁ, V. Napriek pochybnostiam ho odsúdili za fekálne útoky. Stratil dôveru v ľudí, spravodlivosť aj lásku. *Denník N* [online]. 8. 12. 2021 [cit. 2022-11-02]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2641436/napriek-pochybnostiam-ho-odsudili-za-fekalne-utoky-stratil-doveru-v-ludi-spravodlivosť-aj-lasku/>
- RAO, T. S., ANDRADE, Ch. The MMR vaccine and autism: Sensation, refutation, retraction, and fraud. *Indian Journal of Psychiatry*. 2011, vol. 53, issue 2.
- RAWLS, J. *Teorie spravodlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- RESCHER, N. *Dialectics. A Controversy-Oriented Approach to the Theory of Knowledge*. Albany: State University of New York Press, 1977.
- ROBINSON, R. Arguing from Inignorance. *The Philosophical Quarterly*. 1971, vol. 21, no. 83.
- ROSS, A. *On Law and Justice*. New Jersey: The Lawbook Exchanges, 2012.
- RUDNER, R. The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments. *Philosophy of Science*. 1953, vol. 20, no. 1.
- SALMON, W. C. *Logic*. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1973.
- SHINER, R. A. *Legal Institutions and the Sources of Law*. Dordrecht: Springer, 2005.

- SCHAUER, F. *Free speech: a philosophical enquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- SCHAUER, F. Slippery Slopes. *Harvard Law Review*. 1985, vol. 99, no. 2.
- SCHAUER, F. *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa*. 2. sv. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998.
- SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007.
- SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy morálního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AVČR, 2016.
- SOLENBERGER, R. „Pro-Life“ Herschel Walker Paid for Girlfriend’s Abortion. *Daily Beast* [online]. 4. 10. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://www.thedailybeast.com/pro-life-herschel-walker-paid-for-girlfriends-abortion-georgia-senate>
- SVOBODA, K. (ed.). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.
- ŠIMEČKA, M. M. To, čo vyzerá ako zlo, je v skutočnosti hlúposť. *Denník N* [online]. 26. 9. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/3026858/to-co-vyzera-ako-zlo-je-v-skutocnosti-hluposť/>
- ŠNÍDL, V. Opice, bitkáři, psychopati. Nad’ svojimi výroky ponúkol muníciu kritikom vlády. *Denník N* [online]. 18. 11. 2020 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2148102/opice-bitkari-psychopati-nad-svojimi-vyrokmi-ponukol-municiu-kritikom-vlady/>
- TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- VITKOVÁ, Z. Konšpiráciám veríme v dôsledku evolúcie, no niektorí ľudia na to majú aj povahu, hovorí psychológ. *Denník N* [online]. 24. 9. 2022 [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/3022935/konspiraciam-verime-v-dosledku-evolucie-no-niektor-i-ludia-na-to-maju-aj-povahu-hovori-psycholog/>
- VRAŽDA, D. Mazurek sa na súde pýtal znalca na pôvod a tvrdil, že je zaujatý, lebo je Žid. *Denník N* [online]. 27. 2. 2018 [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1042909/mazurek-sa-na-sude-pytal-znalca-na-povod-a-tvrdil-ze-je-zaujaty-lebo-je-zid/>
- WALDRON, J. Representative Lawmaking. In: *Boston University Law Review*. 2009, vol. 89.
- WALTON, D. N. *Informal Fallacies: Towards a Theory of Argument Criticisms*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987.
- WALTON, D. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998.

- WALTON, D. N. *The New Dialectic: Conversational Contexts of Argument*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 1998.
- WALTON, D. N. The Essential Ingredients of Fallacy of Begging the Question. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- WALTON, D. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- WALTZ, S. Universalizing Human Rights: The Role of Small States in the Construction of the Universal Declaration of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 2001, vol. 23, no. 1.
- WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 2009.
- WEINBERGER, O. *Alternativní teorie jednání*. Praha: Filosofía, 1997.
- WHATELY, R. Of Fallacies. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- WILLARD, Ch. A. Failures of Relevance: A Rhetorical View. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- WILLIAMS, B. *Making sense of humanity and other philosophical papers 1982 – 1993*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993.
- WOODS, J. Fearful Symmetry. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.). *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995.
- WOODS, J. *The Death of Arguments. Fallacies in Agent-Based Reasoning*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004.
- YAP, A. Ad Hominem Fallacies and Epistemic Credibility. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, Ch. (eds.). *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015.
- YOUNG, H. P. The Evolution of Conventions. *Econometrica*. 1993, vol. 61, no. 1, s. 57.

